

TÍMAFLAKK

með Markúsi

4. hefti

Desember 2021

**Spaug
og alvara
í
ölduróti
ljósvakans**

Markús Örn Antonsson stiklar á stóru

Sennilega var það glæsilegt segulbandstæki í eigu Skeggja Ásbjarnarsonar, kennara okkar í Laugarnesskólanum, sem vakti fyrst löngun mína til að fara út í fjölmiðlun síðar meir. Þessu galdratæki fengum við nemendur hans að kynna við upptökur á margvíslegu efni, þar sem við sjálf lögðum sitthvað af mörkum.

Leiðin lá snemma í upptökuherbergi hjá Útvarpinu og við bættust sumarstörf í blaðamennsku og ljósmyndun á Morgunblaðinu. Þannig varð snemma ljóst hvert stefndi. Ég starfaði beint að málefnum RÚV í 26 ár samtals.

Á merkilegum tímamótum í sögu stofnunarinnar fyrir á árum rífaði ég upp fyrir almenningi þróun hennar frá fyrstu tíð og áhrifin á íslenskt þjóðlíf. Á 90 ára afmæli hennar 2020 tók ég saman minningar um upphaf Sjónvarpsins, þar sem ég starfaði sem fréttá- og dagskrárgerðarmaður. Mér var ljóst að sagan væri ekki einu sinni hálf sögð og hét mér því að skrifa meira síðar á afmælisárinu, m.a. um embættistíð mína sem útvarpsstjóri. Það hef ég nú gert, eins og sjá má í þessu hefti af “Tímaflakk með Markúsi”.

Markús Örn Antonsson.

“Útvarp Reykjavíkur”

Venju samkvæmt ómaði menúett Luigi Boccherinis kl. hálfnúu að morgni um litlu íbúðina hennar Ásu frænku minnar uppi á efri

hæðinni á Frakkastíg 9. Ása Markúsdóttur var einhleyp og gekk mér eiginlega í ömmu stað. Ég fékk oft að gista hjá henni áður en ég hóf skólagöngu í barnaskóla og fór þá snemma á fætur. Menúettinn hljómaði fallega og ég tók gjarnan nokkur létt dansspor á náttbuxunum áður en ég dreif mig í fötin.

Ríkisútvarpið fagnaði hverjum virkum degi með þessu gamalkunna tónlistaratriði og á eftir fylgdu alvöruþrungnar Lundúnafréttir, sem Axel Thorsteinsson þuldi. Hann var árrisull maður og sá um að boða tíðindi utan úr heimi, aðallega slæm, um áratugaskeið. Það var venjulegur morgunn fyrir 1950 og Axel hafði þá setið við hlustun á stuttubylgjusendingar BBC snemma árdegis og hripað niður aðalatriði erlendu fréttanna sem hann endursagði eftir punktunum skömmu síðar í fyrsta fréttatíma dagsins í Ríkisútvarpinu. Það fór lítið fyrir innlendu fréttunum í þessu upphafi dagskrárinnar. Ég fór snemma að fylgjast með fregnum af viðburðum á erlendum vettvangi, í viðsjárverðum heimi við upphaf kalda stríðsins. „Flyttu þér í fötin“ kallaði Ása ef ég festist í einhverjum hugarórum um hættunna sem að steðjuðu að utan. Stórveldin kepptust við framleiða ný vopn, atómsprengjurnar.

“Tjavík” í bítíð alla morgna

Í bókaskápnum hjá henni frænku minni var nýlegt PYE-útvarpstæki, sem alla jafna var stillt á Ríkisútvarpið á langbylgju. Á tækinu var líka stilling fyrir miðbylgju og önnur fyrir stuttbylgju. Þær voru notaðar til að hlusta á erlendar stöðvar. Stundum sat ég og fiktaði, renndi bendlinum yfir allan skalann af bylgjulengdum og heyrði ógrynni af stöðvum úti í heimi á ýmsum tungumálum, London, Kalundborg, Hilversum, Moskva...og fleiri og fleiri. Forvitnin kviknaði og löngunin til að skilja það sem sagt var. Stundum “lá ég á hleri” á bátabylgjunni svokölluðu á

Boccherini hafði samið hinn ljúfa menúett sem létti mörgum sporin fram úr rúminu til að fagna nýjum degi. Sá draumur tók oft skjótan enda þegar Axel Thorsteinsson flutti einhverjar válegar útvarpsfréttir frá útlöndum í byrjun kalda stríðsins.

miðbylgjunni. Þar var opin útsending á spjalli, sem sjómenn áttu við nákomna í landi. Þá talaði annar aðilinn og sagði svo “yfir” til merkis um að hinn gæti tekið við. Eftirtektarverðar

Enska PYE útvarpstækið með langbylgju, miðbylgju og stuttbylgju. Loftnetsvívar voru strengdir á milli reykháfa á húsum.

voru þagnir og “jamm og jæja” í samtölunum hjá fámálum sægörpum á togurunum, sem nálgðust landið eftir 30 daga túr við Grænland eða úr siglingu með fisk á Bretland og þjuggust nú við að koma heim eftir sólarhring. Ekki minni athygli vakti svar eiginkonu sem lauk stuttu og innihaldslitlu samtali við eignmanninn á sjónum með þessum orðum: “Ég verð ekki heima þegar þú kemur. Lykillinn verður undir mottunni.”

Ása Markúsdóttir var einhleyp og hafði lengi starfað í Bókaverslun Sigfúsar Eymundssonar. Nú veitti hún forstöðu litlu útibúi frá henni sem hét Bókabúð Austurbæjar og var á Laugavegi 34. Það var því stutt að fara í vinnuna. Ég aðstoðaði við að þvo sýningargluggann á búðinni, sem var fyrsta verk á hverjum morgni áður en opnað var. Svo hélt ég mig baka til í búðinni og gluggaði í nýutkomnar bækur, sem mér var talið hollt að lesa, þar til að krakkarnir í nágrenninu væru komnir á kreik og við byrjuð að leika okkur í húsagörðum eða á Grettisgöturóló. Þegar ég fór í heimsóknir til vina og ættingja með Ásu eða fjölskyldunni veitti ég gjarnan athygli

útvarpstækjunum sem fólkið átti. Þau gátu verið af ýmsum toga. Vegna innflutningshafta á stríðsárunum og eftir stríð voru þau mörg orðin harla lúin og gamaldags. Útvarpstækið á hverju heimili var stöðutákn. Á ríkmannlegustu heimilum blöstu við ný og gljáfægð tæki, heilu mubblurnar, gjarnan samstæður útvarpsviðtækis og plötuspilara sem voru sannkölluð stofuprýði og kallaðar „pick-up“. Það var áráttá mín á fyrstu barndómsárunum að ganga aftan að hverju útvarpstæki, hvar sem ég kom, og opna á því bakhliðina til að athuga hvort ég sæi þar „litlu karlana og kerlingarnar“ sem töluðu eða sungu í útvarpið og ég átti von á hitta fyrir. En vonbrigðin voru alls staðar hin sömu. Inni í tækjunum blasti ekkert annað við en ryki þaktar rafmagnsleiðslur og ílangar ljósaperur með glóandi vírum. Þetta voru lampatækin, tækni síns tíma, undanfari transistortækjanna sem náðu fyrst útbreiðslu um 1960.

Dagskrá Útvarpsins var stutt, rúmur klukkutími í senn: morgunútvarp, hádegisútvarp og miðdegisútvarp. En svo kom samfelldari og lengri kvölddagskrá með aðalfréttatíma kl. 20 og erindaflutningi og sígildri tónlist til kl 22.30. Þetta var ekki ýkja barnavænt prógramm. Þó voru barnatímar um helgar sem maður hlustaði á. Jarðarfirir voru ekki beinlínis taldar við barna hæfi. Þegar ég lá heima með kvefpest hlustaði ég gjarnan á jarðarför í útvarpinu að morgni til. Hlé á milli dagskártíma morgunsins eða síðdegis á milli hádegisútvarps og síðdegisútvarps var notað til að útvarpa jarðarförum. Þannig gafst skyldfólki úti á landi tækifæri til að tengjast hinstu kveðjustund ættingja eða vina hér syðra. Samgöngur innanlands og vegasamband var ekki í því ástandi að fólk hoppaði upp í bíl til að keyra suður í jarðarför.

Útvarpshlustunin jókst með árunum. Dagskrá Útvarpsins varð líka lengri og fjölbreyttari. Um miðbik sjötta áratugarins voru spennandi framhaldssögur lesnar á kvöldin. *Hver er Gregory?* var ensk spennusaga, sem Gunnar G. Schram, stud. jur. þýddi og las. Kynningarlagið

Það var hátíðleg stund að koma fram í Ríkisútvarpinu í árdaga þess. Fólk mætti upp á klætt við hljóðnemann.

var svo ógnvekjandi að maður sat með gæsaþungu í hvert skipti sem það var spilað á undan sögulestrinum. Með þeirri æsilegu músík voru hlustendur rækilega búnir undir hrollvekjuna sem framundan var. Blandaðir dægurmálþættir í umsjá Gests Þórgímssonar og Björns Th. Björnssonar og spurningaþættir Sveins Ásgeirssonar voru í uppáhaldi hjá mér og útvarpsleikritin, ekki síst framhaldsleikrit Agnars Þórðarsonar með aðalpersónunni Danna. Hann var töffari síns tíma sem Flosi Ólafsson, leikari, gerði mjög eftirminnileg skil. Frábær lestur Halldórs Laxness á skáldsögu sinni *Gerplu* er mér alltaf minnisstæður.

Þegar Útvarpið flutti í nýtt húsnæði haustið 1959 á Skúlagötu 4, með nýjum hljóðverum og tækjabúnaði, jukust möguleikarnir í dagskrárgerð. Lengri og fjölbreyttari dagskrá var á stefnuskrá útvarpsráðs, sem laut formennsku Benedikts Gröndals, alþingismanns og ritstjóra. Morgunþættir Jóns Múla Árnasonar og skemmtiþættir Svavars Gests komu til sögunnar og voru geysivinsælt útvarpsefni sem sameinaði alla þjóðina líkt

og bestu sjónvarpþættir gerðu síðar meir. Fyrir okkur sem vildum fylgjast með umræðu um undirliggjandi þjóðþrifamál voru þættir Sigurðar Magnússonar *Spurt og spjallað* hrein gullnáma og sömuleiðis fréttaskýringaþættirnir *Efst á baugi* um erlend málefni.

Aðstaðan á Skúlagötunni var allt önnur en í Landsímahúsinu þar sem Ríkisútvarpið var til húsa í tæpa þrjá áratugi, næstum því frá upphafi starfsemi sinnar 1930. Ég kom þangað nokkrum sinnum í stuttar „rannsóknarferðir“. Sem blaðsölustrákur tók ég mér far í lyftunni í Landsímahúsinu og fór upp á hæðir Útvarpsins til að bjóða mönnum *Vísi*. Þetta var oftast á þeim tíma dagsins þegar hlé var á milli hádegis- og miðdegisútvarps. Þá voru fáir á ferli en ég gat litið inn í útvarpssalinn, þularklefa og aðstöðu „magnaravarðar“, sem var starfsheiti tæknimanna á þessum árum. Eitt sinn var

ég mættur á tónlistardeildinni með félögum mínum úr barnakór Laugarnesskólans til viðræðna við Ingibjörgu Þorbergs um upptökur á nýju jólalagi vegna fyrirhugaðrar plötuútgáfu.

Í Laugarnesskólanum höfðum við bekkjarsystkinin þjálfast í að koma fram á leiksýningum, sem kennarinn okkar Skeggi Ásbjarnarson stjórnaði. Hann hafði eignast voldugt Grundig-segulbandstæki, sem hann kom með í skólann. Við fengum æfingu í að flytja leikrit og lesa ljóð og taka þátt í spurningaleikjum, sem hljóðritaðir voru á segulbandið. Skeggi var umsjónarmaður með barnatímum Útvarpsins og fékk okkur úr hópi nemenda til að koma fram í þeim. Útvarpið hafði þá nokkurs konar útibú í húsi á horni Klapparstígs og Hverfisgötu. Þar var líka upptökuherbergi fyrir dagskrárefni á efri hæð en fréttastofa Útvarpsins á þeirri neðri

og voru fréttirnar sendar út þaðan. Við tókum upp leikin atriði fyrir barnatímamann, ljóðalestur og spurningakeppni.

Maður heillaðist ungur af tækni útvarpsins. Þegar ég var sendisveinn hjá Flugfélagi Íslands um miðbik sjötta áratugarins átti ég oft erindi á fréttastofu Útvarpsins með fréttatilkynningar og virti þá fyrir mér í leiðinni fólkið á bak við raddirnar, sem ég heyrði í fréttunum, Þetta umhverfi ásamt Morgunblaðinu, nýjum vinnustað, hafði þau áhrif að hugur minn leitaði inn á brautir fjölmiðlunar.

Hlustað á heimsfréttir dagsins á baðstofuloftinu. Ríkisútvarpið rauf einangrun fólks til sjávar og sveita.

Fyrsta tónlistarútsending á Íslandi var um borð í farþegaskipinu Sterling þar sem Ottó B. Arnar var loftskeytamaður.

Aðdragandann að stofnun útvarps á Íslandi má rekja allt aftur til ársins 1916. Ungur loftskeytamaður, Ottó B. Arnar, hélt þá til Bandaríkjanna að kynna sér “þráðlaust firðtal” sem svo var nefnt. Fyrstu kynni hans af útvarpi voru þegar útvarpað var í fyrsta sinn fréttum frá forsetakosningum vestanhafs.

Þrem árum síðar var Ottó falið að annast kaup á nýjum loftskeytatækjum í eimskipið Sterling,

Framtak frumhe

Hlutabréf í hinn nýju og framsæknu útvarpsstöð í Reykjavík.

Frumkvöðullinn Ottó B. Arnar stóð vel að kynningarstarfi vegna stofnunar útvarpsins

sem var í strandferðum og millilandasiglingum á vegum konungsríkisins Íslands. Frá Kaupmannahöfn var siglt til Djúpavogs og þaðan sendi Ottó símskeyti til Seyðisfjarðar, þar sem hann vissi af eina móttakaranum fyrir loftskeyti á Íslandi, og bað um að hlustað yrði eftir sér. Úti fyrir Austfjörðum sendi hann svo út tal og tónlist frá grammófóni og fékk brátt símskeyti um að ágætlega heyrðist til hans á Seyðisfirði. Þetta var fyrsta útvarpsending á Íslandi, í janúar 1920.

rjanna

Á Akureyri hófst undirbúningur að stofnun útvarps árið 1925. Það var breski trúboðinn Arthur Gook, sem beitti sér fyrir samskotum trúaðs fólks erlendis til að koma á fót útvarpi á Íslandi. Útsendingar voru hafnar um haustið 1927 og stóðu í tvö ár.

Nokkrir áhugasamir menn í Reykjavík, undir forystu Ottós B. Arnar, voru þegar á árinu 1924 reiðubúnir að koma upp útvarpsstöð og sendu Alþingi umsókn um sérleyfi til útvarpsreksturs. Jakob Möller, þingmaður Frjálslynda flokksins og síðar Sjálfstæðisflokksins, flutti þá frumvarp um að veita þeim einkaleyfi á “víðboði” eins og hann kallaði það fyrst. Jakob sagði í þingræðu: “Þetta er eitt af hinum stórfelldu farmfaramálum með afleiðingum svo víðtækum, að það er á einskis manns færi að segja fyrir um þær.” En málið hlaut ekki afgreiðslu. Á þinginu 1925 flutti Jakob Möller frumvarp sitt á nýjan leik og fékk betri undirtektir. Hinn 12. maí 1925 afgreiddi Alþingi lög um sérleyfi til handa hlutafélaginu Útvarpi h.f. til útvarpsreksturs næstu sjö árin.

Útvarpsstöðin, sem var til húsa í Búnaðarfélagshúsinu við Lækjargötu varð skammlíf. Eftir tvö ár voru notendur orðnir

Trúboðinn Arthur Gook hóf útvarpstilraunir á Akureyri.

Útvarpsmöstrin voru reist hjá Sigurhæðum.

um 500 en stöðin lenti áður en varði í miklum fjárhagsörðugleikum.

Jakob Möller tók málið upp að nýju á Alþingi. Gerði hann nú tillögu um ríkisrekstur útvarps. Hann sagði m.a.: “Útvarpið verður ekki til lengdar rekið á þeim grundvelli, sem nú er, og ég hygg að það sé skoðun manna, að þessari starfsemi verði best borgið í höndum hins opinbera, þegar til lengdar lætur.” Tillagan var samþykkt og undirbúningur nýrrar löggjafar falinn þriggja manna nefnd. Fyrir þingið 1928 var síðan lagt frumvarp til laga um heimild fyrir ríkisstjórnina til að hefja rekstur á “víðvarpi”. Starfsemin skyldi heita “Vidvarp Íslands í Reykjavík”. Frumvarpið var samþykkt en orðinu “víðvarp” var breytt í “útvarp”. Stöðin skyldi heita *Útvarpsstöð Íslands í Reykjavík*.

Mikið mæddi á Jónasi Þorbergssyni, útvarpsstjóra og þingmanni Framsóknarflokksins. Hann var metnaðarfullur fyrir hönd hinnar nýju stofnunar en átti oft í höggi við pólitíska andstæðinga.

Verslunin Edinborg byggði þetta hús í Hafnarstræti 10-12 árið 1925. Ríkisútvarpið leigði aðstöðu í húsinu og þar fór fyrsta útsending þess fram í desember 1930. Síðar voru Seðlabanki og Landsbanki þarna til húsa.

Það kom í hlut Jónasar Þorbergssonar að hafa forgöngu um hin margvíslegu undirbúningsatriði vegna stofnunar Ríkisútvarpsins. Hann var skipaður útvarpsstjóri í ársbyrjun 1930 og gegndi því starfi í rúm 20 ár. Honum var falið að semja nýtt frumvarp til laga um útvarpsrekstur ríkisins, sem kvað m.a. skýrt á um stöðu Ríkisútvarpsins sem sjálfstæðrar ríkisstofnunar. Samkvæmt útvarpslögnum skyldi atvinnumálaráðherra skipa þriggja manna útvarpsráð. Ríkisstjórnin skipaði formann, Háskóli Íslands valdi annan mann en Félag víðvarpsnotenda hinn þriðja. Útvarpsráðið hafði veg og vanda af allri dagskrárstjórn og var framkvæmdastjórn hinnar nýju stofnunar. Helgi Hjörvar var formaður fyrsta útvarpsráðsins. Auk hans áttu þeir Páll Ísólffsson, tónskáld og Alexander Jóhannesson, prófessor, síðar háskólarektor sæti í ráðinu sem kom saman til fyrsta fundar hinn 20. nóvember 1929, rúmu ári áður en útsendingar Ríkisútvarpsins hófust. Útvarpsráðið hafði veg og vanda af allri dagskrárstjórn og var framkvæmdastjórn hinnar nýju stofnunar. Samtök barnakennara og prestastefna fengu rétt til að tilnefna fulltrúa í útvarpsráð 1930 en frá 1939 voru allir fulltrúar í útvarpsráði kjörnir hlutfallskosningu á Alþingi.

Þjóðin var stórhuga og bjartsýn á þeim tíma er útvarpsmálið var í undirbúningi. Alþingishátíðin var í vændum og ýtti meðal annars undir stofnun Útvarpsins. Ætlast var til, að stöðin yrði fullgerð fyrir hátíðina, svo að þeir, sem ekki gætu sótt til Þingvalla ættu þess samt kost að heyra tal og tóna frá hinum fornhelga höfuðstað landsins. En tíminn reyndist of naumur. Smíði stöðvarhússins tafðist vegna snjóá veturinn áður.

Á Vatnsendahæð, 9 kílómetra suðaustur frá Reykjavík, reis sendistöð Útvarpsins. Vegleysur gerðu öll aðföng mjög erfið. Varð að bera viðkvæmasta búnaðinn part af leiðinni, rafstreng þurfti að leggja frá Elliðaárstöðinni og vatn var fengið úr Elliðavatni. Gunnlaugur

Helgi Hjörvar við hljóðnemann. Hann talaði fyrstur í Ríkisútvarpið við opnun þess sem formaður útvarpsráðs. Helgi var mikilvirkur í dagskrárgerð í áratugi og naut mikilla vinsælda sem útvarpsmaður.

Briem, síðar póst- og símamálastjóri, var verkfræðingur Útvarpsins og annaðist undirbúning og umsjón með þessum framkvæmdum.

Þarna reis stöðvarhúsið, sem enn stendur, ásamt tveim 150 metra háum loftnetsmöstrum úr stáli. Þetta var fyrsta og eina upphaflega sendistöð Ríkisútvarpsins, langbylgjustöðin, sem þjónaði landsmönnum þar til annað mastrið féll í fárviðri í febrúar 1991. Afl upphaflegu stöðvarinnar á Vatnsenda var 16 kílóvött og var hún meðal orkumestu útvarpsstöðva í Evrópu á þeim tíma. Heyrðist vel til hennar um mestan hluta landsins og íslenskir togarar náðu sendingum hennar á Norðursjónum.

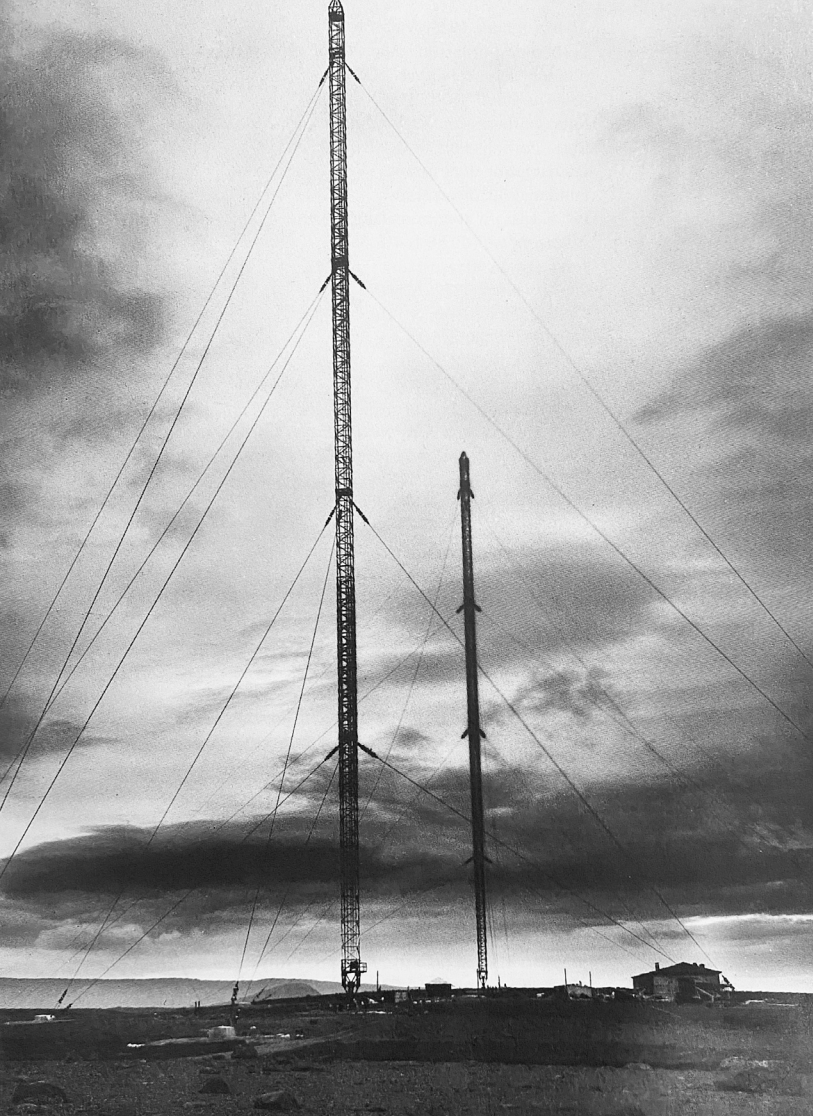
Undir árslok 1930 fór þjóðin að skynja betur hver yrði stærsta jólagjöfin það árið. Blöðin greindu frá undirbúningi fyrstu útsendinga Útvarpsins og Viðtækjaverzlun ríkisins auglýsti nýtt, ómissandi þarfabing hverju góðu heimili, útvarpstækið. "Ekkert heimili ætti að fara á mis við það gagn og þá gleði, sem útvarpið hefur að bjóða. Hvar sem þér eruð stödd á landinu færir útvarpstækið yður það, sem þér að öðrum kosti

yrðuð að sækja til höfuðstaðarins." Eignizt víðtæki, svo að þér fáið allar þær fréttir, sem útvarpið færir, heyrið fræðandi fyrirlestra, söng og hljóðfæraslátt og verðið aðnjótandi kennslu í tungumálum og fleiru er hafið verður með útvarpinu."

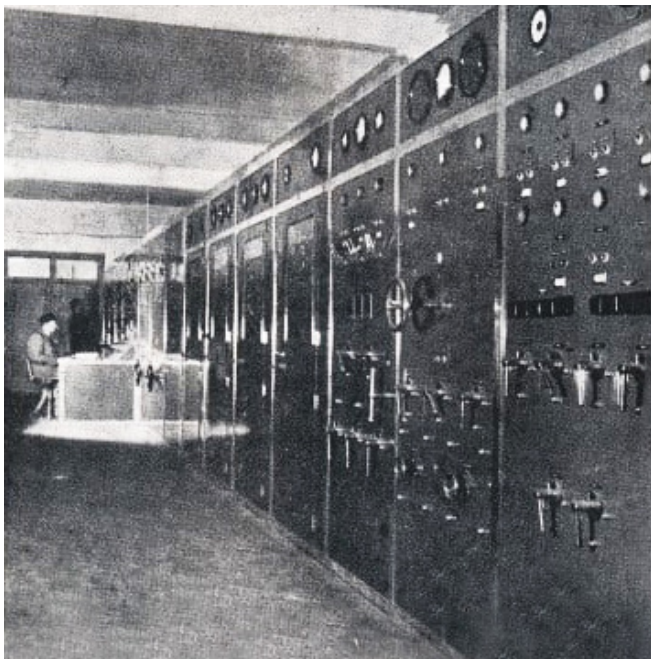
Að kvöldi hins 20. desember 1930 rann svo hin stóra stund upp. Útsendingar Ríkisútvarpsins voru hafnar niðri í Hafnarstræti, nánar tiltekið í húsi Edinborgarverzlunar, þar sem Landsbanki Íslands er nú til húsa. Þar hafði Útvarpið tekið þrjú herbergi á leigu fyrir útsendingar og skrifstofur.

Það var Helgi Hjörvar, formaður útvarpsráðs, sem fylgdi dagskránni úr hlaði með hugleiðingu um þær miklu vonir, sem fólkið í landinu hafði bundið við útvarpið.

"Það hefur varla verið beðið eftir öðru í meiri eftirvæntingu og með meiri vonarhug hér á landi heldur en þessari útvarpsstöð. Í þessum björtu vonum felst tvennt í senn: miklir möguleikar fyrir velgengni fyrirtækisins en líka nokkur hætta. Því að björtustu vonirnar geta sjaldan rættzt".

Á augabragði fóru almenn tíðindi landsluta á milli frá útvarpsstöðinni á Vatnsenda. Endurvarpsstöðvar komu seinna á Héraði og í Eyjafirði.

Fyrsti langbylgjusendirinn var fyrirferðarmikið tæki.

Fyrsta reglulega dagskráin var send út daginn eftir, sunnudaginn 21. desember. Á dagskránni voru m.a. tvær guðþjónustur, organleikur Páls Ísólfssonar, erindi Sigurðar Nordals, prófessors, um útvarpið og bækurnar, fréttir kl. 21 og síðast hljóðfærasláttur Þórarins Guðmundssonar og Emils Thoroddsen, sem léku á fiðlu og píanó. Allur dagskrárflutningur var í beinni útsendingu ef frá er talin tónlist af hljómplötum, sem kynnt var undir liðnum “grammófónn” í dagskránni.

Ekki er að sjá af dagblöðum daginn eftir að upphaf útvarps á Íslandi hafi raskað ró blaðamannastéttarinnar. Einu viðbrögðin voru svofelld athugasemd frá “Útvarpsnotanda” í Vísi:

“Þegar guðþjónustum er útvarpað væri æskilegt, að skýrt yrði áður en messa hefst, hvaða sálmar verði sungnir.”

Fyrsta árið var aðalstarfstími stöðvarinnar á kvöldin eftir kl. 19.25, í 2-3 klukkustundir en snemma árs 1932 voru byrjaðar útsendingar í hádegi. Þar að auki voru fluttar veðurfregnir nokkrum sinnum á dag og síðdegis virka daga var tungumálakennsla.

Fjárframlag og lán kom úr ríkissjóði til að stofnsetja stöðina og hefja reksturinn en síðan var innheimt afnotagjald, 30 kr. á ári upphaflega. Auglýsingar, eða tilkynningalestur, sem svo var nefndur, varð strax afar mikilvægur tekjustofn fyrir Útvarpið og hefur verið æ síðan. Fyrstu árin var rekstur stofnunarinnar mjög strembinn enda kreppa ríkjandi í þjóðfélaginu. Seint á stríðsárunum batnaði hann. Daglegur rekstur Útvarpsins var í höndum 12 starfsmanna. Sigurður Þórðarson, söngstjóri og tónskáld, var skrifstofustjóri og fjármálastjóri, hægri hönd og staðgengill útvarpsstjórans.

Íslendingar tileinkuðu sér tækni útvarpsins örvar en flestar aðrar þjóðir. Vöxtur þess var talinn með eindæmum mikill hér á landi. Á fyrsta ári voru skráðir 450 notendur.

Árið 1935 voru útvarpsnotendur orðnir 12000. Tveim árum seinna var Ísland komið í 9. sæti í útvarpstækjæign af aðildarríkjum alþjóðasambands útvarpsstöðva í Genf. Á kreppuárunum 1935 til 1940 var þróunin hægar og er hernámið hófst 1940 voru notendur orðnir rúmlega 18000 talsins. Þeir voru því margir, sem fögnuðu tilurð nýju útvarpsstöðvarinnar. Engri þjóð var meiri þörf á fullkomnu útvarpi en Íslendingum. Samgöngur voru ófullkomnar og erfiðar en byggðir landsins dreifðar um víðáttumikið landflæmi. Fiskveiðiflotinn sótti á fjarlæg mið og sjómenn voru langdvölum

fjarri heimilum sínum. Veðurspár í Útvarpinu voru þeim afar mikilvægar. Veturnir dimmir og langir, póstsamgöngur mjög strjálar víðast hvar í sveitum. Hingað átti útvarp því brýnt erindi.

Jón Sigurðsson á Ystafelli í Suður-Pingeyjarsýslu lýsti á hjartnæman hátt tilfinningum sveitafólksins til Útvarpsins í grein, sem hann ritaði í Tímamann 1939.

“Útvarpið er hin mesta blessun, sem nútíminn hefur veitt sveitum landsins. Það er “ljós í lágu hreysi og langra kvelda jólaeldur”.

Útvarpið starfaði í Landssímahusinu við Austurvöll á árunum 1931 til 1959. Dagskráin var send á jarðlínu til útsendingar frá Vatnsenda.

Fyrsti þulurinn. Sigrún Ögmundsdóttir var dáð um allt land.

Það endurvekur kveldvökurnar fornu, þegar allt heimilið safnast að vinnu og andlegri samnautn. En kveldvökurnar voru einmitt lífsbrunnur hinnar fornu og sérstæðu íslenzku heimilismenningar. Í kveld hefur hríðin lamið á gluggum og stormurinn dunið á stöfnum. Það var beðið með óþreyju eftir veðurfregnum. - Stúlkurnar koma inn og setjast að vinnu, önnur við rokkinn, hin við saumavél. Börnin að leik sínum í einu horninu, ekki alltaf lágvær. En yfir allt þrumar Útvarpið veðurfregnir, viðburði dagsins um veröld alla, tvö fræðsluerindi og hljómlist, sem þaggar bæði rokkhljóðið og leik barnanna. Og allt heyrir og verður að notum, þrátt fyrir veðurhljóð og óhjákvæmilegan hávaða innan veggja, og þó að rafhlaðan sé á fimmta mánuði”.

Útvarpið stofnaði til nýrra kynna. Þeir, sem jafnaðarlega töluðu á öldum ljósvakans urðu heimilisvinir um allt land. Sigrún Ögmundsdóttir, fyrsti útvarpsþulurinn, var sannarlega í þeim hópi. Til hennar orti einn aðdáandinn opinberlega á prenti:

“Indælli á ísaláði engin hefur róm.
Hann er eins og ástarkvæði
- eða ilmandi dalablóm.”

Útvarpið varð umdeilt frá upphafi. Það lá undir ámæli blaða og stjórnmalamanna fyrir meint hlutleysisbrot og að því var sótt úr öllum áttum. Tímaritið Spegillinn, sem kallaði sig “samvizku þjóðarinnar, góða eða slæma eftir ástæðum” henti gaman að öllu saman. Uppákomurnar í kringum Útvarpið urðu óþrjótandi tilefni skopmynda og annarra gamanmála í þeim hlífðarlausu þjóðarspegli.

Raddir lesenda í dálkum blaðanna létu heldur ekki sitt eftir liggja:

“Og umfram allt verður að krefjast þess að Útvarpið losi sig við hina raddleiðinlegu starfsmenn sína. Skal þar auðvitað fyrst frægan telja, sjálfan útvarpsstjórnann, Jónas Þorbergsson.”

Hljóðneminn sem notaður var í fyrstu útsendingunni er enn varðveittur.

“En munið það, góðir útvarpsráðsmenn. Meira fjör. Mér finnst að þið ættuð að hafa fastan lið vikulega með gamansemi. Þannig mun það vera hjá flestum almennilegum útvarpsstöðvum.”

“Austan úr Árnassýslu er blaðinu skrifað: Eru útvarpsnotendur almennt óánægðir með Útvarpið, ófullkomnar innlendar fréttir, oft lítið annað en skipafregnir.”

Og annar lesandi hafði þetta til málanna að leggja í enn öðru blaði:

“Kröfurnar um meiri hljómlist frá Útvarpinu munu áður en langt um líður verða það almennar að útvarpsráðið treystist varla mjög lengi til að una því ófremdarástandi sem nú er.”

Árið 1931 flutti Útvarpið úr leiguhúsnæðinu í Hafnarstræti 10 í splunkunýtt leiguhúsæði í Landsímahúsinu við Austurvöll og fékk það fjórðu hæðina til afnota. Þar var stór útvarpssalur, skrifstofur og, eins og útvarpsstjórinn komst að orði: “að öðru leyti svo búið um, sem krafizt er í nýtizku útvarpsheimkynnum, þó í smáu sniði verði, borið saman við útvarpsbyggingar hinna stærri þjóða.”

Við Austurvöll átti Útvarpið heima næstu 28 ár. Þar upplifði það mikilvægustu þróunarár sín og þarna gerðist sú dagskrármíð við fábrotnar aðstæður, sem ávann Útvarpinu varanlegan sess sem menningar- og afþreyingartæki allrar þjóðarinnar. Útvarpssalurinn var allt í senn, leikhús, fyrirlestrasalur og tónlistarhöll.

Forráðamenn Ríkisútvarpsins lögðu sérstaka rækt við vandaðan tónlistarflutning og segja má að Útvarpið hafi veitt þjóðinni ákveðið tónlistarlegt uppeldi, sem mæltist misjafnlega fyrir eins og gengur, en margir bjuggu að æ síðan. Skoðanir voru skiptar. Þeir voru ófáir, sem sögðust hafa fengið sig fullsadda á “sinfóniuvælinu” svonefnda, sem var samheiti þeirra yfir alla tónlist aðra en dægurlögin. Frá upphafi studdist

Útvarpið

8.30 Morgunútvarp. — 9.05 Hús-
mæðraþáttur. — 9.10 Veðurfregnir
12.10—13.15 Hádegisútvarp. 15.30—
16.30 Miðdegisútvarp. — (15.55
Frjettir og veðurfregnir). 18.15 Frán
burðarkennsla í dönsku. — 18.25 Veð-
urfregnir. 18.30 Íslenskukennsla; II
II. — 19.00 Þýskukennsla; I, II. 19.25
Þingfrjettir. — Tónleikar. 19.45 Aug-
lýsingar. 20.00 Frjettir. 20.30 Út-
varpsagan: „Áslaug á Hrauni“ eftir
Þórunni Elfu Magnúsdóttur; III
(höfundur les). 21.00 Íslensk tónlist
(plötur): Chacóna í dórískri tónteg-
und fyrir orgel eftir Pál Ísólfs-
son (dr. Victor Urbancic leikur). 21.15 Krindi
Vaxtarþráin (Jakob Kristinsson, fyrr-
um fræðslumálastjóri). 22.00 Frjettir
og veðurfregnir. — 22.10 Passíusálm-
ur nr. 23. 22.20 Skúlaþáttur (Helgi
Þorláksson kennari). 22.40 Dagskrár-
lok.

Dæmigerð dagskrá Ríkisútvarpsins í febrúar 1951.

Útvarpið við fjölbreytt hljómplötusafn og varð það með tímanum stærra að vöxtum en almennt tíðkaðist um slík söfn hjá öðrum útvarpsstöðvum, sem höfðu efni á að halda úti eigin hljómsveitum til tónlistarflutnings í dagskránni. Um 600 hljómplötur, 78 snúninga, voru í safni Útvarpsins árið 1935 en tíu árum síðar voru þær orðnar 30000. Geysimerkilegt brautryðjendastarf var unnið með útvarpskórum Páls Ísólfs-
sonar og hljómsveitum undir stjórn Þórarins Guðmundssonar, fiðluleikara, sem skemmtu áheyrendum í beinum útsendingum úr útvarpssalnum.

Emil Thoroddsen, tónskáld og píanóleikari, var hreinskilinn, þegar hann lýsti framlagi

Útvarpið eignaðist fljótlega mikið plötusafn.

Innflutt útvarpstæki á árunum 1930-1940.

Tveir þulir ræða áhugaefni sín. Pétur Pétursson og Þorsteinn Ö. Stephensen áttu þjóðkunnar útvarpsraddir í marga áratugi.

þeirra Þórarins til dagskrárinnar svofelldum orðum: “En þessi fiðlu- og píanófnautn í byrjun varð til þess að margir lögðu fæð á þessa tegund tónlistar, og var haft eftir hlustanda á Ströndum um þetta leyti: “Mínir verstu fjandmenn eru þeir Emil og Þórarinn. Við vorum sjálfir orðnir hundleiðir á sjálfum okkur, og fórum brátt að athuga möguleika til þess að koma upp einhverri hljómsveitarmynd, aðallega til þess að leika alþýðlega tónlist.”

Um langt árabíll mátti íslenskur einsöngur heita fastur dagskrárliður á mánudagskvöldum, og voru það ekki allt stjörnusöngvarar, sem þar komu fram. Það þótti sem sé ekki sérstakur heiðurstíll að vera kallaður “mánudagsöngvari”. Þó komu fram í söngdagskrám mánudaganna þeir söngvarar, sem lengst náðu á síðustu áratugum. Og alltaf var sungið í beinum útsendingum, því að fyrstu upptökutækin, plötuskurðartæki, voru ekki tekin í notkun fyrr en á styrjaldarárunum. Þá voru notaðar mjúkar lakkplötur við upptökurnar, og voru tóngæðin allmikil meðan plöturnar voru nýjar.

Með bættri og lengri dagskrá jukust kröfur notenda um góð hlustunarskilyrði. Stækkun Vatnsendastöðvarinnar var orðin mjög brýn ekki síst vegna sívaxandi truflana frá nýjum, erlendum stöðvum. Árið 1938 var nýr 100 kílóvatta sendir tekinn í notkun. Ingiríður krónprinsessa Danmerkur og Íslands og Friðrik krónprins önnuðust formsatriðin við vígsluna. Um haustið var opnuð endurvarpsstöð á Eiðum. Oft skildist ekki eitt einasta orð í kvöldútvarpinu frá Reykjavík á svæðinu milli Djúfavogs og Þórshafnar. Rússnesk stöð í Minsk var skæðasti truflanavaldur. En með tilkomu Eiðastöðvarinnar vænkaðist hagur Austfirðinga í útvarpsmálum til muna.

Útvarpið opnaði alþýðufólki á Íslandi nýjan heim. Það er með ólíkindum hvað flutningur fréttu af heimsmálaþróun og innlendum viðburðum, svo til jafnóðum og þeir gerðust, gjörbreyttu viðhorfum fólks til samtíðarinnar.

Útvarpssalurinn í Landssímahusinu. Þaðan fóru beinar útsendingar á leikritum og íslenskum hljómlistarþáttum, m.a. með Útvarpshljómsveitinni og Útvarpskórnum. Upptökur á útvarpsefni og fyrir hljómplötuútgáfu fóru þar fram. Þarna sýngur Gunnar Pálsson við undirleik Páls Ísólfssonar á píanó og Þórarins Guðmundssonar, fiðluleikara.

Stjórnámálamennirnir urðu fljótlega gestir inni á heimilum kjósenda, og hiti umræðunnar um þjóðarhag, stjórnmalastefnur og stéttabaráttu barst beina leið inn í stofu með Útvarpinu. Framan af urðu fréttamenn þess að treysta alfarið á hlustun á erlendar útvarpsstöðvar við öflun heimilda um gang mála úti í hinum stóra heimi. Tækin, sem við það voru notuð, þykja æði fornfáleg nú. Stundum komu truflanir í veg fyrir að nokkrar erlendar fréttir bærust og var þá tilkynnt, að lesið yrði upp úr *búnaðarblaðinu Frey* í staðinn.

Fréttamenn Útvarpsins lögðu sig fram um að afla heimilda sem víðast og á styrjalदारarunum voru fréttir af stríðsþróuninni hafðar eftir Berlínarútvarpinu ekki síður en því breska og var þetta látið íhlotunarlaust af hálfu hinna bresku hernámsyfirvalda hér á landi. Ríkisútvarpið þurfti þó að semja sig að nýjum

skilyrðum, sem fylgdu veru tugþúsunda erlendra hermanna í landinu. Margvísleg röskun og óæskilegir fylgikvillar ástandsins fóru að segja til sín. Gamanvísna höfundar sáu skoplegu hliðarnar á öllu saman og leyfðu útvarpshlustendum að njóta með sér.

Stríðsárin voru þó fyrst og fremst tími mikilla tíðinda og válegra, sem flutt voru með áhersluþunga og nokkrum tilþrifum í fréttatímunum. Hvers kyns erindaflutningur varð drjúgt dagskrárefni fyrir fátæka útvarpsstöð og fróðleiksfúsa þjóð. Á aðaldagskrártíma kvöldsins var fjallað um hin ólíkustu efni, m.a. norskar sálarrannsóknir, aldhvörf í dýraríkinu, í ein tólf skipti, eitlabólgu og kirtla í nefkoki, verslun, byggingamál og þannig mætti lengi telja.

Lífseigasti þáttur Útvarpsins af þessu tagi

Jólabarnatími í útvarpssal í Landsímahúsinu.

Hljómsveit Bjarna Böðvarssonar sá um fjörið í beinum útsendingum. Teppum var rúllað upp á stofugólfum og fólk sté dans heima við undirspilið úr Útvarpinu.

Sveinn Ásgeirsson, hagfræðingur, stjórnaði geysivinsælum spurningaþáttum með ýmsu sniði á sjötta áratug síðustu aldar.

var *Um daginn og veginn*, sem hóf göngu sína 1936 og hélt velli fram undir aldamótin 2000. Jón Eyþórsson, veðurfræðingur, var meðal kunnustu umsjónarmanna hans en margir aðrir komu við sögu og höfðu sitt hvað til málanna að leggja á þessum opna vettvangi. Útvarpið fjallaði um hvaðeina, sem til almannaheilla mátti horfa. Aðalbjörg Sigurðardóttir var kunnur útvarpsmaður, skeleggur foringi í kvenréttindamálum og lét barnavernd mjög til sín taka. Fátækt var almenn þá og í útvarpsávörpun sínum hvatti Aðalbjörg fólk til að láta eitthvað af hendi rakna til Mæðrastyrksnefndar og Vetrarhjálparrinnar fyrir jólin.

Þekktustu skáld þjóðarinnar lásu upp í Útvarpinu og fornsögurnar urðu enn ljóslifandi í vitund fólksins fyrir tilstilli Útvarpsins. Því fór þó fjarri að Útvarpið miðlaði einvörðungu menningarefni í þrengsta skilningi, þó að það tæki hlutverk sitt alvarlega sem menningarstofnun, þá sem endranær.

Útvarpssalurinn var leikhús alls landsins. Þar voru flutt leikrit, sérstaklega ætluð til útvarpsflutnings eða vinsæl verk af sviðinu í Iðnó, leikhúsinu við Tjörnina. Gáski og gleði hefur sem betur fer alltaf átt sinn sess í útvarpsdagskránni.

Þegar Útvarpið minntist 10 ára afmælis síns árið 1940 leit Helgi Hjörvar, skrifstofustjóri Útvarpsráð, yfir farinn veg. Hann fjallaði þó fyrst og fremst um hugsjónina, sem sönnum útvarpsmönnum bæri að hafa að leiðarljósi við þær aðstæður, sem Ríkisútvarpinu væri ætlað að starfa þá og um alla framtíð.

Ríkisútvarpið, sem verið hafði til húsa í Landsímahúsinu við Austurvöll síðan 1931, gerði það gott á styrjaldarárunum og safnaði nokkrum sjóðum. Fé til dagskráargerðar hafði tífaldað frá því fyrir stríð. Nýir kraftar komu til starfa og raddir nýrra þula hljómuðu í útvarpstækjum landsmanna. Loft var þó lævi blandið. Fregnir utan úr heimi boðuðu ógurlegri

Undurbúningur fréttar. Emil Björnsson, Jón Múli Árnason, Stefán Jónsson og Margrét Indriðadóttir.

umskipti en mannkyn hafði nokkru sinni staðið andspænis. Pétur Pétursson las fréttir í ágústmánuði 1945 og sagði þjóðinni frá kjarnorkuárásunum á Hiroshima og Nagasaki í Japan. Öll stýrjaldararín var Ríkisútvarpið fyrsti innlengi fregnboði um hildarleikinn sem háður var úti í heimi og setti enn fremur mark sitt á atburði hér innanlands í hersetu landi, þó að öllu lágstemmdari væru en vöktu þjóðarharm. Hundruð Íslendinga létu lífið af slysförum á hafi úti, sem rekja mátti til hernaðarins.

Síðar horfði friðsamlegar í heimi hér. Útvarpið sendi beint út frá hátíðarhöldum á Þingvöllum við stofnun lýðveldisins 17. júní 1944 og var það tæknilegt afrek. Þar var frumflutt verðlaunaljóð skáldkonunnar Unnar Bjarklind við lag Emils Thoroddsen, þar sem segir m.a. annars:

“Með friðsæl býli, ljós og ljóð,
svo langt frá heimsins vígaslóð.
Geym, drottinn, okkar dýra land
er duna jarðarstríð.”

Klukkan 8.30 á morgnana kvaddi Útvarpið sér enn hljóðs með ómpýðum menúett Boccherinis. Með tímanum varð þessi morgunhefð Útvarpsins svo rík að Boccherini var ómissandi eins og sykurmoli með kaffisopanum eða sem undirspil við fótaferð yngstu hlustenda,

sem drifu sig í kot og heilsokka áður en hlaupið var fagnandi í fangið á nýjum degi Morgunútvarpið stóð í hálf tíma. Þá var gert hlé. Síðan var hádegisútvarp í klukkustund. Hlé. Miðdegisútvarpið var í aðra klukkustund. Aftur hlé. Regluleg kvölddagskrá hófst um hálf átta, að lokinni tungumálakennsku, og stóð til hálflefu virka daga en miðnættis um helgar. Alls fimm og hálf klukkustund af dagskrárefni virka daga.

Umræður um dagskrána voru allíflugar og fóru dagblöðin á undan í þeim. Lesendabréf um útvarpsdagskrána urðu fyrirferðarmikil í föstum pistlum Hannesar á horninu í Alþýðublaðinu, Bæjarpósts Þjóðviljans, í Bergmáli Vísis að ógleymdum Víkverja Morgunblaðsins. Ívar Guðmundsson lét engan bilbug á sér finna og skrifaði í Víkverja:

“Það er óskað eftir umræðum um dagskrá Ríkisútvarpsins og hafa útvarpsmenn teflt fram sínu stórskotaliði. Sprengjurnar, sem eiga að þagga niður alla gagnrýni á Útvarpinu, eru, eins og þegar mikið liggur við, sóttar í fornsögurnar og þeir menn, sem leyfa sér að gagnrýna “hina miklu menningarstofnun”, eru samkvæmt reglunni, þjóðhættulegir menn.”

Umræðan um Útvarpið var ekki bundin við dægurmálapistlana eina. Undirtónninn var

Ingibjörg Þorgbergs, tónskáld og söngkona, vann á tónlistardeildinni og sá um að velja tónlist til flutnings og annaðist þáttastjórn. Hún hlaut mikið lof sem umsjónarmaður óskalagabáttar sjúklinga.

þyngri og alvarlegri, þegar það varð fyrir árásum stjórnmalamanna og blaða af pólitískum ástæðum. Þá var að því ráðist úr öllum áttum, eftir því hvernig pólitískir vindar blésu í það og það skiptið. Leyndust þrumandi sprengjur í vopnabúrum þeirra, tendraðar af vaxandi pólitískum ágreiningi eftirstriðsáranna. Fréttastofan varð fyrir harðri gagnrýni fyrr og síðar. Fræg mál vegna ráðningar fréttamanna urðu tímafrek í umfjöllun úti í þjóðfélaginu. Jónas útvarpsstjóri fékk ámæli fyrir vinstri slagsíðu á fréttastofunni. Í upphafi kalda striðsins var Útvarpið gagnrýnt m.a. fyrir að vitna í Moskvuútvarpið sem áreiðanlega heimild. Henrik Óttósson, fréttamaður Útvarpsins, sem verið hafði einn ef stofnendum Kommúistaflokks Íslands og hitti sjálfan Lenin í Moskvu, var leystur frá störfum á fréttastofunni og látinn sinna verkefnum tímabundið í öðrum deildum Útvarpsins á meðan viðkvæm alþjóðamál gengu yfir.

Emil Björnsson, síðar fréttastjóri Sjónvarpsins, vann þá á fréttastofu Útvarpsins. Hann sagði mér, að Eysteinn Jónsson, menntamálaráðherra Framsóknarflokksins 1947-1949, hefði sem yfirmaður Útvarpsins varað mjög við áhrifum kommúnista á fréttastofunni og beitt sér ákveðið þegar ráðið var í störf fréttamanna. Jónas Þorbergsson, útvarpsstjóri, sagði hins vegar síðar meir, að Útvarpið hefði “siglt milli skers og báru í misvindum íslenzkrar þjóðmálabaráttu.”

Kröfur um aukið skemmtiefni í Útvarpinu urðu æ háværar. Reyndar voru ýmsar tilraunir gerðar á því sviði. Til dæmis beinar útsendingar frá böllum á Hótel Borg. En skemmtiefni Útvarpsins hlaut misjafnar undirtektir. “Hver sem vill koma með það sé velkominn.” hrópaði formaður útvarpsráðsins í hljóðnemann. En Jónas Þorbergsson hafði skýringar á hraðbergi í blaðagrein 1948:

“Um skemmtanagildi dagskrárinnar kemur það til greina, að útvarpsráð hefir þar gildar afsakanir. Við Íslendingar erum sem sé lítið

Benedikt Gröndal sá um vinsæla, blandaða dægurmála- og tónlistarþætti áður en hann varð alþingismaður. Sem formaður útvarpsráðs síðar meir beitti Benedikt sér fyrir endurmótun dagskrárstefnunnar til nútímalegra horfs og vann að stofnun Sjónvarpsins.

skemmtilegir. Við eigum lítið til af léttri kímni. Við erum ríkari af sárbeittni, illkvittni og jafnvel ruddaskap. Þjóðarsálin virðist hafa tekið þessar skapfarseigindir í arf frá kvalræði margra alda. Það verður hlutverk nýrra kynslóða, sem búa við betri kjör en forfeður okkar og mæður að ávinna sér hlýrra og léttara skapfar og auðfengnari bros.”

Undantekningar verða frá öllum reglum og kenningum. Kannski var Ingibjörg Þorbergs fulltrúi nýrrar kynslóðar eða bara stakur sólargeslinn, sem auðnaðist að smeygja sér í gegnum þessi grásvörtu kóluský, sem umluku þjóðarsálina. Frostbólgnir, norskir veðurathugunarmenn tignuðu hana í það minnsta sem gyðju í einangruðum búðum sínum á Jan Mayen fyrir óskalaþætti sjúklinga í Útvarpinu, sem Ingibjörg annaðist. Skopblaðið Spegilinn gerði því máli að sjálfsgöðu skil.

Ingibjörg Þorbergs vann margvísleg störf hjá Útvarpinu í tæp 40 ár, síðar sem varadagskrárstjóri og dagskrárstjóri. Hún valdi tónlist til flutnings, var þulur, söng inn á hljómplötur og samdi eigin

sönglög. Hver man ekki eftir *Aravísun*? Þetta lag eftir Ingibjörgu við ljóð Stefáns Jónssonar var geysivinsælt og oft beðið um það í óskalaþætti sjúklinga. Þegar Kalli bróðir minn þurfti að liggja sjö ára gamall á sjö manna stofu í gamla Landakotsspítalanum, ákvað ég að skrifa þættinum kveðju frá Kalla til fjölskyldunnar okkar með beiðni um *Aravísur*. Þær skiluðu sér seint og um síðir. Þá var Kalli reyndar löngu kominn heim heill heilsu.

Það hlaut að há allri dagskrárgerð hvað tæknaðstaðan hjá Ríkisútvarpinu var bágborin. Í 15 ár varð að senda næstum allt innlent efni út í beinum útsendingum úr útvarpssal. Þetta bauð heim ýmsum hættum og mistökum. Seinna var hægt að taka upp sérvalið efni á lakkplötur og næst kom stálþráðurinn, örmjór þráður á spólum sem settar voru í upptökutæki, undanfari seglubandsins.

Rekstrarumsvif Ríkisútvarpsins voru öllu víðtækari fyrstu tvo áratugin en seinna varð. *Viðtækjaverzlun ríkisins*, sem hafði einkaleyfi til innflutnings á útvarpstækjum, starfaði sem deild í Ríkisútvarpinu. Kostað var kapps um að flytja inn traust og góð tæki frá viðurkenndum framleiðendum í ýmsum löndum.

Viðtækjaverzlun ríkisins sá lengi um allan innflutning á útvarpstækjum og smíðaði sjálf ódýr tæki fyrir markaðinn.

RÍKISÚTVARPIÐ
(Iceland State Broadcasting Service)
Reykjavík - Iceland

Dear listener,

We are glad to be able to verify your reception of our Broadcaster on 12175Kc/s at 16.15'clock G. M. T. on 29/6.1952.

Thank you for your interest.

Sincerely yours,

Jónas Þorbergsson

Director General.

Vikulegt fréttayfirlit til Íslendinga erlendis var sent út á sunnudögum 1952. Erlendir hlustendur sendu tilkynningu um móttöku og fengu svona staðfestingu frá Ríkisútvarpinu.

Guðrún Erlendsdóttir, sýðar forseti Hæstaréttar, flutti hveðjur frá sjómönnum og spilaði óskálög þeirra í þættinum "A frívaktinni".

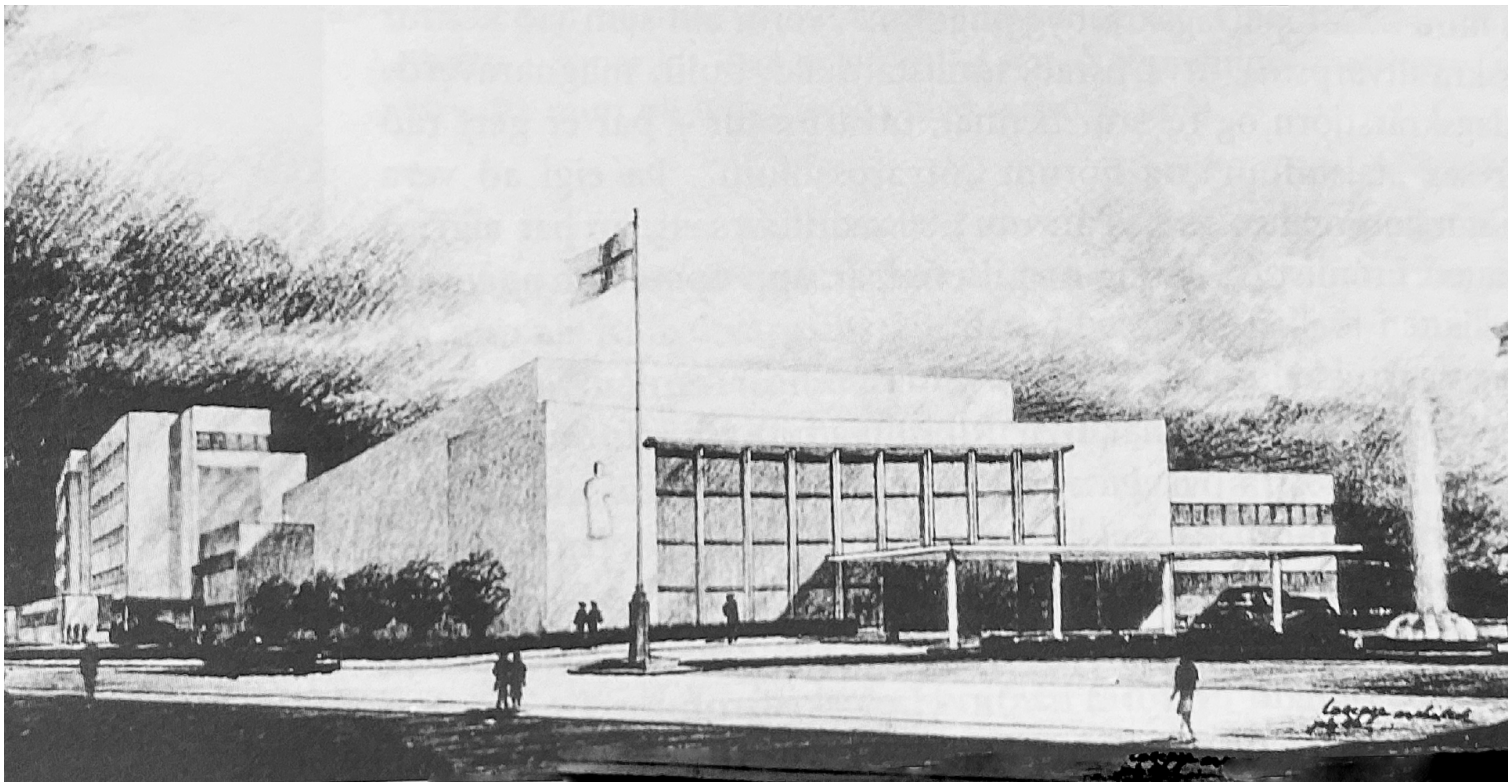

Sendir endurvarpsstöðvarinnar á Eiðum, sem þjónaði austanverðu landinu og nærliggjandi hafsvæðum. Stöðin var tekin í notkun árið 1938.

Ítalska gerðin var í daglegu tali kölluð "Mussolini" og sú þýska "Hitler". Þá rak Ríkisútvarpið viðgerðastofu. Hún annaðist viðhald á útvarpsviðtækjum notanda og rak hleðslustöðvar fyrir rafhlöður úti um land. Þær voru notaðar víða, þar sem rafmagn var ekki fyrir hendi. Bændur fóru langar leiðir á hestbaki með rafhlöður til endurhleðslu. Þá smíðaði viðgerðarstofan um skeið innlend viðtæki, sem kölluð voru Austri, Vestri, Suðri og Norðri, gerð fyrir mismunandi hlustunarskilyrði í einstökum landsfjórðungum. Allt kapp var lagt á útbreiðslu útvarpsins. Takmarkið var: "Útvarpið inn á hvert heimili. Allir landsmenn þurfa að eiga kost á því að hlusta á æðaslög þjóðlífsins, hjartaslög heimsins."

Þannig auglýsti Ríkisútvarpið. Með þessu skipulega uppbyggingarstarfi tókst að hraða hér útbreiðslu útvarps meir en þekktist víðast annars staðar. Árið 1940 voru skráðir útvarpsnotendur á Íslandi 18000 en 35000 árið 1948. Tíu árum seinna var þessi tala orðin 47000. Að baki hverjum skráðum notanda stóð oftast heil fjölskylda. Samkvæmt alþjóðlegum skýrslum ársins 1948 var Ísland í þriðja sæti varðandi útbreiðslu útvarps í Evrópu. Aðeins Svíar og Danir voru ofar á skrá.

Dagskráin var greinilega í sífelldri endurmótun og þegar komið var fram á 6. áratuginn var ég sjálfur orðinn tryggur útvarpshlustandi. Þá var eitt lítið útvarpstæki á eldhúsborðinu heima, sem ekki gat þjónað öllum. Ég smíðaði þá lítið kristalstæki í vindlakassa eftir uppskrift á dönsku sem ég fann í "Min Hobby Bog". Eftir það gat ég hlustað í gegnum heyrnartól á dagskrána fram eftir kvöldi. Það var úr mörgu að velja. Tólmstundaþáttur Jóns Pálssonar veitti til að mynda góð ráð um alls kyns föndur. Ég var reyndar dálítill klaufi í handavinnunni og dróst fljótt aftur úr Jóni þegar hann útskýrði aðferðirnar við að búa til skemmtilega hluti. Framburðarkennsla í ensku og dönsku var upplýsandi og á síðkvöldum var hlustað á upplestur Halldórs Laxness úr eigin verkum

Útlitsteikning af glæsilegri útvarps- og sjónvarpshöll, sem átti að rísa á Melunum í Reykjavík.

eða Einars Ólafs Sveinssonar úr fornritunum. Þátturinn *Um helgina* í umsjón Björns Th. Björnssonar og Gests Þorgrímssonar þótti mér skemmtilegur. Gestur var frábær eftirherma og skemmti líka oft sem slíkur. Hjálmar Gíslason var annar sem náði raddbrigðum merkra manna í þjóðfélaginu á meistaralegan hátt. Áramótapættir Útvarpsins voru fullir af slíku gríni og hefur mér oft verið hugsað til þess að þessi prýðisgóða tegund skemmtunar sem eftirhermurnar voru hafa því miður að mestu lagst af á síðari áratugum. Í kvölddagskránni voru líka fluttar spennusögur eins og *Hver er Gregory* og *Baskervillehundurinn*, sem juku taugaspennu og hjartsláttinn rétt fyrir svefninn. Kannski var þó hægt að slaka örlítið á yfir *Lögum unga fólksins* sem voru góð tilbreyting í tónlistarflutningi Útvarpsins fyrir æskuna, einn óskalaþáttur í viku með ástarkveðjum.

Umtalsverður bati varð á fjárhagsstöðu Ríkisútvarpsins í stríðslok. Afnotagjaldið, sem hafði verið 30 krónur á ári frá upphafi útvarps, var hækkað í 50 krónur 1943 en 60 krónur 1945. Það var orðið 100 krónur á ári 1948. Viðtækjaverzlunin hafði skilað stofnuninni um einni milljón króna og bandaríska

setuliðið greiddi 730 þúsund fyrir þau afnot af útvarpsstöðinni, sem það hafði vissa tíma dagsins á styrjaldarárunum. Var það fé látið renna í framkvæmdasjóð, sem stofnaður var 1944. Ári seinna ákvað Brynjólfur Bjarnason, menntamálaráðherra, að leggja skyldi um 40% af afnotagjöldum í þennan sjóð til byggingar útvarpshúss í Reykjavík.

Og þá var kominn tími framkvæmdanna. Sérhönnuð bygging fyrir útvarpsstarfsemina og með framtíðarmöguleika fyrir hina nýju, byltingarkenndu tegund fjölmiðlunar, sjónvarpið, var óskadraumurinn. Nú skyldi hann fá að rætast. Byggingarlóð var fengin á Melunum, í nágrenni gamla íþróttavallarins þar sem Þjóðarþórhlaðan er nú. Á stríðsárunum hafði þar verið krökkt af hermannabröggum. Jónas Þorbergsson fór flugleiðis sumarið 1945 til Ameríku og fékk arkitekta í New York til að gera frumtillögur að húsinu, sem var hið veglegasta á að líta á teikniborðinu og í líkani. En Útvarpinu varð ekki að ósk sinni. Stjórnvöld heimiluðu ekki byggingu útvarpshússins, þegar allt kom til alls. Útvarpinu var áskapað hlutskipti leigjandans og síðla árs 1959 var flutt í nýtt leiguhúsnæði að Skúlagötu 4.

Flutningurinn á Skúlagötu 4 boðaði um margt afar mikilvægar breytingar á þjónustu Útvarpsins. Vilhjálmur Þ. Gíslason, útvarpsstjóri, sagði að þetta hús hefði stöðugra og fjölbreyttara samband við fólkið í landinu en nokkurt annað hús og að þessi litla útvarpsstöð lítillar þjóðar væri eins vel úr garði gerð að nýttiskutækniþúnaði og þær stöðvar, sem best væru á vegi staddar. Í húsinu voru sjö hljóðstofur með herbergjum til úrvinnslu.

Ný tækni og betri

Vilhjálmur Þ. Gíslason sómdi sér vel sem útvarpsstjóri. Hann var með í upphafi útvarpsendinga 1930 sem fréttamaður og annaðist þáttagerð á löngu tímaskeiði. Sem útvarpsstjóri beitti Vilhjálmur sér fyrir umbótum í húsnæðismálum stofnunarinnar og opnaði Sjónvarpið árið 1966.

Nýju tækin frá Telefunken voru glæsileg og dugðu vel. Sum voru notuð næstu þrjá áratugin. Ný og rúmgóð húsakynni voru notuð til að fitja upp á plássfrekum nýjungum í dagskrárgerð eins og morgunleikfimi. Um og upp úr 1960 upplifðu landsmenn miklar breytingar á útvarpsdagskránni, sem varð stöðugt nútímalegri og höfðaði til allra aldurshópa í auknum mæli. Dagskráin var orðin 10-12 stundir á dag. Tvö til þrjú þúsund manns komu fram árlega, þar á meðal 30 hljómsveitir, yfir 30 kórar og tæplega 200 einsöngvarar.

Sinfóníuhljómsveit Íslands var stofnuð árið 1950 eftir að nokkrum sinnum hafði verið reynt að mynda hér hljómsveit til að flytja alvarlega tónlist. Úr framkvæmdum varð ekki fyrr en Ríkisútvarpið tók af skarið og samþykkti að leggja fram fé til hinnar nýju sinfóníuhljómsveitar. Þáttur Ríkisútvarpsins í stofnun Sinfóníuhljómsveitarinnar og þátttaka þess í rekstri hennar með fjárframlögum um langt árabil er langmerkasta einstakt átak Útvarpsins til framdráttar tónlist í landinu.

Um og yfir 100 leikrit voru tekin upp og flutt árlega, þegar sómasamleg skilyrði höfðu skapast til upptöku margbrotinna og flókinna verka. Ríkisútvarpið reið á vaðið með flutning

íslenskra framhaldsleikrita, sem náðu ótrúlegum vinsældum. Agnar Þórðarson, rithöfundur, samdi nokkur þessara verka og Flosi Ólafsson gerði þau ógleymanleg með leik sínum. “Ekkert píp”, sagði stælgæinn Danni sem Flosi túlkaði dæmalaust vel. Útvarpsleikritin voru eitt af aðalsmerkjum Ríkisútvarpsins og nutu geysilegra vinsælda. Það var í bland boðberi hins unga og ærslafulla lífs en tók ævinlega menningarhlutverk sitt alvarlega og veitti íslensku þjóðinni

dagskrá

ríkulega af eigin menningararfi og úr sjóði heimsmenningarinnar. Auk innlendra verka var fjöldinn allur af erlendum leikritum tekinn til flutnings, öndvegisverk leikbókmennta og þá ekki síður spennandi sakamálaleikrit. Ævar Kvaran, Guðbjörg Þorbjarnardóttir og Haraldur Björnsson héldu hlustendum þeirra

Húsnæði og tæki Útvarpsins á Skúlagötunni voru fyrsta flokks.

við efnið. Ekki má heldur gleyma Róbert Arnfinnssyni, Herdísi Þorvaldsdóttur og Rúrík Haraldssyni, sem voru meðal þekktustu og ástsælustu leikurum þjóðarinnar í Útvarpinu á þessu árabili. Þorsteinn Ö. Stephensen, leiklistarstjóri, stjórnaði vali og framleiðslu útvarpsleikritanna og lék sjálfur.

Upptaka á leikriti eftir Agnar Þórðarson. Leikararnir Herdís Þorvaldsdóttir og Ævar R. Kvaran við hljóðnemann. Guðmundur Pálsson, leikari, við gluggann en Knútur Skeggjason við upptökutækin.

Stórgrýti barst með brimsjó upp að dyrum á Skúlagötunni í stórvíðrum áður en gatan var breikkuð með uppfyllingu.

Í upptökuherbergi fékk Valdimar Örnólfsson, leikfímikennari í MR, starfskonur Útvarpsins til að æfa með sér morgunleikfímína. Þátturinn fékk þrjúðilegar undirtektir strax í upphafi um 1960 og er enn við góða heilsu. Gildvaxnir hóglífismenn gátu gert grín að þessu.

Undirbúningur fyrir helgarþátt. Jónas Jónasson tekur viðtal við Kristján Eldjárn, þjóðminjavörð, um fornleifarannsóknir hans..

Í staðinn fyrir staðlaða morgunútsendingu með lestri fréttu, tilkynninga og einföldum kynningum þular á lögum sem leikin voru í tónlistarhólfum morgunútvarpsins, var nú kominn Jón Múli Árnason með samfelldan morgunþátt, þægilegt spjall og músík sem átti miklum vinsældum að fagna, ekki síst hjá heimavinnandi húsmæðrum, sem voru margar á þeim tíma. Frá byrjun hafði Útvarpið verið gagnrýnt fyrir "sinfóníuvælið", sem svo var gjarnan kallað, en reyndist vera mikilvægur skóli fyrir allan almenning sem vandist því að meta góða tónlist. Hinu var ekki að neita, að í langri dagskrá mátti bjóða upp á meira fjör í músíkvali og var það gert í *Lögum unga fólksins*, óskalaþætti, sem Haukur Hauksson, blaðamaður á Tímanum, stjórnaði upphaflega 1958. Úlfar Sveinbjörnsson, tæknimaður, Útvarpsins stjórnaði þættinum *Fjör í kringum fóninn*. Seinna komu svo Dóra Ingvadóttir og Pétur Steingrímsson með þátt sinn *Á nótum æskunnar*. Þau voru bæði starfsmenn Útvarpsins. Það tíðkaðist að starfsmenn í tæknideild og á skrifstofum stofnunarinnar settust við hljóðnemann og stjórnuðu þáttum.

Ekkert útvarpsefni þessara ára jafnaðist þó á við *Sunnudagskvöld með Svavari Gest* í hlustun og vinsældum. Þátturinn hóf göngu sína í janúar 1963. Hinn nýi útvarpssalur á Skúlagötunni var notaður fyrir upptökur að viðstöddum áheyrendum, um 100 manns í senn, sem urðu líka þátttakendur í spurningakeppni og öðrum uppákomum. Þetta var blönduð dagskrá með margvíslegum grínatriðum en þungamiðja lá í tónlistarflutningi hinnar rómuðu hljómsveitar Svavars Gest, sem lék í Súlnasal Hótel Sögu, vinsælasta skemmtistað borgarinnar. Svavar var einstaklega vel búinn undir þáttagerðina og upptökur með gestum í sal. Hann bauð starfsfólki úr fyrirtækjum og stofnunum að vera viðstatt og átti þá stutt og skemmtilegt spjall við þátttakendur í spurningakeppni sem blásið var til milli tveggja starfsmannahópa. Eitt sinn var áberandi hávaxinn starfsmaður á Vita- og hafnamálaskrifstofunni mættur til leiks.

Hljómsveit Svavars Gestir, og stjórnandi hennar sérstaklega, náðu einstökum vinsældum í Útvarpinu 1963 og næstu ár.

Svavar stóðst ekki mátið og sagði hátt og snjallt: “Þú ert svo stór að þú minnir helst á vita.” Maðurinn svaraði að bragði, sposkur á svip: “Ef ég er eins og viti þá ert þú nú bara hálfviti” um leið og hann “leit niður” til Svavars, sem var maður lágvaxinn. Svavar fékk fólk til að hlæja að bráðfyndnum athugasemdum sínum og gestanna en í þetta skipti var hláturinn hjá honum nokkuð þvingaður.

Fyrir mig sem áhugasaman ungan fjölmiðlamann var það uppljómun að fá að fylgjast með gerð þáttarins hjá Svavari. Með honum til aðstoðar var Jónas Jónasson, sá fjölhæfi útvarpsmaður. Jónas rétti upp skilti á viðeigandi stöðum í upptökunni með áletruninni “Klappa” og þá klappaði öll hersingin kröftuglega. Eftir að þættinum var lokið bað Jónas svo um aukaklapp og að gestir í salnum myndu reka upp dillandi hlátur allir í kór. Þetta var tekið upp og notað sem innklipp þar sem við átti í þættinum. Þegar upptöku var lokið síðdegis á laugardegi hófst Svavar handa með tæknimönnum við að klippa segulband

og setja þáttinn saman þannig að hann yrði tilbúinn til útsendingar á sunnudagskvöldi. Hljómsveit Svavars Gestir og Ragnar Bjarnason, söngvari hennar, urðu dáðir heimilisvinir um allt Ísland því að enginn mátti missa af sunnudagsþætti þeirra í Útvarpinu, sem var á dagskrá aðra hverja viku yfir vetrarmánuðina. Sveitin kynnti ný dægurlög þessa tíma og lét Svavar gera íslenska texta við vinsæl erlend lög. Hann kynnti til sögunnar nýja skemmtikrafta eins og *14 fóstbræður* sem sungu í þáttunum og voru svo gefnir út á hljómplötum hjá *SG-hljómplötum*, útgáfufyrirtæki Svavars Gestir. Þegar fram í sótti varð það ráðandi á íslenskum hljómplötumarkaði.

Eftir að aflað hafði verið góðra upptökutækja hjá Ríkisútvarpinu var töluvert um upptökur með hljómsveitum og söngvurum fyrir plötuútgáfufyrirtækin. Á árunum eftir 1950 kom fjörkippur í hljómplötuútgáfu innanlands og voru þá teknar upp plötur í útvarpssalnum í Landssímahúsinu. Nú fluttust sambærileg verkefni í nýja útvarpssalinn við Skúlagötu.

Hljóðstofa og vinnuaðstaða tæknimanna var með nýttiskulegu sniði.

Ég flutti fyrsta fréttaskýringapistilinn í Útvarpinu 17 ára, um kosningabaráttu Kennedys og Nixons 1960. Þau John og Jaqueline Kennedy vöktu aðdáun um allan heim.

Umræður frá Alþingi vöktu ávallt áhuga útvrpshlustenda. Hér er Einar Olgeirsson í ræðustól að gagnrýna viðreisnarstjórn Ólafs Thors 1961.

Ég hóf ungur sumarstörf sem vikapiltur á ritstjórn Morgunblaðsins og 16 og 17 ára gamall skrifaði ég greinar í blaðið með myndum sem ég tók sjálfur. Þetta var dýrmætur skóli á framgangsríkum tímum fyrir blaðið, þegar Matthías Johannessen tók við sem einn af ritstjórum þess 1959, 29 ára gamall, og innleiddi margvíslegar breytingar á blaðinu til númtímalegra horfs. Á ritstjórninni voru margir öflugir blaðamenn, sannkallaðir fréttahaukar, sem ég lærði mikið af. Einn þeirra var Haraldur J. Hamar. Hann skrifaði erlendar fréttir en var auk þess aðalsérfræðingur ritstjórnarinnar um innlend og erlend flugmál. Þar áttum við sameiginlegt áhugamál. Haraldur var auk þess umsjónarmaður þáttarins *Heima og heiman* í Útvarpinu, ásamt Heimi Hannessyni, blaðamanni á Tímanum.

Um haustið 1960 bað Haraldur mig um að koma með sér upp í Útvarp og lesa fréttaskýringu sem átti að koma í þættinum. Hún var um kosningabaráttu öldungardeildarþingmannsins John. F. Kennedys sem ég vissi lítið um, og Richards Nixons, varaforseta, sem lengi hafði verið í fréttunum. Þetta var í fyrsta skipti að ég flutti pistil um erlend málefni í Ríkisútvarpið, þá 17 ára gamall. Síðar tóku Björgvin Guðmundsson, blaðamaður á Alþýðublaðinu og Tómas Karlsson, fréttastjóri á Tímanum við umsjón þáttarins og nefndu hann *Efst á baugi*. Hann varð einn af eftirlætisþáttum mínum í Útvarpinu enda hafði ég mikinn áhuga á því sem var að gerast í alþjóðamálum. Það vakti athygli og umræður í samfélaginu að fréttastofu Útvarpsins var ekki falið að sjá um þáttinn. Var það sett í samband við hinar langvarandi deilur um hlutdrægni hennar og vinstrimennsku á tímum mikilla væringa í samskiptum risaveldanna í austri og vestri.

Fréttastofa Útvarpsins naut samt trausts alls almennings. Hún hafði þá sérstöðu meðal fjölmiðla að fréttir frá henni bárust á augabragði um allt land. Útvarpið var því geysimikið upplýsinga- og öryggistæki fyrir fólk í borg og

bæ, til sjávar og sveita. Úti á landsbyggðinni þurftu fréttabyrstir að bíða dögum saman eftir því að dagblöðin frá Reykjavík bærust, og héraðsfréttablöð voru fyrst og fremst pólitísk flokksmálgögn sem komu stopult út og voru því ekki að flytja nýjustu fréttir.

Þó að Útvarpið hefði þetta forskot var ljóst að frumkvæði vantaði oft í fréttaflutningi. Um þetta var rætt á ritstjórn Morgunblaðsins, fyrstu sumrin sem ég vann þar. Fylgdist ég með þegar ritstjórar og blaðamenn sammæltust um að vera ekki að gagrýna mikið í skrifum Morgunblaðsins þennan slappleika fréttastofunnar, því að það gæti orðið áeggjan til fréttamanna Útvarpsins um meiri árvekni og þar með kröftugri samkeppni við blaðið.

Raddir af fréttastofunni voru kunnar alþjóð. Fréttamenn lásu hádegisfréttirnar en þulir kvöldfréttir. Í hádeginu heyrðum við Sovétvininn Hendrik Ottósson segja frá afrekum Rússa í geimskotum. Hendrik flutti fréttir frá “Moskva”, hafði nafnið á höfuðborginni óbeygjanlegt. Hann talaði líka um Gromyko, utanríkisráðherra Sovétríkjanna,

sem “Gramyko” og töldu ófróðir það mjög orginalt og örugglega kórréttan framburð.

Þau Margrét Indriðadóttir og Högni Torfasom voru öruggir og góðir fréttalesarar. Margrét hafði numið blaðamennsku í Bandaríkjunum og starfað á Morgunblaðinu, ein af fáum í stéttinni sem hafði háskólamenntun á því sérviði. Hún var flink í viðtölum og gerði listum og menningu prýðisgóð skil í starfi sínu. Hún varð síðar eftirmaður Jóns Magnússonar, fréttastjóra, sem á þessum árum flutti fróðlega fréttauka um alþjóðamál.

Það verður að segja fréttastofu Útvarpsins til vorkunnar, að hún bjó við mjög strangar vinnureglur og stöðugar aðfinnslur úr ýmsum áttum, m.a. frá útvarpsráði. Mikið af frétt næmu efni átti upptök sín í pólitík af einhverju tagi en fréttastofu Útvarpsins var nánast ætlað að þegja og fjalla ekki um innlenda stjórn málaþróun í fréttum eða fréttaskýringum. Helgi Hjörvar flutti reyndar þingfréttir á morgnana og sagði þá frá framlögðum málum á þingi og lýsti efni lagafrumvarpa og þingsályktunartillagna. Það var mjög formleg og stuttaraleg greinargerð, því

Útvarpsráð og útvarpsstjóri 1963. Björn Th. Björnsson, Þorvaldur Garðar Kristjánsson, Þórarinn Þórarinnsson, Sigurður Bjarnason, Benedikt Gröndal, Vilhjálmur Þ. Gíslason og Þorsteinn Hannesson. Þeir höfu undirbúning sjónvarps.

Stefán Jónsson, fréttamaður, var á ferð og flugi með segulbandið um allt land og tók eftirminnileg viðtöl.

að Helgi var að vasast í mörgu. Hann hafði verið potturinn og pannan í allri útvarpsdagskránni, hafði úthlutað sjálfum sér ótölulegum verkefnum um sjálfvalið efni sem formaður og síðar skrifstofustjóri útvarpsráðs. Helgi lét sér ekkert mannlegt óviðkomandi og sagði meiningu sína í Útvarpinu, lagðist t.d. alfarið gegn afnámi þéringa. Hann talaði í þáttunum um daginn og veginn, las fornsögur og flutti fræðsluþætti um glímu, svo nokkuð sé nefnt, og valdi svo framhaldssögurnar, m.a. um norska athafnamanninn og útrásarvíking síns tíma, Bör Börsson. Sá lestur Helga fékk methlustun. Framlag hans til dagskrárinnar var talandi tákni um að hann var mikill hugsjóna- og hæfileikamaður, kunni sitt fag og leið vel fyrir framan hljóðnemann, jafnvel á gamals aldri, þegar hann las útvarps sögu barnanna.

Thorolf Smith flutti fréttir í Útvarpið og tilkynnti líka um úrslit fegurðarsamkeppi í Tívoli. Hann var formaður dómnefndar sem sýslaði um kvenlegan yndisþokka. Eitthvað væri nú sagt í dag.

Mikil breyting varð loks á frétt aflutningi frá Alþingi þegar Emil Björnsson var útnefndur sérstakur þingfréttamaður, sem fylgdist með umræðum í þinginu og sagði svo frá í útvarpsfréttum. Reyndar hafði Morgunblaðið í ritstjóratíð Bjarna Benediktssonar nokkrum árum áður ráðið blaðamann til að skrifa fréttir frá Alþingi og skýra frá sjónarmiðum þingmanna úr öllum flokkum en ekki bara Sjálfstæðisflokknum eins og áður hafði verið til siðs.

Fjölbreytnin í útvarpsfréttum jókst þegar ný tækni kom til sögunnar. Svo var um útvarpsviðtöl úti á vettvangi þegar fréttamenn gátu borið segulbandstæki í ól á öxlinni er þeir hittu viðmælendur sína. Þeir Thorolf Smith og Stefán Jónsson gerðu þetta þegar þeir öfluðu efnis fyrir þáttinn *Um fiskinn*, sem sagði okkur allt um allar hliðar sjávarútvegsins, höfuðatvinnuvegar þjóðarinnar. Þetta var einn af fyrstu, föstu þáttunum um atvinnulíf landsmanna. Landbúnaðarþátturinn var um árabíl í umsjá Gísla Kristjánssonar, ritstjóra búnaðarblaðsins Freys. Síðan komu þættir um sjómennsku og verslun- og viðskipti.

Þeir félagar Stefán, Thorolf og Jón

Múli Árnason, gerðu fyrsta aprílsgabb Ríkisútvarpsins og sennilega það albesta. Mánudagskvöldið 1. apríl 1957 flutti Ríkisútvarpið fréttaauka “um þau furðutíðindi að nokkrir merkir framkvæmdamenn hefðu tekið sig saman og hafið skipsferðir til Selfoss” eins og Morgunblaðið sagði daginn eftir. Höfðu þeir keypt til þess 600 lesta flatbotna fljótaskip, Vanadís, sem áður hafði verið í ferðum á Saxelfi. Fréttamaður var um borð í skipinu á leið þess upp Ölfusá og annar lýsti hátíðahöldum á Selfossi með lúðrasveit og öðru tilheyrandi. “Og víst munu flestir hlustendur sammála um að vel hafi hæft svo alvörugefinni stofnun sem útvarpinu að hleypa í sig nokkrum gáska í tilefni dagsins,” sagði Morgunblaðið.

Man ég að fólk á mínu heimili hlustaði yfir sig ánægt með þessa stórkostlegu samgöngubót fyrir íbúa Suðurlands. Sjálfur varð ég mjög hneykslaður þegar því var lýst í gabbinu að strákar hefðu pusað vatni á lúðasveitina þar sem hún stóð á þvottaplani og spilaði til heiðurs M.s. Vanadís.

Stefán Jónsson fór vítt og breitt um landið til að afla efnis fyrir þáttinn *Um fiskinn*. Segulbandstækið góða, sem var upptrekk og þurfti ekki rafmagn, var í háum gæðaflokki. Það var reyndar sagt að Söllumiðstöð hraðfrystihúsanna hefði keypt tækið handa Útvarpinu, sem alltaf var blankt. Hraðfrystihúsin stóðu í útflutningi á Bandaríkjamarkað og vöruvöndun var lykiorðið. Umgengnin við fiskinn, þetta verðmæta og viðkvæma hráefni var allrosaleg um borð í veiðiskipunum og í sumum frystihúsunum. Til að bæta hana þurfti meiri fræðslu og er líklegt að Söllumiðstöðin hafi af þeim sökum viljað styrkja Útvarpið til fræðslustarfa í þættinum *Um fiskinn*. Segulbandstækið nýttist Stefáni vel. Hann hitti marga sérstæða karaktera á ferðum sínum um landið og tók eftirminnileg viðtöl sem mörg snerust um allt annað en fisk. Mörgum sögum fór af samskiptum

vinnufélaganna í Útvarpinu. Þau hafa þó líklega ekki verið öðruvísi en gerðist á öðrum ritstjórnnum. Menn fengu sér neðan í því, rifu kjaft og slógust en gengu svo sáttir til sameiginlegra verka að morgni. Reyndar gátu árshátíðir starfsmannafélagsins orðið nokkuð skrautlegar. Á einni slíkri sem haldin var í Víkingasal Hótel Loftleiða voru stólar og borð brotin í áflogum, þannig að hóteltjórnin tók ekki í mál, að félagið héldi þar árshátíðir meir. Með tíð og tíma var því banni aflétt.

Helgi Hjörvar fylgdist með nýjum galvöskum útvarpsmönnum og fór að bera þá saman við gamla samstarfsmenn sína, sem hann hafði átt í útistöðum við. Pétur Pétursson, þulur, sagði mér að Helga hefði verið mikið niðri í fyrir þegar hann lýsti ástandinu í trúnaðarsamtali við sig:

“Þegar maður kynnist óknyttum þessara nýju slagsmálahunda á fréttastofunni, hlýnar manni hreinlega um hjararæturnar við að minnast manna eins og Jóns Eypórssonar og Jónasar Þorbergssonar... aðrar eins skepnur og það nú voru,“ sagði Helgi og tók andköf. Jón Eypórsson hafði verið kunnur útvarpsmaður og talað reglulega *Um daginn og veginn* auk þess sem hann varð formaður útvarpsráðs. Jónas Þorbergsson var útvarpsstjórinn, sem Helgi launaði lambið gráa síðar meir.

Margt í samskiptum manna innan Útvarpsins var í kerskni sagt. Svo var um frægan kviðling sem Stefán Jónsson setti saman til að stríða séra Emil Björnssyni, kollega sínum:

Séra Emil giftir og grefur,
glatt er í himnaranninum.
Eru á ferli úlfur og refur,
í einum og sama manninum.
Emil vildi svara í sömu mynt en hans vísa náði
ekki sama flugi og sendingin frá Stefáni:

Heldur vil ég hýsa rebba
og huggulegan úlfafans
en fénaðinn, sem Frétta-Stebba
fylgir eins og skugginn hans.

Nýr útvarpsþáttur okkar Andrésar Indriðasonar var kynntur til sögunnar í Alþýðublaðinu 1964.

Transistortækin sem komu á markað um 1960 ollu byltingu í útvarpshlustun unga fólksins, lítill og raflöðuknúin.

Vísuna frá Stefáni fyrirgaf Emil aldrei og ekki kom til mála að hann tæki Stefán Jónsson með sér á fréttatofu Sjónvarpsins þegar Emil var skipaður fréttastjóri þar árið 1965.

Vera mín í Bandaríkjunum sem AFS-skiptinemi 1961-62 gaf mér afbragðsgóða innsýn í bandarísk málefni og afstöðu fólks og fjölmiðla til alþjóðamála. Ég var í ritstjórn skólablaðsins og kynntist útvarpsrekstri. Enda þótt ég hefði heitið mér því að leggja ofurkapp á námið í MR eftir heimkonuna frá Bandaríkjunum og sleppa tímafrekum aukastörfum, gat ég ekki staðist freistinguna þegar við Andrés Indriðason, sem báðir störfuðum á ritstjórn Morgunblaðsins sumarið 1963, ræddum möguleikann á að hefja umsjón þáttar fyrir ungt fólk í Ríkisútvarpinu.

Um þetta þurfti auðvitað að sækja til dagskrárstjórnar og tók Andrés Björnsson, sem þá var dagskrárstjóri Útvarpsins, okkur afar ljúfmannlega eins og hans var von og vísa. Þetta

Í þættinum "Með ungu fólki" sögðum við frá stofnun Pólyfónkórsins, sem markaði þáttaskil í íslensku tónarlistarlífi.

var um mitt sumar og var ákveðið að við gerðum einn þátt til prufu. Við höfðum í huga fjölbreytt efni með þátttöku ungs fólks, sem átti engan annan samastað í dagskránni, ef frá skyldu talin "Lög unga fólksins", með "ástarkveðjum" frá ungum hlustendum til vina sinna, í hálf tíma einu sinni í viku, og svo nýjustu popplögin leikin síðdegis á laugardögum í annan hálf tíma.

Mjög margir á suðvesturhorninu stilltu á útvarpsstöð varnarliðsins, sem sendi út á miðbylgju ýmislegt léttmeti, m.a. nýjustu amerísku dægurlögin í þáttum "Miss Melodie" og öðrum. Ætlun okkar Andrésar var m.a. að skapa vettvang fyrir íslenskar hjómsveitir og dægurlagahöfunda en fjalla að auki um áhugamál og viðfangsefni ungs fólks í dagsins önn. Ýmsar af kunnustu rokkhljómsveitum á landinu, sem voru rétt að hefja feril sinn, komu fram í þessum þætti okkar m.a. *Hljómar* úr Keflavík. Þáttinn nefndum við *Með ungu fólki* og var hann fyrst fluttur í dagskrá Útvarpsins 17. ágúst 1963, á laugardagskvöldi kl. 20, kynntur í blöðunum sem "skemmtiþáttur", 45 mín. langur.

Þátturinn mæltist ekki illa fyrir og fengum við grænt ljós frá útvarpsráði til að halda áfram hálfsmánaðarlega í vetrardagskránni. Einhverjum menningarvitunum þótti efnið

heldur rýrt í roðinu en við kusum að blanda saman alvarlegu efni og léttmeti þannig að ungt fólk almennt legði við eyru. Þannig höfðum við í einum fyrsta þættinum hræring sem leit svona út og væri nú kallað "bland í poka": Söngur Pólyfónkórsins, viðtal við hlaðfreyju um störf hennar, samtöl við skáta um Jamboree-alheimsskátamótið, hugleiðingar um kirkjusókn unglinga og söngur Evu Danné, sem kom fram á skemmtistað unga fólksins í Lídó.

Við urðum heimagangar í aðalstöðvum Útvarpsins á Skúlagötu 4 og fengum þar örvun og mikilvæga þjálfun í gerð útvarpsfennis. Baldur Pálmason og Hildur Kalman voru á dagskrárdeildinni og tóku uppátækjum okkar ávallt vel. Ingibjörg Þorbergs og Elsa Snorrason á tónlistardeildinni voru alltaf jafnelskulegar þegar við þurftum að finna til hljómplötur. Dagfinnur Sveinbjörnsson, var yfirmaður tæknideildarinnar, orðinn nokkuð rosinn á þeim árum, en brást ætíð ljúfmannlega við þegar við leituðum eftir vinnuslutímum í hljóðstofu eða annarri fyrirgreiðslu hjá tæknimönnum. Úlfar Sveinbjörnsson, sem síðar starfaði með okkur í Sjónvarpinu, var oftast upptökumaður og setti þættina saman með okkur. Það var nokkuð um að við færum í upptökuferðir út á land, m.a. í Menntaskólann á Akureyri.

Margt var skrafað og skeggrætt í hinni tunnulaga fólkslyftu, sem útvarpsfolkið notaði til að komast á vinnustaðinn. Þar urðu ósáttir oft að standa þröngt saman á ferðum milli hæða og buðu ekki allir góðan dag.

Á göngunum í Skúlagötu 4 hittum við marga af eldri og reyndari starfsmönnum Útvarpsins, sem tóku okkur nýgræðingunum vel. Í stórvíðrum var það ekki heiglum hent að berjast við aðalhurðina í anddyri Skúlagötu 4. Á jarðhæðinni var innheimtudeild Ríkisútvarpsins. Oftar en ekki mætti mikil og megn ýldulykt þeim sem leið áttu inn í húsið. Hana lagði þó ekki af dagskrárefni Útvarpsins heldur kom hún úr birgðageymslu Hafrannsóknarstofnunar sem var á jarðhæðinni í austurenda hússins. Veiðarfæri af rannsóknarskipum og fiskleifar gáfu frá sér sterka lykt af seltu og rotnun, sem barst víða um ganga hússins, upp um allar hæðir..

Fólk hraðaði för sinni í lyftuna, sem er tunnulaga, og var þar oft þröngt um manninn. Miðað við alkunnar erjur í samskiptum útvarpsmanna máttu ósáttir þar standa þétt saman og anda ofan í hálsmálið hver á öðrum. Fyrir utanaðkomandi var það líka áhugavert að heyra þekktar útvarpsraddir í lyftunni. Ókunnugir gerðu sér gjarnan hugmyndir um útlit mannanna á bak við þularaddirnar í Útvarpinu, eftir dýpt þeirra og styrk. Þannig var um konu sem tók sér far með lyftunni fullri af fólki sem var að ræða saman. Hún hlustaði milli hæða á karlmannlega rödd sem hún kannaðist við úr Útvarpinu, leit undrandi á þulinn og sagði: “Ert þú Jóhannes Arason? Guð, ég hélt ekki að þú værir svona lítill.”

Miklar annir og asi voru á efstu hæðinni, þeirri fimmtu. Þar var tónlistardeildin með tilheyrandi plötu- og segulbandasafni, leiklistarstúdíó og nokkrar hljóðstofur, útsendingarmiðstöð og aðstaða dagskrárþular. Tæknideildin hafði þar aðsetur fyrir viðgerðir á tækjum og bókanir fyrir upptökur. Margir komu til að vinna í upptökuherbergjum. Dagskrárgerðin var að miklu leyti í höndum “fólks utan úr bæ.” Leikarar mættu þegar þeir voru búnir á æfingum í leikhúsunum. Umsjónarmenn ýmissa þátta í margbreytilegri dagskrá, fyrir eldri sem yngri hlustendur, unnu þarna að upptökum og klippingu efnis með

Þið þekkið raddir þeirra

Jafnan er það svo, að uppi verður fóttur og flit þegar heyrst í nýjum þul í útvarpinu. Mennta- og ríkið hafa og lesnar, en sjaldan eru menn á eitt sættir um það efni. Hvað sem átt um dællum líður, þá eru flestir sammála um það, að þulir útvarpsins hafi viðfellingar og þægilegar raddir, enda er það þetta nauðsyn, að menn, sem daglega lesa í útvarp hafi áberilega og þægilega rödd, sem hlustendum fellur alltaf jafnvel í geð, hverna oft sem hún heyrst. Flestir, sem hlusta daglega á útvarp, þekki raddir þulanna, en flestir þekki þá í sjón eða er þeim máttunngir. Því eru það margir, sem heyrta hellann um, hvernig þessi þulur eða hvern sé í hátt og hvert hvern sé jafn stórtægar og ríkið gefur til kynna. Því var það að Váttinn brá sér einn dag upp í útvarp og hlustaði um í hlustunum þulanna. Er ná ætíðin að kynna hlustendur þá menn, sem stíja að baki hlustunum.

20 FÁLKINN

Útvarpsþulirnar voru fjölmiðlastjörnur fyrri áratuga. Ragnheiður Asta Pétursdóttir og Jóhannes Arason í kynningargrein um þulina og störf þeirra í Vikunni 1960.

Hljómsveit við upptöku í útvarpssalnum á Skúlagötu 4.

tæknimönnum, sem kunnu sitt fag til fullnustu.

Það var alltaf dálítill stæll yfir því þegar Halldór Kiljan Laxness vatt sér inn um dyrnar með skjalatösku undir hendinni, eins og á hraðferð, þegar hann kom til að lesa næsta kafla úr *Brekkukotsannáli* sem var útvarpssagan veturinn 1964. Með því að líta inn til tæknimanns gat maður fylgst með Halldóri í gegnum glugga og séð skemmtilega takta hans og innlifun þegar hann las söguna á sinn rómaða hátt. Ágætir kvenrithöfundar, þær Þórunn Elfa Magnúsdóttir og Filippía S. Kristjánsdóttir, sem skrifaði undir nafninu Hugufrún, þóttu ýtnar og fengu öllu lakari viðtökur. Ungir menn og karlreimbulegir á tæknideildinni kölluðu þær sín á milli Þórunni Skelfu og Hugufrun.

Á 4. hæðinni, þeirri næstu fyrir neðan, voru skrifstofur deilda og inngangur í útvarpssalinn, þar sem hljómlistarupptökur fóru fram, m.a. með einsöngvurum, kórum og hljómsveitum, eða uppfærslur á skemmtiefni með áheyrendum í sal. Það kom líka fyrir að maður sæi einn fyrirlesara standa við lesljós í ræðupúlti í myrkvuðum salnum að að kvöldlagi. Þá var dr. Hallgrímur Helgason, tónskáld og

fræðimaður, að flytja erindaflokkinn *Tónlistin rekur sögu sína* inn á segulband. Annað tónskáld, Magnús Blöndal Jóhannsson, sem vann á tónlistardeildinni, skauð inn í salinn í dagsbirtu og opnaði flygilinn fyrir óhefðbundna innspilun á segulband. Hann var að komþónera nútímatónverk og greip í strengina á flyglinum með fingrunum. Kunnugir sögðu að Magnús hefði komið himinlifandi út úr salnum með blóðristur og brotnar neglur eftir þessar aðfarir í listsköpun sinni. Þegar flygillinn var opnaður næst blöstu við blóðstorknir strengir.

Fréttastofan var á þriðju hæðinni. Þar var fréttunum útvarpað úr lítilli hljóðstofu sem líka var notuð til að senda út umræðubætti, taka upp viðtöl og fréttaskýringar. Árið 1960 voru fréttir fluttar sex sinnum á dag. Við öflun innlendu fréttanna var byggt á hefðbundnum samböndum við opinberar stofnanir í öryggisþjónustu á svokölluðum "tékklista", fréttanefi starfsmanna og eftirfylgni. Ennfremur fréttaskeytum frá fréttariturum úti á landi og upplýsingum af blaðamannafundum, sem voru margir haldnir og oft af litlu tilefni. Var guðaveigum þá haldið að gestunum. Fréttaukarnir gátu verið áhugaverðir.

milli Bandaríkjana og Sovétríkjana setti sitt sterka litróf á þróun alþjóðamála. Ótryggt ástand var í Berlín. Heimsfriðurinn hékk á bláþræði í Kúbudeildunni 1962. Kennedy Bandaríkjaforseti var myrtur 1963. Stríð voru háð í Afríku.

Af innlendum vettvangi voru landhelgisstríð Íslands og Bretlands, hin svokölluðu þorskastríð, mjög þýðingarmikið fréttæfni fyrir Íslendinga. Hið fyrsta hófst við útfærsluna í fiskveiðilögsögunnar 12 mílur 1959. Bretar sendu herskip til verndar togurum sínum við veiðar innan markalínunnar. Fréttamenn Útvarpsins fylgdust grannt með. Þeir sigldu með íslensku varðskipunum og sáu átökin úti á rúmsjó. Þetta gildi að sjálfsögðu einnig um Sjónvarpið þegar landhelgin var færð úti í 50 mílur og síðan 200 mílur. Eldgos voru fyrirferðarmikil í útvarpsfréttum sem endranær, í Öskju 1961 og svo hið einstæða Surtseyjargos, sem hófst 1963.

Við Andrés Indriðason ræddum eitt sinn dágóða stund við séra Emil Björnsson,

fréttamann Útvarpsins, sem síðar varð fréttastjóri Sjónvarpsins. Hann hafði frá mörgu að segja um öflun og úrvinnslu útvarpsfrétta. Hann hafði starfað við þetta síðan 1946 og var m.a. fréttaritari Útvarpsins í London meðan landhelgisdeilan við Breta stóð yfir um 1960.

Meðan ég var við nám í Oregon komst ég í heimsókn í litla sjónvarpsstöð í Eugene. Starfsumhverfið heillaði mig. Aðalfréttatímar CBC, ABC og NBC voru sýndir um öll Bandaríkin. Þeir voru greinilega í mikilli framþróun. Þetta var spennandi! Við Andrés héldum til fundar við Vilhjálm Þ. Gíslason, úvarpsstjóra, á skrifstofu hans til að ræða möguleika á starfi við væntanlegt sjónvarp. Engan grunaði þá hve stutt var í að við félagar sæktum um störf á fréttastofu Sjónvarpsins, sem Emil Björnsson stýrði frá byrjun. Árið 1965 fórum við að undirbúa að stofnun íslenska sjónvarpsins. Um undirbúningsstarfið og upphafsár Sjónvarpsins hef ég fjallað í 3. hefti af ritinu *Tímaflakk með Markúsi - Beint inn í stofu heima hjá fólki*.

Vinir og fyrstu samstarfsmenn á fréttastofu Sjónvarpsins. Magnús Bjarnfredsson, Markús Örn, Emil Björnsson, fréttastjóri og Ólafur Ragnarsson. Við vorum að virða fyrir okkur myndgæðin á fyrstu símsendu fréttamyndunum sem Sjónvarpið fékk frá útlöndum.

Útvarpsklukkan, sem enn slær í dagskrá Ríkisútvarpsins, og fleiri merkar minjar á afmælistýningu RÚV.

Allt hefur sinn tíma. Vorið 1970 lét ég af störfum hjá Sjónvarpinu þegar ég var kosinn borgarfulltrúi fyrir Sjálfstæðisflokkinn í Reykjavík enda búinn að lýsa því yfir við upphaf prófkjörsbaráttu að ég myndi hætta sem fréttamaður ef ég næði kjöri.

Ég var þó ekki búinn að segja skilið við skjáinn fyrir fullt og allt, því að Emil Björnsson, minn gamli yfirmaður á fréttastofunni, bað mig að hafa umsjón með fáeinum dagskrárþáttum,

Stofnunin á kros

Sjónvarpið gerði þingmálum aukin skil með þættinum "Þingvikan" á laugardögum, sem ég sá um að senda út. Þátturinn mátti "helst ekki kosta neitt" og settu þau skilaboð mark sitt á skipulag hans sem var einfalt og ódýrt..

þar sem engin pólitík kom við sögu. Árið 1972 var síðan ákveðið að setja á dagskrá þátt sem nefndur var *Þingvikan*. Hann fjallaði um störf Alþingis og var í umsjá Björns Teitssonar, síðar rektors Menntaskólans á Ísafirði, og Björns Þorsteinssonar, sem seinna var bæjarritari í Kópavogi. Báðir voru þeir taldir stuðningsmenn vinstri stjórnar Ólafs Jóhannessonar, sem þá var við völd.

Líklegast tel ég að Emil hafi verið að leita einhvers pólitísks mótvægis við þá féлага með því að biðja mig um að sjá um útsendingu á þáttunum síðdegis á laugardögum. Samstarfið við þá Birnina var með ágætum enda báðir drengir góðir og ólíklegir til að fara að beita pólitískum klækjum við gerð þáttanna. Hins vegar var sá hængur á að litlu sem engu var til þáttagerðarinnar kostað og varð "Þingvikan" því fyrst og fremst viðtalsþáttur í sjóvarpssal. Það fannst mér óspennandi og eins varð ég æ uppteknari í starfi mínu sem ritstjóri Frjálsrar verslunar, þannig að brátt sagði ég skilið við Sjónvarpið fyrir fullt og allt.

Reyndar stóð aðskilnaðurinn ekki lengi því að 1978 var ég kosinn varamaður í útvarpsráði og fór að sækja þar fundi alloft.

Fulltrúar Sjálfstæðisflokksins voru Ellert B. Schram, ritstjóri DV, og Erna Ragnarsdóttir, innanhússarkitekt, kosin sem aðalmenn en við Friðrik Sophusson vorum varamenn. Ólafur R. Einarsson, kennari, sonur Einars Olgeirssonar, sósíalistaleiðtoga, var skipaður formaður ráðsins af Ragnari Arnalds, sem var menntamálaráðherra. Athygli vakti að Jón Múli Árnason, starfsmaður Ríkisútvarpsins, sem þá var titlaður fulltrúi, skyldi kjörinn í ráðið fyrir Alþýðubandalagið. Var því stundum ranglega haldið fram að hann væri fulltrúi starfsmanna

Sem fyrrverandi starfsmaður Ríkisútvarpisins velti ég mikið fyrir mér framtíð stofnunarinnar og þróun útvarps- og sjónvarpsmála í landinu til lengri tíma litið. Framan af var lítill skilningur innan Sjálfstæðisflokksins á þörfinni fyrir breytingar í útvarpsrekstri á Íslandi.

Ég ritaði grein í Morgunblaðið 18. desember 1970 og vakti höfundur *Staksteina* athygli á hugmyndum mínum í blaðinu daginn eftir. Það var mikils virði að sjá málinu fylgt eftir inn í almennari umræðu úti í þjóðfélaginu.

sgötum

STAKSTEINAR

19. desember 1970

Frjáls útvarpsrekstur

Markús Örn Antonsson, borgarfulltrúi, skrifar grein í Morgunblaðið í gær, þar sem hann fjallar um Ríkisútvarpið í tilefni af því, að það er senn 40 ára. Í grein þessari varpar Markús Örn Antonsson fram athyglisverðri hugmynd um sjálfstæðan útvarpsrekstur og segir meðal annars:

„Fyrir Alþingi liggur nú frumvarp til nýrra útvarpslaga, sem gerir ráð fyrir einkaleyfi Ríkisútvarpsins til reksturs hljóðvarps og sjónvarps. Einhverjar umræður hafa þegar farið fram í þingsölum um þetta frumvarp, en enginn þingmanna hefur mér vitanlega mælt gegn því, að útvarpsrekstur verði áfram bundinn við einkaleyfi einnar ríkisstofnunar né heldur mælt með því að veitt verði undanþáguheimild frá þessu ákvæði. Ég fjölyrði ekki um þær leiðir, sem hugsanlega mætti fara í rekstri einstakra útvarpsstöðva. Kannski kæmi upp úr dúrnum, að enginn hefði áhuga á að reka útvarp, nema starfsmenn á Skúlagötu 4. En vegna þeirrar endurskoðunar, sem nú fer fram á útvarpslögum, tel ég þarft að yfirvega, hvort við ætlum enn að leyfa aðeins, að rekstur útvarps á Íslandi verði á hendi eins aðila, eða hvort gerð skuli smuga fyrir aukna þjónustu og nátengdari einstökum byggðarlögum en starfsemi Ríkisútvarpsins reynist vera.“

Þularkynningar í þáttum frá Radio Caroline voru á léttari nótum en formfestan í dagskrá Ríkisútvarpsins. Radio Caroline heyrðist allvel á kvöldin og um nætur hér á landi.

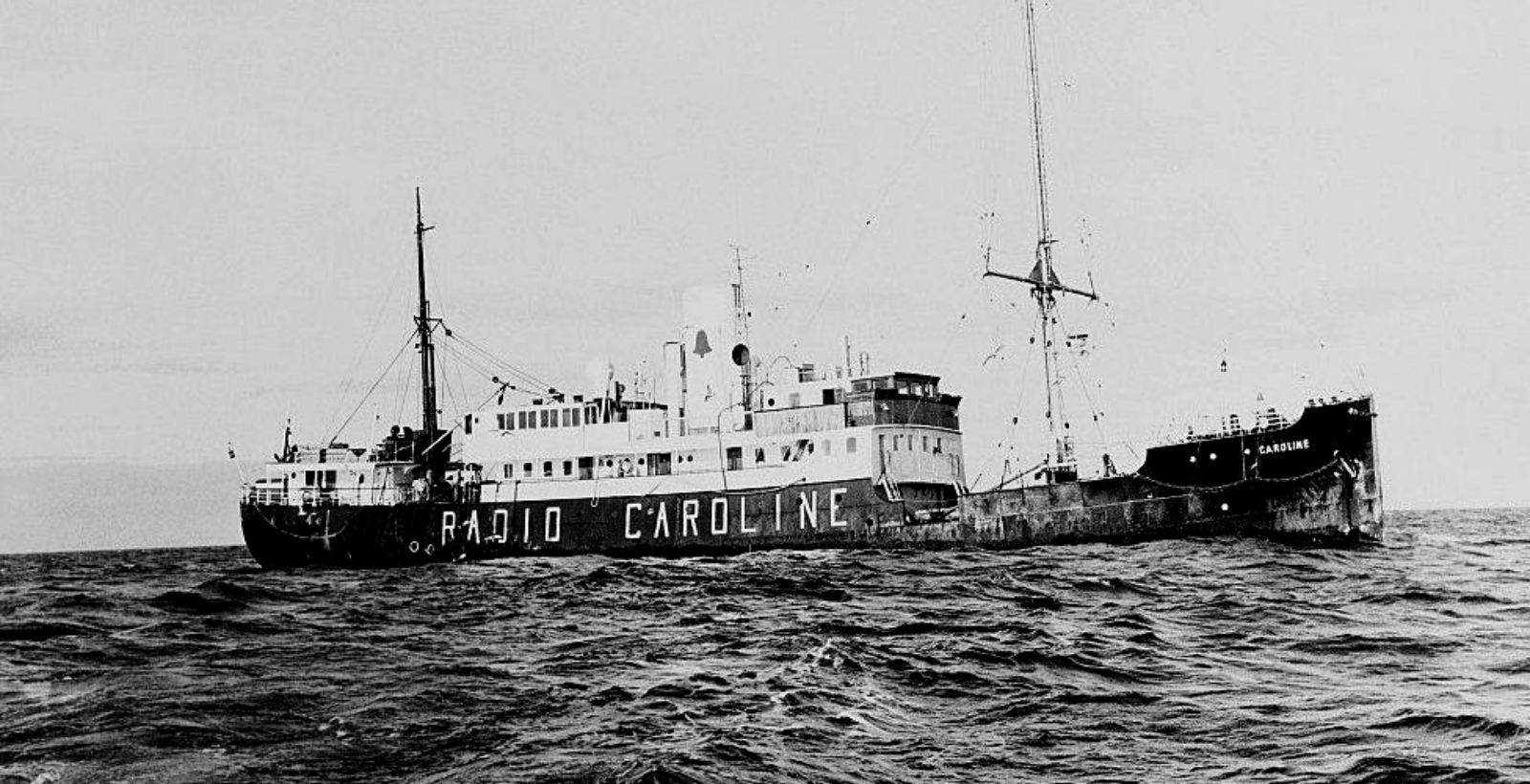

Það var hin mesta þrekraun að sitja við hljóðnemann og kynna popptónlist í langvarandi stórsjó. Sjóveiki var miskunnarlaus atvinnusjúkdómur þulanna á hinum svo kölluðu "sjóræningjastöðvum" við Bretland og Danmörku um 1960.

Leyfi til útvarps á landshlutagrundvelli fannst mér geta orðið góð byrjun. Það opnaði möguleika á útsendingum með tiltölulega ódýrum tækniþúnaði og FM-útsendingum á einstökum byggðasvæðum. Höfuðborgarsvæðið var auðvitað eitt þeirra. Ég kom tillögu um málið inn í ályktanir á þingi SUS, Sambands ungra sjálfstæðismanna og í aðdraganda alþingiskosninga 1974 var ég sem stjórnarmaður í SUS á yfirreið með Geir Hallgrímssyni, formanni flokksins og þingmönnum á framboðsfundi úti á landi, þar sem ég reifaði í ræðum mínum m.a. hugmyndir um frjálst útvarp. "Af hvaða plánetu kemur hann þessi?" mátti lesa úr svip sjálfstæðismanna á landsbyggðinni þegar ég fór að ræða um að afnema einkaleyfi Ríkisútvarpsins. Fólk nánast hristi höfuðið í forundran. Og ég sem átti von á að gleðitárin rynnu niður kinnarnar á viðstöddum við tilhugsunina um að fá eigin útvarpsstöð heim í hérað!

Útvarpsráðsmenn Sjálfstæðisflokksins voru tiltölulega heilsuhraustir svo að þeir þurftu ekki oft að fá varamann til að hlaupa í skarðið. Þó gafst mér tækifæri til þess árið 1979 að flytja tillögu í ráðinu um útboð á gerð dagskrárefnis fyrir Útvarpið. Stofnunin var rekin með miklum halla á þessum árum og því fannst mér vert að reyna að söðla um og sjá hvað annað gæti komið til greina en að vinna alla dagskrána með mannskap og tækjum Úvarpsins sjálfs.

Tillagan gekk út á það að við undirbúning vetrardagskrárinnar yrðu ýmis verkefni boðin út og reynt að fá t.d. framhaldsleikrit, tónlistarkynningar og umræðuþætti fullunna utan Útvarpsins á fyrirfram umsömdu verði. Mætti í framhaldi af því athuga hvort þessi leið væri að einhverju leyti hagkvæmari en að allt útvarpsefni væri unnið innanhúss eins og þá var raunin. Gert var ráð fyrir því í tillögunni að undirnefnd útvarpsráðs ynni nánar að mótun þessara hugmynda í

Útvarpsstöð úti á reginhafi. Starfsmenn og segulbönd með auglýsingum, dagskrárefni ásamt vistum fyrir úthaldið, voru flutt á vaktaskiptum úr landi á smærri bátum. Útvarpsskipið hélt sig utan landhelgi.

samvinnu við daglega yfirstjórn Útvarpsins. Þetta útspil mitt fékk mjög dræmar undirtektir.

Nýir tímar í útvarpsmálum þjóðarinnar voru hins vegar í uppsiglingu þannig að ekki varð aftur snúið. Alltaf annað slagið komu fram raddir um að afnema bæri einkaleyfi Ríkisútvarpsins og voru þær oft sprotnar af pólitískum ástæðum vegna meintrar misnotkunar vinstri manna á þessum miðli, sem þeim var tryggður betri aðgangur að en öðrum í gegnum alls kyns klíkuskap og vináttu við starfsmenn. Öðrum fannst ástæða til að fá aukna fjölbreytni í framboð útvarpsefnis og leyfa fleirum að vinna við dagskrána.

Til skamms tíma var útvarpstæknin mjög dýr og geysilegur tilkostnaður fólgin í rekstri útsendingarstöðva eins og langbylgjustöðvarinnar á Vatnsenda, sem Ríkisútvarpið reisti. Sama var að segja um upptökutæknina. En nú voru tækin orðin einfaldari og ódýrari og forsendur orðnar allt aðrar en fyrr. Þó að ríkisútvarpsstöðvar í nálægum löndum vildu ekki gefa eftir sinn einkarétt voru þær búnar að fá samkeppni af “sjóræningjastöðvum”, sem reknar voru um

borð í skipum utan landhelgi þeirra landa, sem sent var til. Upphafið var reyndar í Danmörku, þar sem *Radio Merkur* hóf ólöglegar útsendingar frá skipi þegar árið 1958. Það var danskt dagblað, sem kallaði það “sjóræningjaútvarp”. Dagskrá þessara stöðva var aðallega léttmeti, nýjustu dægurlögin og meiningarlítið spjall. Dagskrárefni og auglýsingar voru hljóðritaðar í landi. Úthald dagskrármanna í stormi og stórsjó var hin mesta þrekaun.

Hér á Íslandi var hægt að hlusta á þessar nýju stöðvar á miðbylgju við sæmileg skilyrði á kvöldin. *Radio Caroline*, staðsett undan Bretlandsströnd og *Radio Luxembourg*, sem sendi út frá hertogadæminu sjálfu, urðu mjög vinsælar hjá ungum hlustendum hér á landi.

Áhugi unga fólksins beindist auðvitað einnig að útvarpi varnarliðsins frá Keflavíkurflugvelli, sem starfað hafði síðan 1951 samkvæmt sérstakri undanþágu frá einkarétti Ríkisútvarpsins. Jónas Þorbergsson, útvarpsstjóri, hafði gefið hana út. Það plagg hékk svo uppi innrammað á skrifstofu útvarpsstjórans á Vellinum, þar sem ég sá það mörgum árum seinna þegar mér var boðið í

Grein í dagblaðinu Vísir, þar sem sagt var frá baráttu okkar félaganna fyrir frjálsum útvarpsrekstri.

Heimsóknin til Radio Clyde í Glasgow leiddi okkur í allan sannleika um hversu einfaldur í sniðum útvarpsreksturinn gæti verið.

Forvígismaður í útvarpsmálunum. Guðmundur H. Gardarsson, alþingismaður, bað okkur Vilhjálmi P. Vilhjálmsson að semja drög að frumvarpi um frjálstan útvarpsrekstur, sem hann lagði fram á Alþingi.

heimsókn í útvarps- og sjónvarpsstöð Kanans. Við Vilhjálmi P. Vilhjálmsson, síðar borgarstjóri, vorum áfram um breytingar í frjálsræðisátt í útvarpsmálunum. Árið 1973 leyfðu bresk stjórnvöld loksins úthlutun leyfa til einkarekinna útvarpsstöðva, sem starfa máttu svæðisbundið í samkeppni við ríkisútvarp BBC. Svo merkilega vildi til, að samkeppni í sjónvarpi milli BBC og svæðisstöðva innan ITV (Independent Television), sem reknar voru fyrir auglýsingafé, hafði þó staðið allt frá árinu 1955. Nú var röðin loks komin að hljóðvarpinu.

Við Villi fylgdu málum eftir og fórum í kynnisferð til Skotlands og heimsóttum útvarpstöðvarnar *Radio Clyde* í Glasgow og *Radio Forth* í Edinborg, sem voru nýjar af nálinni og sendu út á FM. Við sannfærðumst um að nú væri útvarpsrekstur orðinn mun viðráðanlegri tæknilega en áður. Hins vegar snerist spurningin aðallega um auglýsingatekjur og hversu hár rekstrarkostnaður yrði, sérstaklega með tilliti til STEF-gjalda. Ég var þeirrar skoðunar að í fyrstu mætti reka FM- eða miðbylgjuútvarpsstöð með góðum árangri fyrir auglýsingafé í samkeppni við Ríkisútvarpið á suðvestur-horni landsins og hugsanlega á Eyjafjarðarsvæðinu.

Við Vilhjálmi P. Vilhjálmsson, alþingismað, og sömdum frumvarp til nýrra útvarpslaga, sem hann flutti. Þar var kveðið á um afnám einkaréttar Ríkisútvarpsins og gert ráð fyrir samkeppni. Frumvarpið kom fyrst fram á þingi 1977 og þá með tilvísun til alvarlegra aðstæðna sem skapast höfðu í þjóðfélaginu:

„Hið alvarlega ástand sem skapast hefur við verkfall opinberra starfsmanna undirstrikar enn frekar þörfina fyrir að afnema þá einokun og rjúfa þá fjötra sem þjóðin býr við í rekstri hljóðvarps og sjónvarps, ef hérlendis á að ríkja frjáls og óheft skoðanamyndun,“ sagði í greinargerð Guðmundar. Frumvarp hans gerði ráð fyrir því að einkaleyfi ríkisins til útvarps- og sjónvarpsreksturs yrði afnumið. Vitnaði

flutningsmaður til ákvæða stjórnarskrárinnar þess efnis að tjáningarfrelsi skuli ríkja í landinu. Það ákvæði væri í framkvæmd aðeins í gildi um hið prentaða mál.

Áhugamenn um frjálsan útvarps- og sjónvarpsrekstur héldu fund hinn 25. október 1979 um málefnið og voru frummælendur þeir Guðmundur H. Garðarsson og Ólafur Hauksson. Fundarstjóri var Indriði G. Þorsteinsson og fundarritarar Haraldur Blöndal og Pétur Rafnsson. Sóttu fundinn á þriðja hundrað manns og urðu miklar umræður eftir framsöguerindin. Var samþykkt að stofna til samtaka, er hefðu þann tilgang að vinna að því að rekstur útvarps á Íslandi yrði gerður frjálsari en hann þá var. Í ræðum manna kom fram að vegna breyttra viðhorfa og nýrra möguleika í tækni á sviði hljóðvarps og sjónvarps ætti að vera vel mögulegt að hrinda áformum um frjálsari útvarpsrekstur í framkvæmd, en með því mætti skapa ákveðna samkeppni milli Ríkisútvarpsins og hinna nýju stöðva er leitt gæti til betra efnis.

Töldu fundarmenn óviðunandi að búa við einn ríkisfjölmiðil undir valdi stjórnmalamanna, þar sem í því fælist ákveðin hætta fyrir lýðræðislega stjórnarhætti, og kváðu frelsisskerðingu í því fólgni að leyfa ekki nema einum aðila rekstur útvarps. Af þeim ástæðum töldu menn brýnt að koma upp sjálfstæðum hljóðvarps- og sjónvarpsrekstri.

Á fundinum var eftirfarandi ályktun samþykkt samhljóða: “Almennur fundur áhugamanna um frjálsan útvarps- og sjónvarpsrekstur, haldinn í Reykjavík fimmtudaginn 25. október 1979, samþykkir að stofna til samtaka, sem hafi þann megintilgang að vinna að því að rekstur útvarps á Íslandi verði gerður frjálsari en nú er, og að afnuminn verði einkaréttur sá, sem Ríkisútvarpið hefur nú á útvarpi skv. ákvæðum í lögum nr. 19 frá 5. apríl 1971. Samþykkir fundurinn að kjósa nú nefnd manna, sem vinni að undirbúningi stofnunar samtakanna. Skal nefndin undirbúa samþykktir fyrir samtökin og

boða til stofnfundar samtakanna, svo og að gera aðrar nauðsynlegar ráðstafanir í þessu skyni.” Um 180 manns skrifuðu undir yfirlýsingu um stofnun samtakanna. Dagblaðið Vísir tók undir sjónarmið okkar í ritstjórnargrein 30. október 1979.

Óþörf ríkiseinokun

”Síðustu árin hefur þeirri skoöun vaxið mjög fylgi að afnema beri einokun ríkisins á rétti til útvarpsreksturs og heimila frjálsa útvarpsstarfsemi. Fyrir nokkrum árum kynntu tveir ungir menn, Markús Örn Antonsson og Vilhjálmur Þ. Vilhjálmsson, hugmyndir sínar um fyrstu skrefin til frjáls útvarpsreksturs, og frumvarp hefur verið lagt fram um málið á Alþingi af Guðmundi H. Garðarssyni. Hér í blaðinu hefur verið lýst yfir eindregnum stuðningi við frjálsræðisstefnu í útvarpsmálum eins og í öðrum menningar- og atvinnumálefnum. Og nú fyrir nokkrum dögum voru svo stofnuð samtök áhugamanna um frjálsan útvarpsrekstur, sem eiga að vinna að kynningu og undirbúningi málsins. Allt ber þetta vott um, að menn líta ekki lengur á það sem sjálfsagðan hlut, að útvarpsrekstur hér á landi sé einvörðungu í höndum ríkisins. Rökin fyrir frjálsum útvarpsrekstri eru fyrst og fremst af tvennum toga spunnin. Í fyrsta lagi eru það hin almennu rök fyrir svo miklu frjálsræði sem mögulegt er í lýðræðisþjóðfélagi. Tækjabúnaður til útvarpsreksturs þarf ekki alltaf að vera svo viðamikill. Fjárfesting til þess að hefja útvarpsrekstur er minni heldur en fjárfesting til þess að hefja útgáfu dagblaðs. Menningar- og atvinnustarfsemin á að vera frjáls, og það á ekki að setja frjálsræði borgaranna meiri skorður en brýnasta nauðsyn krefur. Þessi rök eru að sjálfsögðu veigamest og í rauninni nægileg. En þeim til viðbótar kemur svo það, að nauðsynlegt er að Ríkisútvarp okkar fái samkeppni. Það er enginn vafi á því að samkeppni mundi verka örvandi á Ríkisútvarpið og starfsmenn þess. Frjálst útvarp mundi þannig færa okkur allt í senn, frjálsari og fjölbreyttari fjölmiðlun og betra Ríkisútvarp.”

Jón Þórarinnsson, fyrrum dagskrárstjóri, vildi komast í útvarpsráð fyrir Sjálfstæðisflokkinn.

Erna Ragnarsdóttir fulltrúi í útvarpsráði beitti sér gegn mér.

Gunnar Thoroddsen studdi kjör mitt í ráðið.

Það var einmitt þetta sem var eitt af lykilatriðunum í málflutningi mínum: "Betra Ríkisútvarp". Skoðun mín var eindregið sú, að því markmiði yrði náð með því að stofnunin hefði nýjar stöðvar að keppa við. Innan Ríkisútvarpsins supu margir hveljur yfir þessu og ég var álitinn eins konar "landráðamaður" fyrir að leyfa mér að hafa þessa skoðun á sama tíma og ég væri varamaður í útvarpsráði hinnar virðulegu stofnunar. Jónas Jónasson ræddi "vandamálið" sérstaklega í útvarpsviðtali við Vilhjálm Hjálmarsson, fyrrverandi menntamálaráðherra, þegar hann var orðinn formaður útvarpsráðs 1980. Var formaðurinn á því að þetta væri "dálítið sérstakt". Og aðrir starfsmenn töldu það mikla goðgá, að ég skyldi láta skoðanir mínar á dagskrá útvarps og sjónvarps í ljós í pistlum, sem ég skrifaði í Vísi á þessum tíma. Hafði ég m.a. dregið í efa hollustu þess að forstöðumenn deilda væru mikið að úthluta sjálfum sér verkefnum í fastaþáttum dagskrárinnar og þiggja fyrir það sérgreiðslur með eigin uppáskrift.

Það hafði tíðkast að útvarpað væri á miðbylgju til einstakra byggðarlaga frá framboðsfundum til almennra kosninga. Þá bárust umsóknir til útvarpsstjóra Ríkisútvarpsins um heimild til slíkra útsendinga í ljósi einkaleyfis Ríkisútvarpsins og var hún veitt. Með slík fordæmi í huga vildum við Villi Þ. láta á það reyna, hvernig farið yrði með umsókn um leyfi til að reka staðbundið útvarp almenns eðlis á Reykjavíkursvæðinu. Við sendum því umsókn til útvarpsstjóra um slíkt leyfi en fengum þau svör til baka, að Ríkisútvarpið hefði ekki lagaheimild til að framselja einkaleyfi sitt til reksturs útvarps.

Enn frekar reyndi á þessar undanþágur þegar FM-tæknin var komin til skjalanna og mjög einfalt mál að setja upp sendibúnað til að útvarpa til bæjarfélaga. Iðulega var sótt um leyfi til Ríkisútvarpsins þegar eitthvað sérstakt stóð til í framhaldsskólunum og var heimildin veitt nær undantekningalaust. Þá taldi Ríkisútvarpið sig hafa lagaheimild til

Ragnheiður Ásta Pétursdóttir var einstaklega örugg og smekkvís í störfum sínum við hljóðnemann. Hún mótaði stílenn, skipulagði vaktirnar og leiðbeindi nýjum starfsmönnum í þularstofu í áratugi.

framsals! Eftir alþingiskosningarnar í desember 1979 og stjórnarmyndun Gunnars Thoroddsen var kosið nýtt útvarpsráð 19. febrúar 1980: Ellert B. Schram (S), Markús Örn Antonsson (S), Erna Ragnarsdóttir (S), Vilhjálmur Hjálmarsson (fv. menntamálaráðherra) (F), Markús Á. Einarsson (F), Ólafur R. Einarsson (Abl.) og Eiður Guðnason (A). Ingvar Gíslason, þáverandi menntamálaráðherra, skipaði Vilhjálmi Hjálmarssoni formann ráðsins. Meðal varamanna í ráðinu fyrir hönd Sjálfstæðisflokksins var Vilhjámur Þ. Vilhjálmsson.

Erna Ragnarsdóttir, sem þá skein skært á stjórnheiminum innan kvennahreyfingar Sjálfstæðisflokksins, hafði röið í mönnum um að fella mig út úr ráðinu en kjósa í staðinn Jón Þórarinnsson, tónskáld, sem þá hafði nýverið látið af störfum sem dagskrárstjóri lista- og skemmtideildar Sjónvarpsins fyrir aldurssakir. Þegar Jón var ráðinn dagskrárstjóri sótti ég um á móti honum. Gylfi Þ. Gíslason var búinn að

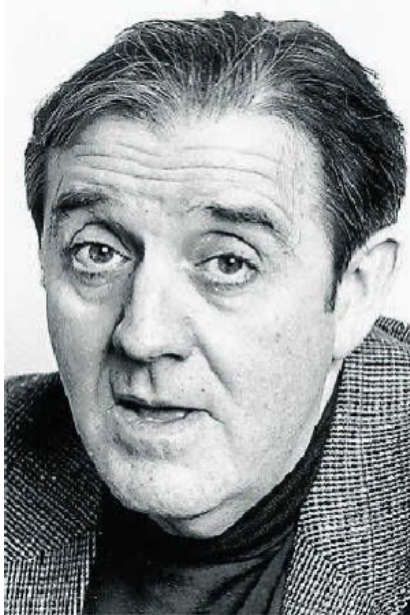
ákveða fyrirfram að Jón fengi starfið og hafði samband við mig til að gefa mér kost á að draga umsóknina til baka. Það gerði ég ekki. Samstarf okkar Jóns var hins vegar með ágætum. Ég átti m.a. annars þátt í að hann var fenginn til að semja tónverkið *Völuspá*, sem frumflutt var af Sinfóníuhljómsveitinni og kórnum Fílharmóníu á Arnarhóli á 1100 ára afmæli Íslandsbyggðar 1974.

Fyrir kosninguna í útvarpsráð hafði ég samband við ýmsa málkunnuga þingmenn Sjálfstæðisflokksins og þá ekki síst Ólaf G. Einarsson, formann þingflokksins, sem reyndist mér ákaflega hliðhollur. Ég held að Geir Hallgrímsson hafi stutt Jón en mér kom þægilega á óvart, þegar Gunnar Thoroddsen vék sér að mér á áttakafundi í fulltrúaráði Sjálfstæðisflokksins, heilsaði mér með handabandi, og sagði kurteislega af þeirri háttvísi sem honum var lagin: "Markús, þú getur reitt þig á minn stuðning í kosningunni til útvarpsráðs".

Vilhjálmur Hjálmarsson, formaður útvarpsráðs var farsæll og leysti málin friðsamlega.

Útvarpsráð hélt fundi tvisvar í viku. Verksvið þess var mjög víðtækt og máttu ritarar hafa sig alla við að færa í bækur spakmannlegar, stuttar athugasemdir ráðsmanna um hitt og þetta í dagskránni og tillögur um það sem betur mætti fara. Enda þótt sumir starfsmenn vönduðu ekki útvarpsráði kveðjurnar opinberlega, var viðurkenningarvottur um störf þeirra í fundargerðum ráðsins vel þeginn, stundum gulls ígildi. Oft gerðu útvarpsráðsmenn það af ráðnum hug að hampa einhverjum pólitískum vildarvinum, sem fram komu í dagskránni, og hrósa síður þeim sem voru á öndverðum meiði um stjórnmalaskoðanir. Gátu þessar persónulegu umsagnir í umræðum orðið meitlaðar, ef ekki rætnar, og fór þá minnst af þeim í fundargerðina, en flest lak út. Þarna var þétt setinn bekkurinn því að auk útvarpsstjóra og fjármálastjóra voru framkvæmdastjórar Útvarps og Sjónvarps og deildarstjórar mættir jafnaðarlega á þessa fundi.

Guðmundur Jónsson, framkvæmdastjóri Útvarpsins kom öllum viðstöddum í gott skap á útvarpsráðsfundum og var örlátur á neftóbakið.

Margt annað tímabærara hefðu viðkomandi starfsmenn þó getað unnið á þeim tíma sem fór í setur á útvarpsráðsfundum. En þeir vildu víst ekki láta þá framhjá sér fara til að geta skýrt frá því út um stofnunina, hvað sagt hefði verið í útvarpsráði þann daginn. Þetta fjölmenni olli því hinsvegar að umræðan fór iðulega út um víðan völl þegar flestir vildu láta ljós sitt skína. Undir þessu var smjattað á tekexi með rækjusalati eða ostum á síðdegisfundunum, en á hádegisfundum var boðið upp á hið sígilda fæði úr mötneyti Útvarpsins á Skúlagötu 4, hinar óbreytanlegu svonefndu "silfurbrauðneiðar", rúgbrauð með hangikjöti og ítölsku salati, og skyr með rjómblandi á eftir. Þegar Guðmundur Jónsson, óperusöngvari og framkvæmdastjóri Útvarpsins, var fundarritari lét hann neftóbaksdósina ganga milli manna og voru þeir ófáir sem ánetjuðust neftóbakinu og voru komnir með rauða vasaklúta eftir þriggja eða fjögurra mánaða setu í ráðinu.

Deildarstjórar gerðu grein fyrir helstu atriðum í dagskránni framundan og gat það orðið ærið tímafrek framhaldssaga á nokkrum

fundum þegar í hlut áttu dagskrárrammar fyrir vetrar- eða sumardagskrá. Ekki var flutt útvarpsleikrit eða dægurlagaþáttur án þess að útvarpsráð hefði áður fengið greinargerð um hann. Að ekki sé nú talað um fréttaskýringaþætti. Í rammaumræðunni var fjallað um nýja þætti og nýtt fólk til að koma fram í þeim. Oft voru það nafnalistar yfir þá sem gáfu sig fram til að vera með þætti og leituðu eftir blessun útvarpsráðs. Rammarnir voru síðan bornir upp til samþykktar og hið sama gerðist um dagskrána eins og hún var send út í endanlegri mynd til birtingar fyrir hverja viku. Útvarpsráðið hafði lokaorðið um alla dagskrá og breytingar sem alltaf gátu orðið, voru bornar undir útvarpsráð. Við og við voru haldnir svokallaðir skoðunarfundir í sjónvarpshúsinu á Laugaveegi 176. Þar var horft á brot úr erlendum þáttum, sem dagskrárstjórar vildu gera tillögu um til sýningar. Stundum voru þeir í vafa og vildu bera málin undir útvarpsráð fyrirfram.

Þarna var farið á hundasundi yfir erlenda efnið, skoðuð nokkurra mínútna brot úr þáttaseríum sem til stóð að sýna vikulega meðan birgðir entust hjá framleiðendum. Þegar *Dallas* var valin til sýningar í apríl 1981

þótti ástæða til að hafa svo mikið við að skoða tvo heila þætti. Bókað var að meðmæltir sýningum á *Dallas* hefðu verið Ellert B. Schram, Markús Örn Antonsson, Guðni Guðmundsson og Markús Á. Einarsson. Á móti voru Erna Ragnarsdóttir, Ólafur R. Einarsson og Vilhjálmur Hjálmarsson. Hér sem annars staðar átti *Dallas* eftir að slá í gegn sem mjög vinsælt skemmtiefni. Árið 1985 var hann orðinn eftirsóttasti sjónvarpsþátturinn um víða veröld sem 350 milljónir manna horfðu á í viku hverri.

Útvarpráðsöðsfundir voru yfirleitt friðsamlegir enda varla við öðru að búast þegar sómamaðurinn Vilhjálmur Hjálmarsson vermdi formannsstólinn. Ástandið í fjármálum Ríkisútvarpsins var hins vegar með alversta móti. Reyndi nú á formanninn, hvernig honum tækist að beita áhrifum sínum gagnvart Ingvari Gíslasyni, menntamálaráðherra og flokksbróður. En ráðherrann hafði svo sem ekkert sjálfðæmi um að heimila hækkun afnotagjalda. Það var mál ríkisstjórnarinnar allrar. Vilhjálmur lagði til að hann færi við þriðja mann með “bænaðskrá” á fund forsætisráðherra til að útskýra alvarleika málsins. Nú var verðbólguhjólíð farið að snúast

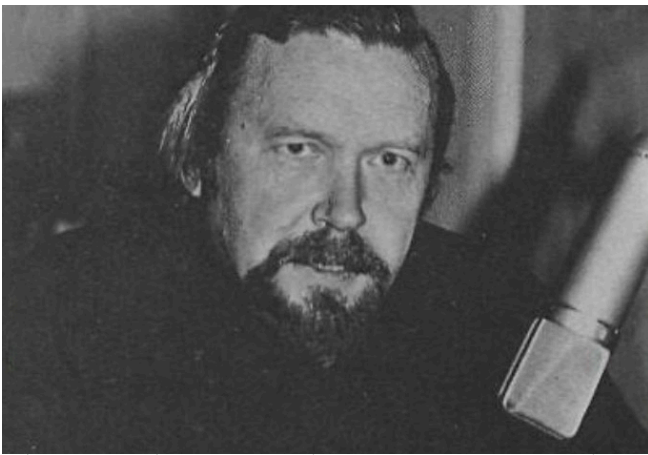
Ewing-fjölskyldan á Southfork-búgarðinum í Texas var meðal góðkunningja íslenskra sjónvarpsáhorfenda um langt skeið. Taumlaust ráðabrudd og suksamt lífurni höfuðpersónanna orkaði kitlandi fyrir venjulegt, sómakært fólk.

Ólafur Sigurðsson var ötull fréttamaður í útvarpi og sjónvarpi. Hér er hann að afla tíðinda með hlustun á stuttbylgjusendingar erlendra útvarpsstöðva.

Árni Gunnarsson, fréttamaður Útvarpsins hafði starfað sem blaðamaður á Alþýðublaðinu, þegar það var öflugt fréttablað í ritstjóratíð Gísla J. Ástþórssonar. Árni hleypti nýju lífi í fréttastarfsemi Útvarpsins. Hér ræðir hann við Bobby Fischer, heimsmeistara í skák.

Páll Heiðar Jónsson varð þjóðkunnur fyrir afbragðsgóða heimildarþætti um innlend málefni í Útvarpinu. Hann stjórnaði líka morgunútvarpinu á Rás 1 þar sem leiðtogar landsins voru teknir á beinið við dagmál.

snælduvitlaust og verðbólgan mældist yfir 100% um tíma. Gunnar Thoroddsen veitti erindi útvarpsráðs ljúfmannlega viðtöku og var afnotagjaldið hækkað lítillega. Á fundum ráðsins byrstu menn sig yfir mannaáróningum, sérstaklega í hinar eftirsóttu og viðkvæmu stöður fréttamanna hjá útvarpi og sjónvarpi. Oft fékkst niðurstaðan illindalítið eða átakalaust. Það var í landslögum eða enginn skyldi fastráðinn til dagskrárgerðar og fréttamennsku öðruvísi en að útvarpsráð hefði áður veitt umsögn sína um umsækjendur. Útvarpsstjóri réð síðan viðkomandi starfsmenn og stundum varð mikill ágreiningur um hina endanlegu niðurstöðu sem gat haft í för með sér hið mesta fjölmiðlafár.

Andrés Björnsson, útvarpsstjóri, fór mjög að tillögum fréttastjóranna. Það kom þá fyrir að hann gengi gjörsamlega í berhögg við skýran vilja meirihluta útvarpsráðs. Þá var deilt um valdsviðsmörk, eins og svo oft fyrr og síðar, þar til Ríkisútvarpið varð að opinberu hlutafélagi og útvarpsstjóri einn hafði með ráðningar starfsmanna að gera. Ágreiningur við útvarpsráð var farinn að þreyta Andrés og lét hann sig vanta á fundum þess um skeið. Það hafði hann gert yfir lengra tímabil þegar Njörður P. Njarðvík og Ólafur Ragnar Grímsson stýrðu ferðinni hjá ráðinu upp úr 1970.

Þeir sem fréttastjórnir mæltu með voru oftast komnir upphaflega til afleysinga á fréttastofunum, ráðnir á ýmsum forsendum, oft í gegnum kunningskap við starfandi fréttastjóra og fréttamenn eða gegnum önnur "sambönd". Þessi afleysingastörf gátu orðið langvarandi þar til heimiluð fréttamannsstaða losnaði og var auglýst. Þá var afleysingafólkið búið að fá reynslu og kynningu fyrir alþjóð, staðan hins vegar auglýst samkvæmt lögum en næstum því til málamynda, því að ljóst var fyrirfram hvern útvarpsstjóri ætti að ráða að áliti fréttastjóranna. Þótti það oft hin mesta hneisa ef "hinir pólitísku varðhundar" í útvarpsráði dönsuðu ekki eftir pípu fréttastofanna. Ég gerði því tillögu í útvarpsráði

Orion-kafbátaleitarflugélar höfðu bækistöðvar á Keflavíkurflugvelli og fylgdust með ferðum sovéskra kafbáta. Áróður þeirra, sem töluðu gegn varnarsamstarfi við Bandaríkin, hafði greiðan aðgang að fréttatímum Ríkisútvarpsins.

um að útvarpsráð fjallaði um umsóknir í afleysingastörf, rétt eins og ráðningar í fastar stöður. Í einhverjum tilfellum var útvarpsráð látið vita um nýtt afleysingafólk eftir að það var ráðið til starfa. Allur gangur var þó á þessu.

Þetta árabil einkenndist af spennu í kalda stríðinu og miklu umróti á stjórnmálasviðinu hér innanlands sem og innan einstakra flokka. Taugaveiklun var því útbreidd í hinum pólitísku herbúðum og tæpast við öðru að búast en að þess sæi stað í kringum ríkisfjölmíðilinn. Á því tímabili sem ég sat í útvarpsráði komu upp hin undarlegustu mál á fréttastofu Útvarpsins.

Það var mér með öllu óskiljanlegt, að Margrét Indriðadóttir, fréttastjóri, hafði það fyrir sið að virða að vettugi óskir útvarpsráðs um að koma á fundi þess. Minnst ég aðeins eins fundar sem hún sat meðan ég var í ráðinu. Var þetta víst gert af einhverjum prinsippástæðum til að sýna fram á sjálfstæði fréttastofunnar. En fréttastofa Útvarpsins laut nákvæmlega sömu lögum og aðrar deildir Ríkisútvarpsins; að starfsemi hennar heyrði undir útvarpsráð. Emil Björnsson, fréttastjóri Sjónvarpsins, sat fundi ráðsins að staðaldri og olli það engri skerðingu á sjálfstæði þeirrar fréttastofu, heldur þvert á móti, vil ég meina. Emil hélt uppi vörnum fyrir starfsmenn sína og fréttastofuna

í heild ef að henni var vegið og fékk svo þess á milli ýmsu þokað áleiðis af verkáætlunum og hagsmunamálum fréttastofunnar af því að hann sat á þessum fundum með útvarpsráðsmönnum.

Vorið 1980 var mikið fjallað um hið svonefnda "kjarnorkuvopnamál", fregnir sem nýráðinn, Hallgrímur Thorsteinsson, flutti í Ríkisútvarpinu, hafðar eftir William H. Arkin hjá "Center for Defense Information" í Washington um að kjarnavopn hefðu verið geymd á Keflavíkurflugvelli. Ekkert var lagt fram til staðfestingar á þessum alvarlega frétttaflutningi annað en að í leiðbeiningabæklingi, sem gefinn hafði verið út fyrir landgönguliða bandaríska flotans um heim allan, og þar með handa þeim sem komu til Keflavíkur, væri að finna fyrirmæli um viðbrögð ef menn lentu í kjarnorkuárás. Ári seinna fór Halldór Halldórsson, nýráðinn fréttamaður að fjalla um ný flugskýli fyrir orrustuvélar á Keflavíkurflugvelli og viðhaldsverkstæði fyrir vopnabúnað þeirra. Vildi Halldór meina að þar væri um að ræða geymslur fyrir kjarnorkuvopn. Allt spilaði þetta furðuvel saman í pólitískri fléttu: "frétttaflutningur" Útvarpsins, aðgerðir herstöðvandstæðinga og þóttafull viðbrögð og vandlæting Ólafs Ragnars Grímssonar, leiðtoga Alþýðubandalagsins í sölum Alþingis. Þessi kjarnorkuvopnaumræða skaut upp

*Kasetta
eins og sú
sem hvarf með
dularfullum hætti af
fréttastofu Útvarpsins.*

Jónína Ben. fékk ekki að vera í friði með músíkina sem hún valdi fyrir morgunleikfíminna í þáttum sínum. Pétur Pétursson, þulur, demdi tónlist að sínum smekk yfir þátt hennar í útsendingu og Jónína kærði til útvarpsráðs.

kollinum öðru hverju og var það til boga að Bandaríkjamenn höfðu þá stefnu, eins og ávallt fyrr og síðar, að láta ekkert uppi um staðsetningu kjarnorkuvopna sinna. Íslenskum ráðamönnum þótti einna mest hald í því sem Rússarnir sögðu um þetta. Kosygin, forsætisráðherra Sovétríkjanna, hafði nefnt það meðal annarra orða í viðræðum við Geir Hallgrímsson, þá forsætisráðherra Íslands, að Ísland væri kjarnorkuvopnalaust land. Það var líka augljóst, að á Keflavíkurflugvelli höfðu Bandaríkjamenn engin mannvirki eða viðbúnað til varnar þeirra eigin mönnum, hermönnum og skylduliði þeirra, ef kjarnorkuslys yrði á Vellinum við meðferð slíkra vopna.

Enn eitt furðurlegheitamálið kom upp í september 1981 þegar deila stóð um Alþýðublaðið milli Kjartans Jóhannssonar, formanns Alþýðuflokksins, og Vilmundar Gylfasonar, þingmanns. Kjartan hafði sagt í símtali við fréttamann, að málið snerist ekki um Alþýðublaðið heldur væri það "mannlegur harmleikur". Þessi ummæli af segulbandi tengdu við símann spurðust út og til Vilmundar. Kjartan vissi ekki að þau hefðu verið tekin upp á segulband en að auki hefði verið rofinn trúnaður við hann. Fréttamenn töldu einu skýringuna vera þá að um innbrot á fréttastofuna hefði verið að ræða og segulbandsspólunni stolið. Spurði ég útvarpsstjóra á fundi, hvort ekki hefði verið farið fram á lögreglurannsókn á þessu meinta innbroti, því að um mjög alvarlegt atvik væri að ræða fyrir starfsöryggi fréttastofunnar ef satt reyndist, sem snerti einnig verndun heimildarmanna hennar. Það var engin nauðsyn talin á því að rannsaka þetta nánar og málið látið niður falla.

Þetta ásamt ýmsum öðrum smærri atvikum á Skúlagötu 4 gerði það að verkum að manni fannst hlutirnir ekki vera alveg í lagi. Og svo var sérstaklega fluttur dýrðaróður um Stalín í dagskránni 1. maí 1983, þegar Ólafur Þ. Jónsson, vitavörður á Hornbjargi, hinn eini sanni Óli kommi, var við hljóðnemann

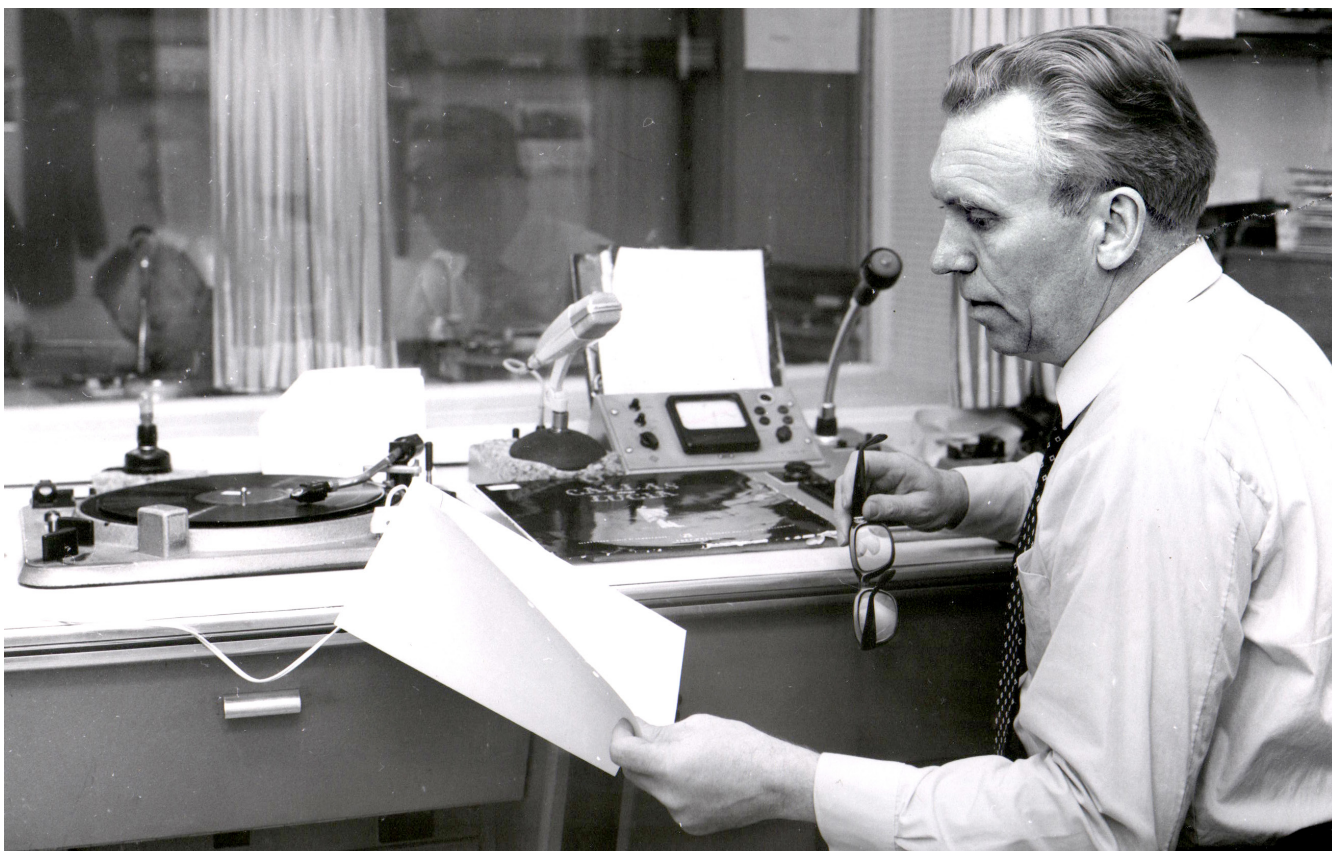

á hátíðisdegi verkalýðsins á Íslandi og átti að fjalla um “nokkra þætti úr verkalýðssögu kreppuáranna” í svokölluðu “sunnudagserindi”. Af þessu hafði ég reyndar lúmskt gaman. Því skal ekki neitað. Við umræðu um nauðsyn á öryggisgæslu til að verja innganginn á Skúlagötunni meðan eitthvert verkfalls- og óróaástandið stóð yfir í Þjóðfélaginu, sagði ég að hertar öryggisráðstafnir myndu með öllu óþarfar: “Byltingin brýst út úr Útvarpshúsinu ef til kemur. Ekki inn í það,” var mitt innlegg í umræðuna.

Ýmis umkvörtunarefni voru borin upp við mig sem útvarpsráðsmann. Mörgum starfsmanni Ríkisútvarpsins fannst skjól að útvarpsráði. Dagskrárkona kvartaði í mín eyru athæfi samstarfsmanns, sem hefði gerst nokkuð nærgöngull við hana í 50 ára afmælisfagnaði stofnunarinnar í desember 1980. Ég taldi að málið heyrði ekki undir útvarpsráð en kvatti hana til að kvarta við yfirmann sinn. Það var

ekkert “me too” komið til sögunnar á þessum tíma. Einn málsmetandi dagskrármaður hafði látið væntumþykju sína til samstarfsskvenna skína í gegn með því að ávarpa þær: “Litlu héraþíkurnar mínar.” Og það var enginn vafi á að þær kunnu að svara fyrir sig á svipuðum nótum, með bros á vör.

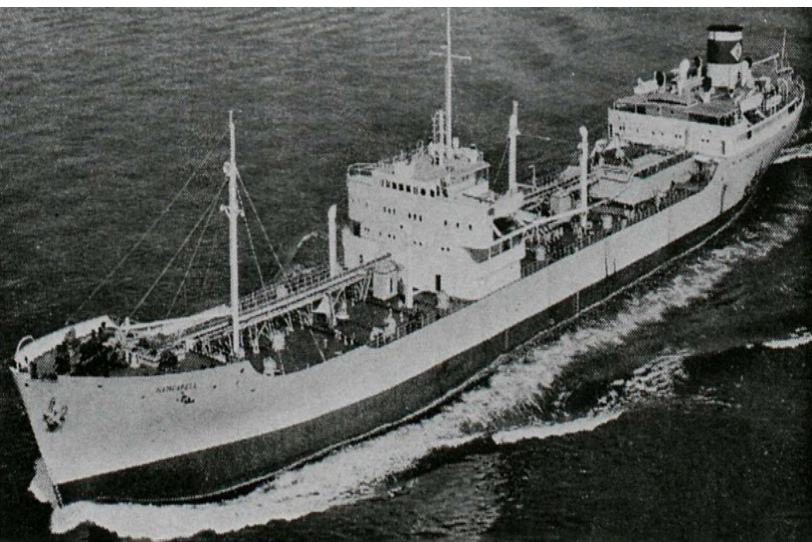
Jónína Benediktsdóttir kvartaði formlega til Guðmundar Jónssonar, framkvæmdastjóra Útvarpsins, vegna framferðis Péturs Péturssonar, þular og kom málið inn á borð útvarpsráðs. Jónína sá um þáttinn *Morgunleikfimi* og lék stundum vinsæla, bandaríska dægurtónlist með æfingunum sínum. Þetta fannst Pétri, sem sat í þularstofu og hafði aðgang að útsendingartækjunum, gjörsamlega ólíðandi ómenningarbragur og tók fram hljómpötu með *Öxar við ána*, sem hann spilaði ofan í *Morgunleikfimina* og stillti á hæsta. Fyrir þetta hlaut Pétur, hinn gamli þulur, ámæli framkvæmdastjórans, sem útvarpsráð

Pétur Pétursson, afburðagóður útvarpsþulur og mikill þekkingarbrunnur, sem náði eyrum útvarpshlustenda í marga áratugi. Ráðríkur í meira lagi og lét fá eða engin tækifæri til átaka framhjá sér fara.

Útvarpspulum voru gefnar einkunnir eftir því hvernig til þeirra heyrðist þegar fólkið í sveitinni var við mjaltir úti í fjósi.

Íslenskir farmenn biðu spenntir eftir að heyra fréttatíma Útvarpsins þegar þeir sigldu til landsins frá útlöndum. Þularaddirnar bárust misvel um ljósvakann við bágborin skilyrði.

studdi með bókun. Tók Pétur þetta mjög nærri sér og bað um það mörgum árum seinna, að bókun útvarpsráðs vegna málsins yrði fjarlægð úr fundargerðarbók, sem ekki kom til greina.

“Pulafjölskyldan”, þau Pétur Pétursson, dóttir hans Ragnheiður Ásta og tengdasonurinn Jón Múli Árnason, seinni maður Ragnheiðar, þótti aðsópsmikil í Útvarpinu, þegar hún var upp á sitt besta. Mörgum fannst fyrirgangurinn stundum jaðra við ofríki. Öll voru þau að blanda sér opinberlega í pólitísk tómsfundstörf í þágu vinstrihreyfinga utan vaktanna og létu líka skoðanir sínar óspart í ljós við samstarfsfólkið í vinnutímanum hjá Útvarpinu. Ung kona sem starfaði á auglýsingadeildinni hafði í fórum sínum undirskriftalista til stuðnings hreyfingunni *Varið land* árið 1974 þegar nærri 56.000 atkvæðisbærir Íslendingar mótmæltu áformum vinstri stjórnarinnar þáverandi um að vísa bandaríska varnarliðinu úr landi. Jón Múli sá undirskriftalista konunnar, þreif hann af henni og reif fyrir augum hennar.

Jón var einlægur kommúnisti og hjarta hans sló ávallt fyrir ”móður Rússland” og MÍR, Menningartengsl Íslands og Ráðstjórnarríkjanna þar sem hann var meðal stofnfélaga og sat í stjórn. Vitaskuld var óviðeigandi í hlutlausri fjölmiðlastofnun ríkisins að aðalþulirnir væru sífellt á framboðslistum eða auglýstir sem fundarstjórar á ýmsum áróðursfundum, sem vinstri hreyfingin hélt á þessum árum, eða léðu nafn sitt til birtingar í kosningaauglýsingum til stuðnings sósíalístaflokkum. Það varð ekki til að innsigla traust til stofnunarinnar úti í þjóðfélaginu heldur kynti undir tortryggni.

Sumt af uppátækjum Jóns Múla yrði líklega flokkað undir “einelti á vinnustað” nú á dögum. Þannig var um lesturinn hjá honum í aðalfréttatímunum þegar nánast alþjóð hlýddi á. Þá fór hann ekki dult með vanþóknun sína á málfarsatriðum, sem hann hnaut um í handritunum frá fréttamönnum. Ósjaldan gerði hann hlé á lestrinum og stundi eftir

dágóða þögn: ”Hér mun fréttamaður eiga við...” og breytti síðan orðalaginu eftir eigin smekk. Þessu fylgdi svo mikið krass og krot að greinilega mátti heyra í útsendingunni. Á Skúlagötunni var því hvíslað að þetta kæmi oftast fyrir þegar Jón læsi handrit merkt G.E. þ.e. Gunnari Eypórssyni, fréttamanni, fyrri manni Ragnheiðar Ástu.

Það kvað svo rammt að þessu um tíma að ég tók málið upp í útvarpsráði og lét bóka eftir mér undrun og vanþóknun á slíku háttalagi þularins. Það væri mjög hvimleitt og ekki vansalaust fyrir álit Ríkisútvarpsins að þulur væri með þessu að vekja athygli á meintri heimsku eða vanþekkingu fréttamanna sömu stofnunar. Jón Múli hefði örugglega tóm til að lesa fréttirnar einu sinni yfir fyrir útsendingar. Þá væri rétti tíminn til að gera breytingar á texta, ef þær væru nauðsynlegar. Ellegar við upplesturinn sjálfan, þannig að ekkert bæri á.

Skömmu síðar, þegar líða tók að jólum, mætti ég Jóni Múla á ganginum á Skúlagötunni. Ég ætlaði að heilsa honum með handabandi og óskaði gleðilegra jóla. Þá fyrst áttaði hann sig á því hver maðurinn var, byrsti sig og sagði stundarhátt. ”Ég mun aldrei taka við neinum jólaóskum frá þér, helvítið þitt.” Þá varð mér ljóst afhverju Jón Múli var stundum kallaður Jón Fúli af samstarfsfólkinu.

Málið var ekki látið niður falla við þetta og fór ég á fund Andrésar útvarpsstjóra, því að mér fannst um agavandamál vera að ræða, sem hann yrði að taka á. Hyldýpisgjá hefði myndast milli þula og dagskrárfólks. Það snerti líka heiður Ríkisútvarpsins og ekki aðeins vinnumóralinn í stofnuninni. Eftir að ég hafði farið hinum hörðustu orðum um framferði þula stundi Andrés þungt, lagði aðeins undir flatt og sagði: ”Markús minn. En þetta eru listamenn.”

Ég varð kjaftstopp og þar með var heimsókninni til útvarpsstjóra lokið. Úr þeirri átt var ekki stuðnings að vænta. En Jón Múli hefur áttað sig og lét af þessu fljótlega.

Jón var mikill listamaður eins og tónsmíðar hans bera með sér. Hann var búinn að starfa hjá Ríkisútvarpinu síðan 1946 og orðinn gamall í hettunni. Meðan hann var enn ungur að árum hafði hann eðalrödd og lét mikið að sér kveða í dagskrárgerð. Góðar hugmyndir og einstök framsögn. Jazzþættir hans voru vel metnir og hann hafði á hendi umsjá morgunútvarps, þegar verulegar breytingar voru gerðar á því til batnaðar um 1960. Hann valdi ljúfa tónlist í þessa þætti sína og undirbjó þá mjög vel. Ekkert var gert af handhófi eða fyrir tilviljun í útsendingu.

Jón var með atriðalistana tilbúna kvöldið áður og stikkorð, sem hann talaði út frá. Hann lagði út af dýrðinni sem við blasti úr þularherberginu snemma morguns þegar litið var inn yfir Sundin blá. Hann sagði frá sel og fuglum við Kolbeinshaus og gat fundið ótal yrkisefni, sem féllu ljúflega að hinu daglega lífi sem var að hefjast þá stundina á íslenskum heimilum.

Auk þessa var Jón Múli gjarnan viðriðinn leikritaupptökur sem tæknilegur ráðgjafi leikstjóranna og kynnir. En fyrst og fremst verður hans minnst sem fréttapular og dagskrárkynnir. Jón Múli átti við alls konar veikindi að stríða og hafði verið skorinn upp margsinnis. Með árunum varð röddin lágstemmdari, sem kallaði á viðbrögð ýmissa hlustenda. Skipverjar á farskipunum sögðu að það munaði sólarhring, hvað þeir gætu fyrir heyrt fréttirnar almennilega ef Ragnheiður Ásta læsi en ekki Jón Múli. Svipaða sögu sögðu bændur norður í landi sem hlustuðu í fjósinu með mjaltavélar í gangi og baulandi kýr allt í kringum sig.

Þeir voru á líku aldurs skeiði allir þrír, Jón Múli, Pétur og Jóhannes Arason, og stóðu þulavaktir eða lásu fréttir fram undir sjötugt. Þetta var ekki heppilegt en hið opinbera kerfi bauð fáa kosti til að fólk í svona sérstæðum störfum gæti flust á milli verkefna og haldið óbreyttum launum. Það var margt annað sem svo reynt og hæfileikaríkt fólk gat gert.

Vilhjálmur Þ. Gíslason kannaði möguleika á lóð fyrir útvarpshús í sunnanverðri Kringlumýri árið 1965.

Eftir þingkosningar vorið 1983 varð Ragnildur Helgadóttir, menntamálaráðherra í nýrri ríkisstjórn Framsóknar og Sjálfstæðisflokks undir forystu Steingríms Hermannssonar. Fyrir Sjálfstæðisflokkinn voru kosin í útvarpsráð auk mín þau Inga Jóna Þórðardóttir og Jón Þórarinnsson, Markús Á. Einarsson fyrir Framsókn, Árni Björnsson fyrir Alþýðubandlagið, Eiður Guðnason, Alþýðuflokkinn og Elínborg Stefánsdóttir fyrir Kvinnalistann. Ráðherra skipaði mig

Í forystu á óróatí

Brosildir menn í blíðviðri með blóm og gullna reku: Vilhjálmur menntamálaráðherra og Andrés útvarpsstjóri. (Ljós.: eik)

„Verkið er hafið og nú er veður til að skapa”

— sagði Vilhjálmur Hjálmarsson er hann tók fyrstu skóflustungu að útvarpshúsinu í gær

Tveir kampakátir á góðum degi að lokinni fyrstu skóflustungu. Vilhjálmur Hjálmarsson, menntamálaráðherra og Andrés Björnsson, útvarpsstjóri, 19. júlí 1978 á lóðinni í Kringlumýri..

formann ráðsins og nafna minn Einarsson varaformann. Með blendnum tilfinningum tóku helstu stjórnendur Ríkisútvarpsins á móti mér þegar ég kom að heilsa upp á þá sem nýskipaður formaður útvarpsráðs. Augljóslega gætti nokkurrar tortryggni vegna þess að ég hafði barist fyrir “frjálsum útvarpsrekstri”. Það hugtak fór mjög fyrir brjóstið á starfsmönnum Ríkisútvarpsins því að þeir töldu sig reka allra frjálsasta útvarp sem völ væri á.

Sem formaður útvarpsráðs tók ég sæti í framkvæmdastjórn Ríkisútvarpsins samkvæmt ákvæðum laga. Hana skipuðu útvarpsstjóri, framkvæmdastjórnar höfuðdeilda og formaður útvarpsráðs. Útvarpsstjóri var formaður stjórnarinnar. Framkvæmdastjórn vann að samræmingu í starfseminni og gerði tillögur um önnur mál sem fyrir hana voru lögð. Tveir fulltrúar starfsmanna Ríkisútvarpsins, annar frá hljóðvarpi, hinn frá sjónvarpi, áttu sæti á fundum framkvæmdastjórnar og höfðu þar málfrelsi og tillögurétt.

Fjármálin voru jafn erfið viðureignar og áður en hins vegar var unnið að áhugaverðum verkefnum sem komu nú til minna kasta, þ.e.a.s. byggingu Útvarpshússins og stofnun

Rásar 2. Þá var einnig verið að undirbúa umsagnir um nýtt frumvarp að útvarpslögum, sem myndi að öllum líkindum fela í sér afnám einkaréttar Ríkisútvarpsins til útvarps og sjónvarps. Hins vegar skyggði það á, að órói var talsverður á vinnumarkaði, m.a. hjá opinberum starfsmönnum, og sagði hann heldur betur til sín á næstu mánuðum.

Árið 1965 hafði Vilhjálmur Þ. Gíslason farið að litast um eftir lóð fyrir nýtt útvarpshús og fór með forráðamönnum Reykjavíkurborgar

mum

þáverandi menntamálaráðherra í ríkisstjórn Sjálfstæðisflokks og Framsóknarflokks, að taka fyrstu skóflustunguna sumarið 1978. Mikil ánægja ríkti með þetta framtak hjá starfsfólki á Skúlagötunni, sem bjó við mikið þröngbýli og þurfti skjóta úrlausn fyrir starfsemi Útvarpsins sem vaxið hafði hröðum skrefum á undanfarandi árum. Hins vegar varð dráttur á að framkvæmdir hæfust og það var ekki fyrr en á 50 ára afmæli Ríkisútvarpsins í árslok 1980 að Ingvar Gíslason, arftaki Vilhjálms á stóli menntamálaráðherra, tilkynnti að Ríkisútvarpinu væri heimilt að hefja framkvæmdir við húsið. Í lögum um tekjustofna Ríkisútvarpsins var gert ráð fyrir að 10% af öllum tekjum skyldi renna í framkvæmdasjóð og einnig innflutningsgjöld sem ríkið lagði á innflutt sjónvarps- og útvarpstæki.

Sem formaður útvarpsráðs fékk ég nú góða

Fullgert að utan varð Útvarpshúsið áberandi kennileiti í borginni. Framkvæmdirnar innanhúss drógust á langinn.

í vettvangsrannsókn suður fyrir golfvöllinn norðan Bústaðavegar, inni við Seljalandsveg. Þar var víðsýnt og nóg landrými til að leysa húsnæðisþörf stofnunarinnar fyrir sameiginlegan rekstur útvarps og sjónvarps. Það var þó komið fram á næsta áratuginn þegar Andrés Björnsson gekk frá formlegri lóðarumsókn og fékk hún hraða afgreiðslu hjá borgarráði sem ég sat þá í. Það kom síðan í hlut Vilhjálms Hjálmarssonar,

innsýn í áformin um bygginguna í Efstaleiti, sem var komin vel á veg þegar ég settist á rökstóla með framkvæmdanefndinni. Að mínum dómi varð ekki aftur snúið enda húsið uppsteypt og sérhannað fyrir útvarps- og sjónvarpsstarfsemi. Miklu var til kostað svo að skapa mætti sem mest gæði fyrir dagskrárgerð af margvíslegum toga. Samt sáu ýmsir dagskrárgerðarmenn Útvarpshúsinu flest til foráttu. Þeir vildu helst verja öllu

“Rásin”, eins og Rás 2 var gjarnan nefnd í daglegu tali hlaut strax mikla hylli, þegar hún hóf útsendingar. Ríkisútvarpið bjó sig undir samkeppni í útvarpsrekstri.

Þessi mynd var talandi tákni um kynslóðaskipti hjá Ríkisútvarpinu. Andrés Björnsson, útvarpsstjóri, Guðmundur Jónsson, framkvæmdastjóri, Markús Á. Einarsson, varaformaður útvarpsráðs og Hörður Vilhjálmsson, fjármálastjóri kíkja inn í framtíðina um glugga á stúdíói Rásar 2 við opnun hennar 1983.

ráðstöfunarfé í misjafnlega vel lukkaða dagskrá en var síður umhugað um húsnæðismálin. Aðallega heyrðust óánægjuraddir í húsakynnum Sjónvarpsins á Laugaveginum. Fleygt varð þegar Emil Björnsson, fréttastjóri, manaði Pétur Guðfinnsson, framkvæmdastjóra, til að láta þetta ekki yfir sig ganga og sagði:

“Pétur. Hér á Laugaveginum ert þú kóngur í ríki þínu. Í Útvarpshúsinu í Efstaleiti verður þú bara eins og hver annar prins.”

Útvarpshúsið var klárt að utan, hin glæsilegasta bygging, og byggingarfélagið Ármannsfell vann rösklega að frágangi innanhúss. Á jarðhæðinni við Efstaleiti var komið aðsetur fyrir Rás 2, sem þar hóf starfsemi sína formlega hinn 1. desember 1983. Mér fannst undarlegt að heyra á lokametrunum úrtölur útvarpsmanna, sem mikið höfðu kvartað undan aðstöðuleysinu á Skúlagötunni. Nýja útvarpshúsið var fullhannað og bygging hafin um það leyti sem miklar tæknibreytingar riðu yfir í útvarps- og sjónvarpsrekstri. Reksturinn varð fyrirferðarminni. Skiljanlega urðu þá margir vitrir eftir á. Færustu sérfræðingar erlendis höfðu verið fengnir til ráðgjafar, starfsmenn útvarps- og sjónvarpsstöðva, sem staðið höfðu í slíkri uppbyggingu skömmu áður, eins og írski útvarpið- og sjónvarpið RTE.

Hinn 19. nóvember 1981 hafði borgarstjórn Reykjavíkur samþykkt tillögu mína um að beina þeirri áskorun til Alþingis að afnema einkarétt Ríkisútvarpsins til rekstrar útvarps og sjónvarps. Tillöguna lagði ég fram í eigin nafni og greiddu borgarfulltrúar Sjálfstæðisflokksins henni atkvæði ásamt Sjöfn Sigurbjörnsdóttur, fulltrúa Alþýðuflokksins. Þetta útspil í borgarstjórn var til marks um að breyting á útvarpslögum í veigamiklum atriðum var komin á umræðustig hjá stjórnámálönnum.

Nefnd til endurskoðunar á lögnum sem Ingvar Gíslason, menntamálaráðherra, hafði skipað, hlaut að taka málið til umfjöllunar undir formennsku Markúsar Á. Einarssonar, sem var varaformaður útvarpsráðs. Ragnhildur

Helgadóttir, menntamálaráðherra lagði í febrúar 1984 fram frumvarp sem nefndin hafði undirbúið. Fól það í sér þá veigamiklu breytingu að fleiri en Ríkisútvarpið gætu fengið leyfi til útvarps, þ.e. hljóðvarps og sjónvarps.

Lítið fór fyrir umræðum um stofnun og uppbyggingu Rásar 2 í útvarpsráði. Hún var aðallega hugarfóstur starfsmanna Útvarpsins, sem töldu nauðsynlegt að skapa aukið rými í dagskrá frá alhliða úrvarpsefni. Dagskrá Rásar 1 væri sprungin og hrærigrauturinn orðinn illviðráðanlegur á einni og sömu rás. Innanhússtillögum var beint til útvarpsstjóra og framkvæmdastjórnar. Skiptar skoðanir voru um það í upphafi hvers konar efni ætti að bjóða upp á hinni nýju rás. Andrés Björnsson, útvarpsstjóri, mun hafa tekið af skarið. Stöðin átti fyrst og fremst að leika dægurtónlist, vera

“létt undirspil í amstri dagsins”, eins og hann komst að orði. Við sem sátum í útvarpsráði fengum lítið að vita framan af en þegar komið var fram á árið 1983 tóku línur að skýrast um áferð dagskrárinnar í upphafi. Þá kom það til okkar kasta að mæla með forstöðumanni hinnar nýju rásar, þegar starfið var auglýst. Fyrir valinu varð Þorgeir Ástvaldsson, dagskrárgerðarmaður í Útvarpinu og Sjónvarpinu, með góða þekkingu á dægurmenningu og hafði stjórnað þáttum með léttri tónlist, sem nutu almennra vinsælda.

Eflaust vakti það öðrum þræði fyrir stjórnendum og starfsmönnum dagskrár Ríkisútvarpsins að styrkja stöðu þess með tilliti til hugsanlegrar samkeppni frá nýjum útvarpsstöðvum og baráttunnar um auglýsingafé, sem var mikilvæg tekjulind Útvarpsins. En það var meira en að segja það.

Glaðbeittir þáttastjórnendur á Rás 2 voru frjálsligir í framsetningu útvarpsefnis og brutust úr viðjum vanans sem tíðkast hafði í hljóðstofum á Skúlagötunni. Hlustun var geysileg þannig að gamalgrónum starfsmönnum “gömlu gufunnar” varð um og ó. Á myndinni eru Jón Ólafsson, Þorgeir Ástvaldsson, Arnþrúður Karlsdóttir og Ásgeir Tómasson.

Ríðisjár útlvarpsstöðvar — þróun sem ekki verður stöðvuð:

FRÉTTAÚTVARPIÐ

— íslenskt þjóðarútlvarp

Fréttatvarpíð hefur í síðast tiltekið verið á milli tveggja þjóðarútlvarpa. Þessi tvö útlvarp hafa verið á milli tveggja þjóðarútlvarpa. Þessi tvö útlvarp hafa verið á milli tveggja þjóðarútlvarpa.

Ríðisjár útlvarpsstöðvar
Þessi tvö útlvarp hafa verið á milli tveggja þjóðarútlvarpa. Þessi tvö útlvarp hafa verið á milli tveggja þjóðarútlvarpa.

Manngjafinn, stöðveginn og Fréttatvarpíð. Þetta er á myndavélavandri DV sem er að framkvæma myndavélavandri DV sem er að framkvæma myndavélavandri DV.

Varnargjafinn
Þessi tvö útlvarp hafa verið á milli tveggja þjóðarútlvarpa. Þessi tvö útlvarp hafa verið á milli tveggja þjóðarútlvarpa.

Manngjafinn, stöðveginn og Fréttatvarpíð
Þessi tvö útlvarp hafa verið á milli tveggja þjóðarútlvarpa. Þessi tvö útlvarp hafa verið á milli tveggja þjóðarútlvarpa.

Afskiptunni heitir til starfsmanna
Þessi tvö útlvarp hafa verið á milli tveggja þjóðarútlvarpa. Þessi tvö útlvarp hafa verið á milli tveggja þjóðarútlvarpa.

Handgagnun og ný stöf
Þessi tvö útlvarp hafa verið á milli tveggja þjóðarútlvarpa. Þessi tvö útlvarp hafa verið á milli tveggja þjóðarútlvarpa.

Manngjafinn, stöðveginn og Fréttatvarpíð
Þessi tvö útlvarp hafa verið á milli tveggja þjóðarútlvarpa. Þessi tvö útlvarp hafa verið á milli tveggja þjóðarútlvarpa.

Krón sem loftnet
Þessi tvö útlvarp hafa verið á milli tveggja þjóðarútlvarpa. Þessi tvö útlvarp hafa verið á milli tveggja þjóðarútlvarpa.

Úrval og sölfi
Þessi tvö útlvarp hafa verið á milli tveggja þjóðarútlvarpa. Þessi tvö útlvarp hafa verið á milli tveggja þjóðarútlvarpa.

Lagningar í Fréttatvarpíð
Þessi tvö útlvarp hafa verið á milli tveggja þjóðarútlvarpa. Þessi tvö útlvarp hafa verið á milli tveggja þjóðarútlvarpa.

Stöðveginn Fréttatvarpíð er að byggja upp. Þetta er á myndavélavandri DV sem er að framkvæma myndavélavandri DV.

Útgefendur hins öflugna síðdegisblaðs DV ríðu á vaðið og hófu útlvarpsendingar á höfuðborgarsvæðinu meðan Ríkisútlvarpið var í gíslingu opinberra starfsmanna, þagði og sýndi svartan skerm.

Fyrstu skrefin voru léttilega stigin með því að koma upp öflugum sendum fyrir Faxafloasvæðið og ná þannig til verulegs hluta þjóðarinnar. Það var þrautin þyngri að byggja upp dreifikerfi Rásar 2 úti um allt land. Allir landsmenn vildu sitja við sama borð, óháð búsetu, og fóru margir íbúar landsbyggðarinnar að ókyrrast þegar uppsetningu nýrra senda seinkaði af ýmsum orsökum næstu árin, ekki síst fjárhagslegum.

Rás 2 hóf útsendingar á fullveldisdaginn 1983. Hún var upphaflega rekin sem tónlistarútlvarp eingöngu. Sú nýbreytni mæltist vel fyrir, þó að í byrjun væri aðeins útlvarpað hluta dags, á morgnana og síðdegis, með fréttum á samtengdum rásum. Vinsældalistar Rásar 2 og annað léttmeti átti greiðan aðgang að útlvarpshlustendum, ekki síst ungu kynslóðinni eins og vænta mætti. Með Rás 2 kom enn ein nýjung, leiknar útlvarpsauglýsingar.

Skoðanakannir leiddu í ljós, að Rás 2 sló í gegn þar sem hægt var að ná sendingum hennar. Meirihluti landsmanna gat nú hlustað á aðra innlenda útlvarpsrás. Vinsældirnar voru svo miklar að þær ollu starfsmönnum Rásar 1 áhyggjum og töliverðum vonbrigðum. Þeir höfðu misst spón úr aski sínum. Margir á Skúlagötu 4 töluðu með hálfgerðri lítilsvirðingu um þetta "glymskrattaútlvarp" uppi í Efstaleiti. Guðmundur Jónsson, framkvæmdastjóri Útlvarpsins, stundi því upp með nokkurri vanþóknun í röddinni, að hann hlustaði aldrei á Rás 2. Þótti það merkilegt af framkvæmdastjóra allrar útlvarpsstarfseminnar við þessi tímamót.

Störfinn og verkefni í útlvarpsráði voru nokkuð tímafrek en gengu fyrir sig með hefðbundnum hætti. Töliverður tími fór alltaf í umræður um framkvæmd dagskrár, þ. e. efni sem nýlega hafði verið sent út. Ef það lyktaði eitthvað af pólitík gat sú umræða orðið alltímafrek. Annars var viðhorf útlvarpsráðsmanna til stofnunarinnar og þess sem þar var gert mjög jákvætt.

Það hafði þegar verið bryddað upp á ýmissi

Fjölmiðlun

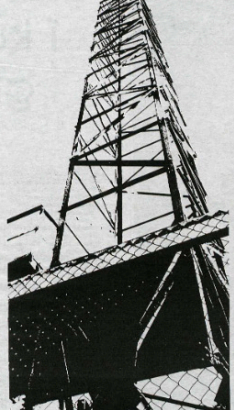
Allt skal frjálst

Nýju útlarpöslög eru ákaflega opin og óljós. Þess vegna veitlur á miklu hvern reglugerð Ragnhildur Selur.

Nýju útlarpöslög

Ný útlarpöslög urðu að vísuloka á löngu dögum þrögga írsu máli í vor. Meðalrað þeirra á Alþingi verður sönnulega lengi.

Skilyrt svæðisvarp

Í gærns regni á útlarpöslögum gerði verkfræðingurinn Ragnhildur Selur.

Það er það að gefa stöðu til útvarps hjálfari og þá verður spurningin hvern það er gert af. Þetta er sáttur og samþykktur.

Þetta er sáttur og samþykktur. Þetta er sáttur og samþykktur.

Þetta er sáttur og samþykktur. Þetta er sáttur og samþykktur.

Þetta er sáttur og samþykktur. Þetta er sáttur og samþykktur.

Um Ríkisútvarpið

Ákvæði um Ríkisútvarpið nýja lögreglu eru ákaflega opin og óljós. Þess vegna veitlur á miklu hvern reglugerð Ragnhildur Selur.

Í gærns lögreglu segir svo um lögreglu Ríkisútvarpsins. Þetta er sáttur og samþykktur.

Þetta er sáttur og samþykktur. Þetta er sáttur og samþykktur.

Þetta er sáttur og samþykktur. Þetta er sáttur og samþykktur.

Skrif vinstri manna í Þjóðviljanum um breytingarnar í útlarpöslögum einkendust af marktæku afturhaldi.

Ég verð ekki í hlutverki bænduls

Markús Örn Antonsson nýskipaður útlarpöslögin, tekinn á beini.

Þetta er sáttur og samþykktur. Þetta er sáttur og samþykktur.

Þetta er sáttur og samþykktur. Þetta er sáttur og samþykktur.

Þetta er sáttur og samþykktur. Þetta er sáttur og samþykktur.

Sjónvarpsins, ákváðu starfsmenn Ríkisútvarpsins að stöðva allar útsendingar. Ljósavakamiðlar landsins þögðu þá þunnu hljóði ef undan er skilið hlémerki sem spilað var endrum og sinnum í Útlarpöslögum.

Nokkru síðar ákváðu fréttamenn einhliða að hefja útsendingar fréttar að nýju með löngum hléum á milli. Var það gert að undirlagi forystu BSRB sem taldi það ekki henta sínum hagsmunum áróðurslega að Útlarpöslögum þögðu alfarið. Ég taldi það ekki vera í verkahring fréttamanna að ráða dagskrá og skammta útlarpöslögum með þessum hætti, ákveða hvað væri sent út og hvenær. Ég lýsti því yfir að annað væri ófullnægjandi en að stofnunin veitti hlustendum viðunandi þjónustu í samræmi við hlutverk sitt samkvæmt landslögum og sérstöðu sína.

Þetta ófremdarástand í verkfallinu varð til þess að Dagblaðið Vísir hóf rekstur útlarpöslögum sem flutti fréttir fyrir Reykjavíkursvæðið og sömuleiðis fóru ungir sjálfstæðismenn af stað með útlarpöslögum starfsemi. Á endanum var rekstur þessara stöðva stöðvaður með löggluvaldi og forráðamennirnir kærðir. Frumvarpið til nýrra útlarpöslögum var tilbúið til afgreiðslu en nokkur óvissa ríkti enn um það hvort Alþingi myndi fallast á afnám einkaréttar Ríkisútvarpsins. Ýmsir þingmenn voru vaklandi í afstöðu sinni. Hið alvarlega ástand í verkfalli BSRB varð á endanum til þess að styrkja þá í trúnni á að rétt væri að heimila samkeppni í útlarpöslögum og sjónvarpsrekstri með fleiri stöðvum en á vegum Ríkisútvarpsins. Útlarpöslögum starfsemi með þessari veigamiklu og sögulegu breytingu var samþykkt á Alþingi 13. júní 1985 og tóku lögin gildi 1. janúar 1986.

Ég bar engan kinnroða fyrir embætti útlarpöslögum þegar ég ákvað að sækja um það á haustdögum 1984. Ég þekkti innviði Ríkisútvarpsins mjög vel eftir störf mín að stofnun Sjónvarpsins og vegna setu minnar í útlarpöslögum, og formennsku þess um skeið.

„Þegar ljósvakinn var frelsaður úr viðjum einokunar árið 1985 var það upphafið að mesta blómatíma í sögu íslenskrar fjölmiðlunar og undirstaða framfara í íslensku samfélagi á svo ótal mörgum sviðum.“

Úr ályktun Blaðamannafélags Íslands 2021 um íslenska fjölmiðlun.

Hins vegar hafði ég alls ekki “gengið með útvarpsstjórnann í maganum”. En allt hefur sinn tíma. Mér varð reyndar hugsað til þess að mörgum árum áður hafði ég hitt Andrés Björnsson, útvarpsstjóra, í móttöku í bandaríska sendiráðinu. Við ræddum heilmikið saman um málefni Ríkisútvarpsins og allt á vinsamlegum nótum. Þá sagði Andrés algjörlega upp úr þurru, svo að mér brá við. “Þú átt eftir að taka við þessu starfi mínu, Markús minn.” Var maðurinn forspár? Í ágúst 1984 vorum við Davíð Oddsson á heimleið í flugvél ásamt öðrum fulltrúum Reykjavíkurborgar eftir fróðlega vináttuheimsókn til Moskvu.

Í dagblaði var sagt frá því að Andrés Björnsson hefði sagt embætti sínu lausu og myndi láta af störfum um áramót. Davíð sagði eitthvað á þá leið þegar hann sá fréttina, að eins gott væri að hersingin hraðaði sér heim við þessi tíðindi. Þegar heim var komið gerði ég upp hug minn á stuttum tíma eftir samtöl við Davíð, sem ég átti mikið samstarf við sem forseti borgarstjórnar og formaður veigamikilla nefnda í borgarkerfinu. Ef ég sækti um útvarpsstjórnastarfið myndi öllu pólitísku starfi mínu lokið eftir að það hafði verið mínar ær og kýr í nærri 15 ár.

Það kom í hlut Ragnhildar Helgadóttur, menntamálaráðherra, að skipa í embættið síðla árs 1984. Ég pantaði viðtal á skrifstofu hennar eins og ég reikna með að aðrir umsækjendur hafi einnig gert. Í almennri umræðu höfðu

nokkrir verið nefndir til sögunnar sem líklegir umsækjendur. Nafn Matthíasar Johannessen, ritstjóra Morgunblaðsins, bar oft á góma. Hann var meira menningarnúmer en ég, sjálft ljóðskáldið, og auðvitað fremsti fjölmiðlamaður landsins með ákaflega farsælan feril að baki Ritstjóri langstærsta blaðs landsins, sem hann gerði að æ útbreiddari og nútímalegri fjölmiðli. En Matthías sagði mér síðar, að þetta hefði aldrei verið rætt í alvöru. Mér fannst það einnig fremur ólíklegt, þó ekki væri nema vegna þess að hann hefði lækkað um meira en helming í launum við að skipta um starf og verða opinber embættismaður, ritstjóri Morgunblaðsins á súperlaunum.

Eðlilegt var að þeir sem veltu þessum málum fyrir sér, stöldruðu við nafn Péturs Guðfinnssonar, framkvæmdastjóra Sjónvarpsins í 20 ár. Ég hafði starfað hjá Pétri sem fréttamaður og síðan áttum við náðið samstarf í útvarpsráði. Pétur kom að máli við mig og sagðist ekki ætla að sækja um ef ég hefði augastað á starfinu. Þar með var það útrætt.

Umsækjendur auk mín um stöðuna, sem auglýst var laust til umsóknar 7. september 1984, voru: Árni Björnsson, þjóðháttufræðingur, Bernharður Guðmundsson, fréttafulltrúi þjóðkirkjunnar, Helgi Pétursson, fréttamaður, Jónas Jónasson, deildarstjóri Ríkisútvarpsins á Akureyri, Ólafur Stephensen, framkvæmdastjóri eigin auglýsingastofu og Óli H. Þórðarson, framkvæmdastjóri Umferðarráðs.

Markús Örn Antonsson

Markús Örn Antonsson settist í stöð útarvaxstjóra í byrjun þessars vikur. Fyrir réttum tímum árum vakti hann fyrstur manna atlyggi á því af einhverji álsora af Ríkissáttvinnu veru nauðugri á samkeppni. Það var ári áður en hann hólti sér út í fringrófu flokkspólitíkur sem síðar átti eftir að gera hann að einum sálmáttasta manni Reykjavíkur. Eftir er Markús svartinn fylgimannur fjálfarar samkeppni í útarvaxstjórn, pólitískri atvinnuáherslu og hanni hvarfgrægar ígjafir, fjárfandi þessir fyrir ábótu stöðu einkunarkvartans. Þetta er sátt, en á vaxandi eftir að skýrast í Nærmyndinni sem hér á eftir verður dregin upp af mannum og lífshöfundum hans.

aftr Sigmund Örn Antonsson Inngang Ólafur Petersson

Markús Örn Antonsson er lausinn 26. maí árið 1913 í Þessklokk. Hann er þorngur þess á það og var einn af þeim þremur sem höfðu átt að standa á milli. Markús Örn Antonsson var einn af þeim þremur sem höfðu átt að standa á milli. Markús Örn Antonsson var einn af þeim þremur sem höfðu átt að standa á milli.

Það var ári áður en hann hólti sér út í fringrófu flokkspólitíkur sem síðar átti eftir að gera hann að einum sálmáttasta manni Reykjavíkur. Eftir er Markús svartinn fylgimannur fjálfarar samkeppni í útarvaxstjórn, pólitískri atvinnuáherslu og hanni hvarfgrægar ígjafir, fjárfandi þessir fyrir ábótu stöðu einkunarkvartans. Þetta er sátt, en á vaxandi eftir að skýrast í Nærmyndinni sem hér á eftir verður dregin upp af mannum og lífshöfundum hans.

Markús Örn Antonsson settist í stöð útarvaxstjóra í byrjun þessars vikur. Fyrir réttum tímum árum vakti hann fyrstur manna atlyggi á því af einhverji álsora af Ríkissáttvinnu veru nauðugri á samkeppni. Það var ári áður en hann hólti sér út í fringrófu flokkspólitíkur sem síðar átti eftir að gera hann að einum sálmáttasta manni Reykjavíkur. Eftir er Markús svartinn fylgimannur fjálfarar samkeppni í útarvaxstjórn, pólitískri atvinnuáherslu og hanni hvarfgrægar ígjafir, fjárfandi þessir fyrir ábótu stöðu einkunarkvartans. Þetta er sátt, en á vaxandi eftir að skýrast í Nærmyndinni sem hér á eftir verður dregin upp af mannum og lífshöfundum hans.

Markús Örn Antonsson settist í stöð útarvaxstjóra í byrjun þessars vikur. Fyrir réttum tímum árum vakti hann fyrstur manna atlyggi á því af einhverji álsora af Ríkissáttvinnu veru nauðugri á samkeppni. Það var ári áður en hann hólti sér út í fringrófu flokkspólitíkur sem síðar átti eftir að gera hann að einum sálmáttasta manni Reykjavíkur. Eftir er Markús svartinn fylgimannur fjálfarar samkeppni í útarvaxstjórn, pólitískri atvinnuáherslu og hanni hvarfgrægar ígjafir, fjárfandi þessir fyrir ábótu stöðu einkunarkvartans. Þetta er sátt, en á vaxandi eftir að skýrast í Nærmyndinni sem hér á eftir verður dregin upp af mannum og lífshöfundum hans.

Markús Örn Antonsson settist í stöð útarvaxstjóra í byrjun þessars vikur. Fyrir réttum tímum árum vakti hann fyrstur manna atlyggi á því af einhverji álsora af Ríkissáttvinnu veru nauðugri á samkeppni. Það var ári áður en hann hólti sér út í fringrófu flokkspólitíkur sem síðar átti eftir að gera hann að einum sálmáttasta manni Reykjavíkur. Eftir er Markús svartinn fylgimannur fjálfarar samkeppni í útarvaxstjórn, pólitískri atvinnuáherslu og hanni hvarfgrægar ígjafir, fjárfandi þessir fyrir ábótu stöðu einkunarkvartans. Þetta er sátt, en á vaxandi eftir að skýrast í Nærmyndinni sem hér á eftir verður dregin upp af mannum og lífshöfundum hans.

Markús Örn Antonsson settist í stöð útarvaxstjóra í byrjun þessars vikur. Fyrir réttum tímum árum vakti hann fyrstur manna atlyggi á því af einhverji álsora af Ríkissáttvinnu veru nauðugri á samkeppni. Það var ári áður en hann hólti sér út í fringrófu flokkspólitíkur sem síðar átti eftir að gera hann að einum sálmáttasta manni Reykjavíkur. Eftir er Markús svartinn fylgimannur fjálfarar samkeppni í útarvaxstjórn, pólitískri atvinnuáherslu og hanni hvarfgrægar ígjafir, fjárfandi þessir fyrir ábótu stöðu einkunarkvartans. Þetta er sátt, en á vaxandi eftir að skýrast í Nærmyndinni sem hér á eftir verður dregin upp af mannum og lífshöfundum hans.

Markús Örn Antonsson settist í stöð útarvaxstjóra í byrjun þessars vikur. Fyrir réttum tímum árum vakti hann fyrstur manna atlyggi á því af einhverji álsora af Ríkissáttvinnu veru nauðugri á samkeppni. Það var ári áður en hann hólti sér út í fringrófu flokkspólitíkur sem síðar átti eftir að gera hann að einum sálmáttasta manni Reykjavíkur. Eftir er Markús svartinn fylgimannur fjálfarar samkeppni í útarvaxstjórn, pólitískri atvinnuáherslu og hanni hvarfgrægar ígjafir, fjárfandi þessir fyrir ábótu stöðu einkunarkvartans. Þetta er sátt, en á vaxandi eftir að skýrast í Nærmyndinni sem hér á eftir verður dregin upp af mannum og lífshöfundum hans.

Markús Örn Antonsson settist í stöð útarvaxstjóra í byrjun þessars vikur. Fyrir réttum tímum árum vakti hann fyrstur manna atlyggi á því af einhverji álsora af Ríkissáttvinnu veru nauðugri á samkeppni. Það var ári áður en hann hólti sér út í fringrófu flokkspólitíkur sem síðar átti eftir að gera hann að einum sálmáttasta manni Reykjavíkur. Eftir er Markús svartinn fylgimannur fjálfarar samkeppni í útarvaxstjórn, pólitískri atvinnuáherslu og hanni hvarfgrægar ígjafir, fjárfandi þessir fyrir ábótu stöðu einkunarkvartans. Þetta er sátt, en á vaxandi eftir að skýrast í Nærmyndinni sem hér á eftir verður dregin upp af mannum og lífshöfundum hans.

Hinn 24. október var send út fréttatilkynning um að forseti Íslands hefði að tillögu menntamálaráðherra skipað Markús Örn Antonsson, útvarpsstjóra Ríkisútvarpsins frá 1. janúar 1985 að telja.

Mæltist sú niðurstaða misjafnlega fyrir en satt best að segja hafði ég alveg eins átt von á miklu harðari viðbrögðum. Vinur minn, aktívistinn og menningarvitinn Sigurður A. Magnússon þurfti auðvitað að tjá sig í blaðagrein um hvílkít reginhneyksli væri hér á ferð, og einhverjir yngri vinstri sinnaðir fjölmiðlamenn og skríbentar í vikublöðum fengu útrás um pólitíska embættisveitingu íhaldsins sem með þessum verknaði væri að stíga fyrsta skrefið í þá átt að ganga af Ríkisútvarpinu dauðu. Var þá eins og að líkum lætur rifjað upp, að ég hafði verið ófeiminn við að berjast fyrir því að einkaleyfi Ríkisútvarpsins til að reka útvarp og sjónvarp yrði afnumið og öðrum yrði heimilað að heyja samkeppni við stofnunina. Í því fólst ekki af minni hálfu nein yfirlýsing um að leggja ætti Ríkisútvarpið niður. Það var þvert á móti skoðun mín alla tíð, að Ríkisútvarpið ætti áfram að reka af myndarskap með áherslu á aukna innlenda dagskrá í háum gæðaflokki, ásamt öflugum fréttaflutningi og fréttaskýringum.

„Markús minn. Ég ráðlegg þér að afgreiða málin ekki of fljótt,“ sagði Andrés forveri minn þegar við hittumst á skrifstofu útvarpsstjóra á síðasta vinnudegi hans. Ég velti því fyrir mér, hvernig þessi athugasemd væri til komin, hvað byggi að baki. Mér datt í hug að þetta snerist um leiðindapvarg sem skapaðist um það hvort Samtökin '78 fengu að auglýsa fundi og mannfagnaði sína með þularávarpinu „Hommar og lesbíur“ í útvarpsauglýsingum. Þetta fór fyrir brjóstið á ýmsum, m.a. þeim sem áttu að lesa auglýsingarnar í hljóðnemann fyrir fólkið í landinu. Andrés afgreiddi málið með því að banna notkun orðanna „hommar“ og „lesbíur“ í auglýsingum og voru dregnar fram skrítnar málfraeðilegar röksemdir til stuðnings banninu. Andrési leið illa út af þessu og ég ætlaði ekki að hlaupa til og breyta ákvörðun

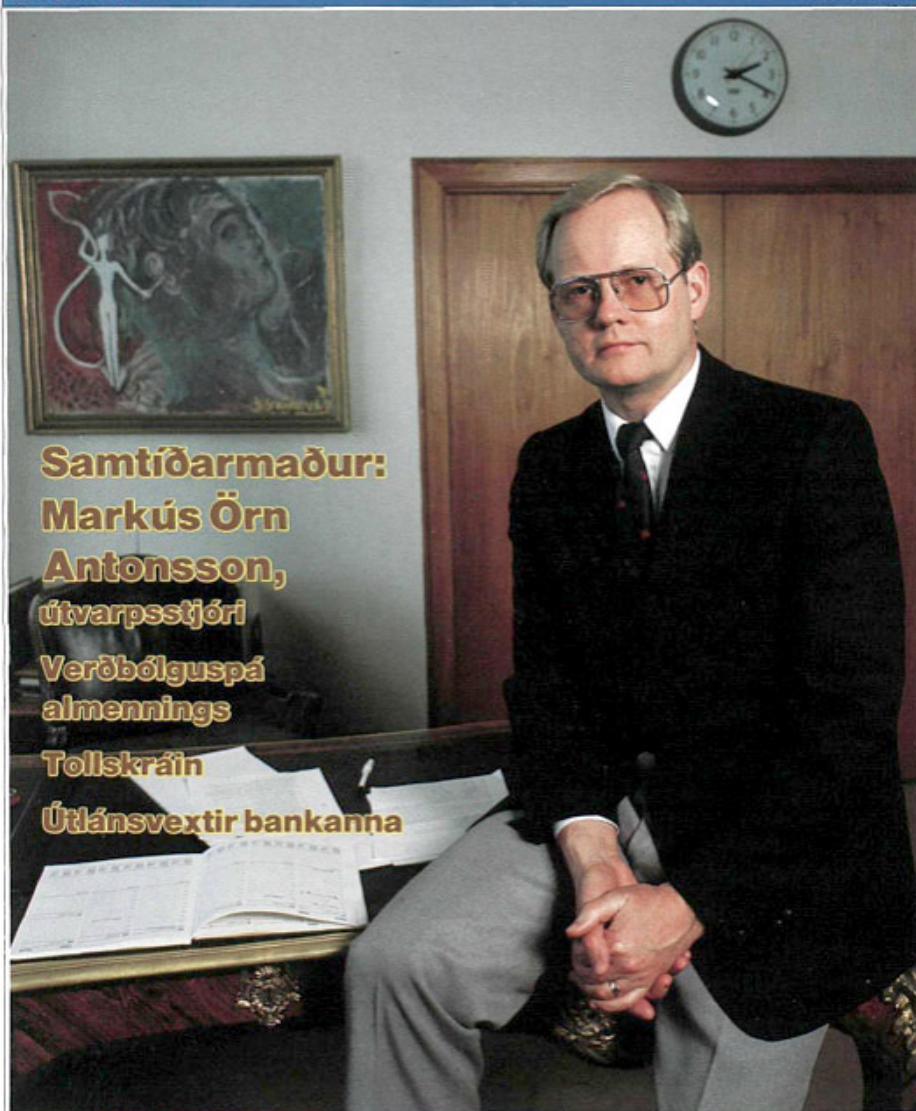
hans í einum grænum eftir að ég tæki við. Á málinu voru hins vegar kómískar hliðar. Sem útvarpsstjóri tók ég á móti fjölpósti frá útlöndum, sérhönnuðum póstkortum stíluðum á Andrés Björnsson, sem hommar og lesbiur erlendis höfðu sent útvarpsstjóranum í mótmælaskyni að undirlagi Samtakanna '78 hér á landi. En eitthvað virtist það vefjast fyrir mönnum hverjir væru persónur og leikendur í þessu drama. Hommi suður á Spáni stóð greinilega í þeirri meiningu að Andrés Björnsson væri leiðandi hommi í íslensku samfélagi og sendi honum tilskrif með ástarkveðjum, lét í ljós hryggð sína vegna auglýsingabanns vondra manna og tjáði einlægar óskir sínar um að komast fljótlega til Íslands þar sem hann vonaðist eftir að geta stofnað til nánari kynna við Andrés.

Þegar ég kom til vinnu á morgnana á Skúlagötu 4 lá leiðin fram hjá risavaxinni mynd og karaktersterkri af Vilhjálmi Þ. Gíslasyni, útvarpsstjóra 1953-1968, sem Jón Engilberts hafði málað við starfslok Vilhjálms. Ég ávarpaði hann venjulega og bauð góðan dag, svo lítið bar á og ekki heyrðist, og kallaði hann þá Villa Pax eins og nemendur í Verzló höfðu nefnt hann sín á milli. Vilhjálmur var friðarins maður, hinn spakasti og vinsamlegur í allri umgengni. Framar á ganginum var fyrsti útvarpsstjórinn innrammaður, Jónas Þorbergsson, útvarpsstjóri 1930-1953. Næst var röðin komin að Andréssi Björnssyni, samkvæmt þessari hefð, og óskaði

Frjáls verzlun

3. TBL. 1986

VERD: 229

Samtíðarmaður:
Markús Örn
Antonsson,
 útvarpsstjóri
 Verðbólguþá
 almennings
 Tollskráin
 Útlánsvextir bankanna

hann eftir því að Sigurður Sigurðarson, listmálari, yrði fenginn til að gera mynd af sér.

Vilhjálmur Þ. Gíslason hafði látið útbúa fyrir sig glæsilega skrifstofu á Skúlagötunni. Var hún með útisýni inn á Sundin og yfir til Esjunnar. Þetta var með veglegustu forstjóraskrifstofum landsins og þótt víðar væri leitað ef marka mátti heimildir vikublaðsins Mánudagsblaðsins, sem var æsifréttablað þess tíma. Þar mátti lesa eftirfarandi fyrirsögn á forsíðu í ágúst 1959: „Skrifstofa Vilhjálms Þ. 11 fermetrum

Engar tölvur til ritvinnslu höfðu verið teknar í notkun á skrifstofum Ríkisútvarpsins þegar ég var skipaður útvarpsstjóri. Mér fannst tími til kominn að færa þau mál í nútímalegra horf.

Fundir okkar með fjárlaganefnd voru alltaf gagnlegir. Nefndarmenn voru almennt hlyntir Ríkisútvarpinu, einkanlega þingmenn landsbyggðarinnar, sem lögðu jafnan þunga áherslu á aukinn kraft í endurbótum á dreifikerfinu og útbreiðslu Rásar 2 til landsins alls.

stærri en skrifstofa Eisenhowers. Óhóf Vilhjálms Þ. alvarleg hindrun á starfsemi útvarpsins.“ Þessi samanburður við skrifstofu Bandaríkjaforseta í Hvíta húsinu, Vilhjálmur Þ. 90 femetrar, Eisenhower 79 femetrar, getur orkað tvímælis ef tekið er með í reikninginn stórt fundarherbergi á Skúlagötunni til margvíslegra nota, m.a. fyrir útvarpsráðsfundi. Rennihurð var á milli skrifstofu útvarpsstjórans og fundarherbergisins þannig að líta mátti á svæðið sem eitt rými ef opnað var á milli, sem gerðist sjaldan. M.a. var fundarbergið oft notað síðdegis fyrir samlestraræfingar leikara vegna hljóðritunar á útvarpsleikritum. Þegar ég var með gesti í viðræðum á skrifstofu minni barst oft hávaði og læti frá leikurunum í fundarherberginu, sem gat endað með öskrum og hnefahöggum á borðplötuna. Gestir mínir settu upp undrunaraugu og ég gaf á þessu trúverðuga skýringu: „Þetta er bara útvarpsráð að ljúka fundi.“

Andrés Björnsson hafði átt við vanheilsu að stríða og undir lok embættisferils síns stóð hann iðulega með storminn í fangið vegna erfiðra mála sem Ríkisútvarpið stóð frammi fyrir. Ég var því ekki að ónáða hann mikið eftir að hann var sestur í helgan stein. Hins vegar átti ég hæk í horni sem var Hörður Vilhjálmsson, fjármálastjóri, einstakur heiðursmaður, sem ég átti mikla og góða samvinnu við á komandi árum. Hann þekkti vel til allra hluta og nú þurftum við að ráða ráðum okkar vegna fjárlagatillagna, ákvarðana um gjaldskrár afnotagjalda og auglýsinga, starfsmannahald, framkvæmdir við nýja Útvarpshúsið og önnur þróunarmál og rekstraratriði. Þetta var 1985 og varla ein einasta tölva til hjá Ríkisútvarpinu. Ritarar skrifuðu enn bréf á ritvél í margriti með kalkipappír á milli arka og var það ærin fyrirhöfn að gera breytingar eftir á ef slíks var þörf. Enn voru yfirmenn Ríkisútvarpsins ekki á einu máli um hvort skynsamlegt væri að fjárfesta í tölvum fyrir skrifstofufólk en á dagskrárdeildinni var í notkun einhver æðri útgáfa af ritvél sem geymdi staðlað efni til uppsetningar á dagskrá Útvarpsins.

Fljótlega breyttist þetta og við fórum að fylgjast með tímanum. Það gaf þá tölvuáhugafólki í stofnuninni gullið tækifæri til að fara að takast á um það hvort nota ætti PC eða Mac. Þráuðust ýmsir við og var stefnt í óefni með samskiptaleiðir því að kerfin töluðu ekki saman. Höggvið var á þann hnút. Snemma settum við Hörður í gang undirbúningsvinnu við að gjörbylta skipulagi auglýsingasölu og allri meðferð auglýsinga og markaðssetningu, þeirra, sem byggðist á öflugri tölvuvæðingu nýs markaðssvið Ríkisútvarpsins.

Það var margt spjallað í morgunkaffitímum “inni á dagskrá” á Skúlagötunni. Þessi líflegi samkomustaður var hjá Margréti Guðmundsdóttur skrifstofustjóra, og samstarfskonum hennar sem sáu um uppsetningu og útgáfu dagskrár Útvarpsins fram í tímann. Þarna hittist starfsfólk á stjórnunar- og dagskrársviði auk gesta af öðrum deildum sem litu inn. Staðan var tekin á úrlausnarefnum dagsins og tekið upp léttara hjal með seinni sopanum. Í hádeginu var snæddur einfaldur hádegisverður í litlu mötuneyti á sömu hæð. Þar voru í boði fáeinar tegundir af smurðu brauði og hafði matseðillinn verið í óbreyttur í fjölda ára, að sögn kunnugra. Þetta voru kallaðar gull, silfur og bronssneiðar, gull með rækjusaltali, silfur með malakoffi og brons með osti og gúrkusneið. Mig minnr að súpa hafi verið í boði en ég og margir aðrir fengum okkur skyr með rjómalandi. Nokkur klíkumyndun var við borðin.

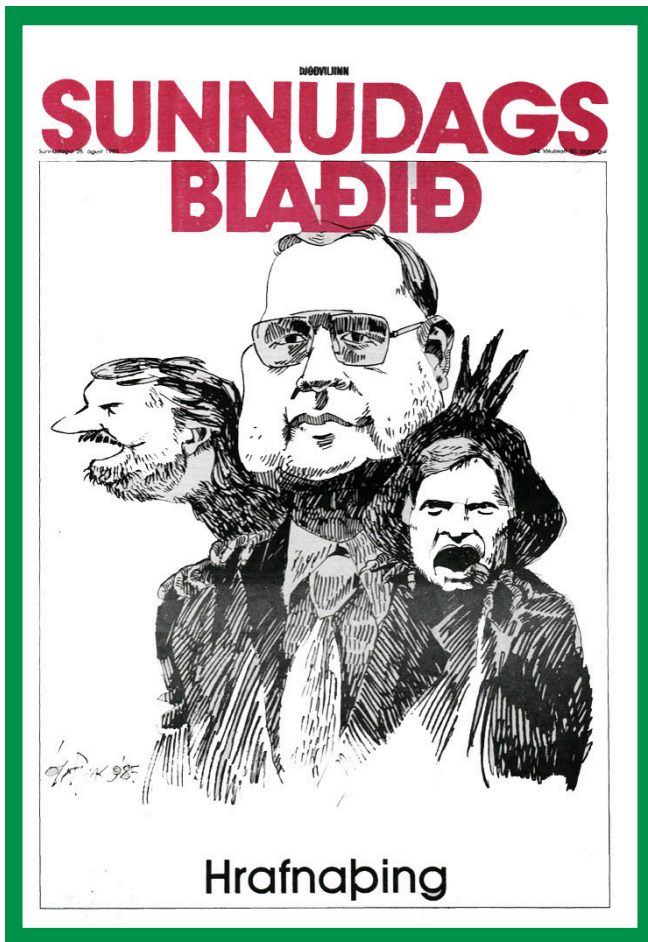
Auk starfsmanna komu þarna við ýmsir sem unnu að dagskrárgerð þá stundina, t.d. leikarar og tónlistarfólk. Rifjaðar voru upp sögur af því þegar einhverjum utanaðkomandi varð það á að setjast í sæti útvarpsstjórans í matstofunni og Andrés hafði staðið vandræðalegur á miðju gólfi og nánast snúið við. Flestir áttu föst sæti. Fréttamenn héldu hópinn og gengu að sínu borði eftir að flutningur hádegisfréttanna var hafinn. Ég var þá langt kominn með matinn og sat í glaðlegum hópi skrifstofufólks eða tæknimanna. Matstofan var stöku sinnum

notuð til mannfagnaðar eins og fyrir jólaglökk, sem þá var mjög í tísku hjá starfshópum fyrir hátíðarnar.

Það var meiri lúxus í viðurværinu sem starfsmönnum Sjónvarpsins var búið á efstu hæðinni á Laugavegi 176. Þar var Kristján Sæmundsson, meistarakokkur við eldavélina eða hitaborðið í afgreiðslunni þar sem hann afgreiddi á diskana ásamt samstarfskonum. Þegar ég var á fundum í Sjónvarpshúsinu snæddi ég þær eðlaveitingar, sem í boði voru hjá Kristjáni. Samt var mér ætlað að heyra aðfinnsluraddir um þennan veislumat þegar ég stóð í röðinni og fór að velta fyrir mér, hvar í ósköpunum þau væru eiginlega upp alin þessar prinsessur og prinsar sem fundu að öllu. Við sem uxum upp við venjulegan heimilismat lukum alltaf lofsorði á matargerðina hjá Kristjáni, sem síðar var forstöðumaður mötuneytis fyrir alla starfsmenn RÚV í Efstaleitinu.

Eftir að óskað hafði verið tillagna framkvæmdastjóra og deildarstjóra Útvarps og Sjónvarps um rekstraráætlanir var sameiginleg umræða um þær og tillögur stofnunar að lokum sendar ráðuneytum. Við umræður um fjárlögim vorum við Hörður kvaddir á fund fjárlaganefndar. Þar gátu tekist ágætar og upplýsandi viðræður. Þingmenn landsbyggðarkjördæma höfðu sig mest í frammi. Þeir lögðu áherslu á að dreifikerfi útvarps og sjónvarps yrði bætt. Rás 2 var rétt að byrja að teygja sig út til hinna dreifðu byggða og var það áhersluatriði þingmanna að fá hana sem fyrst út í kjördæmi sín til að auka fjölbreytnina í daglegu lífi íbúanna, ekki síst unga fólksins. Atkvæðaveiðar tengdust þessu, að sjálfsögðu.

Þegar við nefndum nauðsyn þess að tekjurnar hækkuðu, bæði afnotagjöld og hið sérstaka framlag í framkvæmdasjóð, kom annað hljóð í strokkinn. Það voru mál ríkisstjórnarinnar. Afnotagjaldahækkanir höfðu áhrif á visitölu, þó að í litlu væri. Og það var verið að rembast við að hemja verðbólguna.

Talsvert fjaðrafok varð vegna ráðningar Ingva Hrafn og Hrafn Gunnlaugssonar. Hrafnfjaðrirnar þyrluðust upp yfir skrifborðum ýmissa skribenta sem af pólitískum ástæðum og svekkelsi út í mig vildu gera málið afar tortryggilegt.

Sjálfstæðisflokkurinn

Markús hundsar útlvarpsráð

Markús Örn réði Ingva Hrafn sem fréttastjóra í sjónvarpinu. Helgi Helgason fékk fleiri atkvæði í ráðinu. Hrafn Gunnlaugsson yfirmaður innlendirar dagskrárgerðar

Markús Örn Antonsson útvarpsstjóri hundsaði í gær af stöðu meirihluta útlvarpsráðs til mannráðfingna í tveir helstu

Laufey Guðjónsdóttir, er fædd 4. maí 1968. Laufey hóf atvinnu sína á bankastofu og varð fyrsti stjórnari þess ýmissa starfa er

Í Þjóðviljanum var skuldinni skellt á Sjálfstæðisflokkinn. Nokkuð langsótt kenning eins og atkvæðagreiðslunni í útlvarpsráði reiddi af.

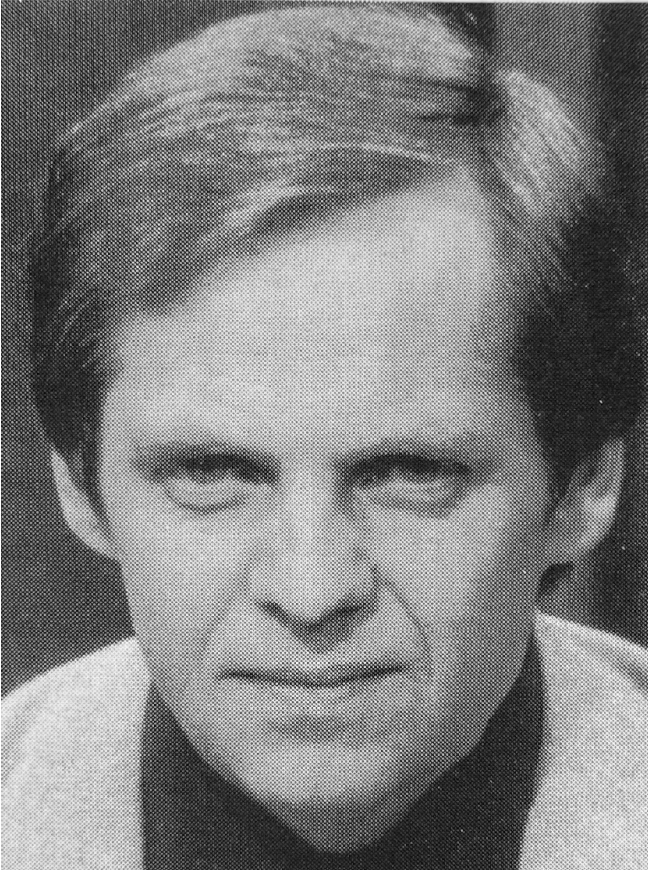
Uppbyggingu dreifikerfisins átti m.a. að fjármagna með aðflutningsgjöldum af nýjum útlvarps- og sjónvarpsviðtækjum, sem flutt voru inn í verslanir. Með einu pennastriki fjármálaráðherra var þessi mikli tekjustofn hirtur af Ríkisútlvarpinu við árlega afgreiðslu lánsfjárlaga og peningarnir látnir renna í ríkissjóðs til annarra nota.

Algjör óvissa ríkti oftast fram á síðasta dag fjárlagaumræðunnar um það hvort afnotagjaldahækkun fengist eða ekki. Ég gekk eins og beiningamaður á fund formanna allra þingflokka á skrifstofum þeirra og kynnti þeim áætlanir Ríkisútlvarpsins þegar mikið lá við. Það voru yfirleitt gagnlegir fundir. Einu sinni bjargaði Sighvatur Björgvinsson, þingmaður Alþýðuflokksins, og þáverandi formaður fjárveitinganefndar, okkur fyrir horn með því að beita sér fyrir hækkun í kjölfar fundar sem ég átti með honum í þingflokksherbergi Alþýðuflokksins ásamt Eiði Guðnasyni, alþingismanni og fulltrúa í útlvarpsráði, í hléi frá 2. umræðu um fjárlögin niðri í Alþingishúsi. Aldrei var hlustað á óskir okkar um að gerð yrði rammáætlun til t.d. fjögurra eða sex ára um fjárveitingar til rekstursins og vegna hinna umfangsmiklu aðgerða við uppbyggingu Útlvarpsshússins og styrkingu dreifikerfisins.

Þegar ég lét af störfum í útlvarpsráði og gerðist útlvarpsstjóri, tók Inga Jóna Þórðardóttir, varaformaður ráðsins við formennskunni af mér. Raunar hafði ég hálf í hvoru búist við að hún myndi sækjast eftir að verða útlvarpsstjóri. Inga Jóna var þá aðstoðarmaður Ragnhildar Helgadóttur, menntamálaráðherra. Mynduðust þannig sterk tengsl við ráðuneytið um sinn. Það var kostur með tilliti til hinna margvíslegu breytinga sem framundan voru hjá Ríkisútlvarpinu. Inga Jóna setti sig mjög vel inn í mál og áttum við afar gott samstarf á næstu árum.

Menntamálaráðuneytið auglýsti snemma árs 1985 stöðu framkvæmdastjóra Útlvarpsins lausa til umsóknar eftir að Guðmundur

Umsækjendur um lausar stöður. Þeir Ingvi Hrafn Jónsson og Hrafn Gunnlaugsson voru vissulega umdeildir. Þó að ýmsir innan Sjónvarpsins ættu um sárt að binda vegna ráðninga þeirra, voru þeir miklu fleiri, sem töldu að þörf væri á að lofta út á Laugaveginum og að þeim félögum væri treystandi til að búa Sjónvarpið vel undir væntanlega samkeppni.

Jónsson, óperusöngvari, lét af störfum að eigin ósk eftir að hafa gegnt starfinu síðan til þess var stofnað árið 1966. Ég mælti með því við ráðherra að fenginn yrði utanaðkomandi starfskraftur til að gegna þessari stöðu og hafði þá í huga Elfu-Björk Gunnarsdóttur, sem var forstöðumaður Borgarbókasafns Reykjavíkur og hafði að baki háskólanám í bókasafnsfræðum og upplýsingatækni í Stokkhólmi, þar sem hún starfaði líka um árabil. Hún hafði enn fremur stundað leiklistarnám. Hafði Elfa rutt ýmsum nýmælum braut í þjónustu Borgarbókasafnsins. Við Elfa þekktumst frá því í skóla og hafði hún komið að máli við mig rúmu ári áður, þegar ég var forseti borgarstjórnar, og látið í ljós áhuga á að breyta til starfslega ef tækifæri skapaðist til þess einhvern tímann í framtíðinni. Nú var sú framtíð komin og fékk Elfa-Björk stöðuna hjá Ríkisútvarpinu.

Fleiri mikilvægar stöðubreytingar voru

í deiglunni. Emil Björnsson, sem verið hafði deildarstjóri fréttá- og fræðsludeildar Sjónvarpsins frá upphafi, varð sjötugur um mitt ár 1985 og þurfti því að láta af störfum. Í samtölum okkar Péturs Guðfinnssonar, framkvæmdastjóra, var ákveðið að gera tillögur til útvarpsráðs um breytt skipurit Sjónvarpsins, þannig að öll aðföng erlends efnis og markaðsstarf Sjónvarpsins, yrði á vegum Innkaupa- og markaðsdeildar en Innlend dagskrárgerð sæi um alla framleiðslu á íslensku dagskrárefni Sjónvarpsins utan fréttá og fréttatengds efnis. Lista- og skemmtideild sem slík yrði þar með lögð niður en Hinrik Bjarnason, forstöðumaður hennar, sæi áfram um kaup á erlendu efni og tæki við Innkaupa- og markaðsdeildinni. Fréttastofan einbeitti sér hins vegar að fréttáöfluninni en framleiðsla á innlendu fræðsluefni yrði á vegum Innlestrar dagskrárdeildar eins og annað íslenskt efni. Ég taldi að þessar breytingar myndu styrkja

“Nýir vendir sópa best”

Ingvi Hrafn hafði oft yfir þetta orðatiltæki þegar hann tjáði sig opinberlega um væntanlega tiltekt á fréttastofunni. Þótti mörgum af “gömlu sópunum” nóg um og nokkuð að sér og sínu starfi vegið með þessum yfirlýsingum. Sumum öðrum var brugðið og óttuðust að verða fyrir kústinum þegar hreingerningin hæfist fyrir alvöru.

stöðu Sjónvarpsins dagskrárlega, og ekki síst í fréttaumsvifum, þegar að því kæmi að samkeppni við nýjar sjónvarpsstöðvar skylli á.

Það voru því tvær stöður, sem auglýsa þurfti og leggja umsóknir um þær fyrir Útvarpsráð til umsagnar. Mér var í mun á að efla fréttirnar og að forsyttuhlutverk Sjónvarpsins á því sviði yrði gulltryggt til frambúðar. Fréttaöflunin, gæði fréttaflutningsins og áhorf á fréttir yrðu þeir mælikvarðar sem einna mest yrði lagt upp úr í samkeppninni. Þegar stefndi að fréttastjórnarskiptum vildi ég heyra sjónarmið Emils Björnssonar sem þekkti gjörlla hæfni og persónuleika síns fólks á fréttastofunni. Hann leit yfir sviðið en hafði ekki næga sannfæringu fyrir að neinir af starfandi fréttamönnum kæmu til greina. Um þessar mundir var Ingvi Hrafn Jónsson, þingfréttamaður Sjónvarpsins, í tímabundnu starfi yfir þingtímann. Hann var skeleggur í fréttaflutningi sínum úr þinginu og ekki annað að heyra en að sátt væri um hann meðal þingmanna úr ólíkum flokkum.

Um pólitískar skoðanir Ingva Hrafn á þeim tíma vissi ég svo sem ekkert en minntist þess frá því að við vorum bekkjarbræður í MR að hann var eitthvað viðriðinn störf ungra jafnaðarmanna. Síðan var Ingvi við háskólanám í Bandaríkjunum og blaðamaður á Morgunblaðinu. Var ekki á honum annað að heyra en að hann stefndi að því að verða ritstjóri blaðsins. Ég varpaði hins vegar fram spurningunni hvort hann hefði hug á að taka við af Emil í Sjónvarpinu, þegar þar að kæmi en fékk ekki afgerandi svar. Emil veðjaði á Ingva en það gerðu fyrrverandi yfirmenn hans á Morgunblaðinu ekki. Þegar ég leitaði umsagna um Ingva hjá ritstjórninni í Aðalstrætinu komu þaðan hugmyndir um aðra, m.a. Guðmund Magnússon, blaðamann.

Ég veðjaði á þá Ingva Hrafn og Hrafn Gunnlaugsson í stöðurnar, því að ég treysti þeim manna best til að vinna að nauðsynlegri endurmótun hjá Sjónvarpinu, koma fram með nýjungar og auka slagkraftinn. Þegar ljóst var

hverjir umsækjendur voru ræddi ég málin við Ingu Jónu formann útvarpsráðs, því að ráðið var umsagnaraðili. Mér fannst vitaskuld mikilvægt að meirhlutasamstaða næðist um þá tvo. Því miður hlutu þeir Ingvi og Hrafn minnihluta atkvæða í ráðinu, Ingvi 2 af 7 en Hrafn 3 af 7. Átti sú niðurstaða eftir að verða nokkuð lýsandi um afstöðu ráðsins til verka þessara nýju deildarstjóra þegar frá leið. Helgi E. Helgason, fréttamaður, hlaut 4 atkvæði í stöðu fréttastjóra og sömuleiðis fékk Tage Ammendrup, dagskrárgerðarmaður, 4 atkvæði í stöðu dagskrárstjóra innlendrar dagskrár. Þekkti ég þá báða af góðu starfi á sínum verkefnasviðum en taldi hina tvo líklegri til að blása til sóknar og ráðast þegar í þá brýnu endurnýjun sem við þyrftum á að halda í væntanlegri samkeppni við nýja miðla.

Hrafn Gunnlaugsson hafði með vinsælum kvikmyndum sínum sýnt og sannað að honum væri treystandi til að setja saman fjölbreytta og áhugaverða dagskrá í sjónvarpi allra landsmanna. A myndinni er Helgi Skúlason í einni af kvikmyndum Hrafns.

Ingvi Hrafn Jónsson hafði getið sér gott orð sem þingfréttamaður Sjónvarpsins. Hann stjórnaði oft pólitískum umræðum í sjónvarpssal. Hér er hann ásamt formönnum þingflokka, þeim Sighvati Björgvinssyni, Alþýðuflokki, Ólafi G. Einarssyni, Sjálfstæðisflokki, Páli Péturssyni, Framsóknarflokki og Ólafi Ragnari Grímssyni, Alþýðubandalagi.

Ríkisstjórn Framsóknarflokks og Sjálfstæðisflokks 1983.

Ný útlvarpslög sem samþykkt voru á Alþingi fólu í sér þá byltingarkenndu breytingu, að heimila nýjum aðilum að hefja rekstur útlvarps og sjónvarps í samkeppni við Ríkisútlvarpið, að fengu leyfi frá útlvarpsréttarnefnd, sem sett var á laggirnar. Ég leit á það sem hlutverk mitt í upphafi útlvarpsstóraferilsins að búa Ríkisútlvarpið undir samkeppni við aðra sams konar fjölmiðla, sem það stæði nú frammi fyrir í fyrsta sinn í 55 ára sögu sinni.

Samkeppnin ske

Ragnhildur Helgadóttir, menntamálaráðherra Sjálfstæðisflokksins, mælti fyrir frumvarpinu um samkeppni í útlvarps- og sjónvarpsrekstri. Hún taldi hana m.a. styrkja íslenska kvikmyndagerð til lengri tíma. Ragnhildur lagði jafnframt áherslu á öflugt og menningarlegt Ríkisútlvarp. Hún hafði sterk tengsl við stofnunina; var tengdadóttir Vilhjálms Þ. Gísalsonar, fyrrum útlvarpsstjóra,

Í stjórnarsamstarfi undir forsæti Steingríms Hermannssonar, formanns Framsóknarflokksins, hafði Sjálfstæðisflokkurinn sett á oddinn að fá ný útlvarpslög samþykkt og þar með afnám einkaleyfis Ríkisútlvarpsins. Þetta atriði stóð í ýmsum þingmönnum og málið var lengi í biðstöðu. Verkfall opinberra starfsmanna haustið 1984 olli straumhvörfum.. Eina útlvarpsstöðin sem leyfð var og rekin var fyrir almannafé með afnotagjöldum, yfirlýst öryggistæki sem alltaf stæði vaktina, hætti úsendingum og varð um leið verkfæri í höndum æsingamanna.. Ólöglegar, litlar útlvarpsstöðvar tóku til starfa á höfuðborgarsvæðinu og víðar. Upplausnarástand ríkti í fjölmiðlunarmálum. Þetta mislíkaði þingmönnum og margir þeirra sem höfðu verið hikandi um breytingar samkvæmt nýju útlvarpslagafrumvarpi töldu tíma kominn til að gjörbreyta tilhögun útlvarps- og sjónvarpsreksturs í landinu. Meirihluti við útlvarpslagafrumvarpið var tryggður.

Fyrri kafli nýju útlvarpslaganna fjallaði um það nýmæli að leyfa öðrum en Ríkisútlvarpinu að stunda útlvarps- og sjónvarpsrekstur á Íslandi og þar voru útlustuð öll þau skilyrði sem sett voru. Síðari kaflinn fjallar um Ríkisútlvarpið. Í honum

eru tíunduð nokkur atriði sem ég lagði öðrum fremur áherslu á við mótun starfsstefnu minnar á næstu mánuðum og árum. Fyrir það fyrsta undirstrikaði ég jafnan lykilatriðin sem felast í eftirfarandi greinum í útvarpslögunum 1985:

“Ríkisútvarpið er sjálfstæð stofnun í eigu íslenska ríkisins.” Í orði kveðnu lítur þetta vel út með “sjálfstæðið” fyrir fjölmiðil í ríkiseign en blákaldur veruleikinn var oft allt annar. Útvarpsstjóranum eins og öðrum forstöðumönnum ríkisstofnana bar að votta

llur á

stjórnvöldunum hollustu sína með undirritun á sérstakri yfirlýsingu, embættiseið. Það var undir afstöðu einstakra persóna komið hversu frjálsslynd yfírvöld voru í málefnum Ríkisútvarpsins. Sem betur fer kynntist ég nokkrum slíkum en sumir voru eins og rekaviðardrumbar. Eins og margt annað í lögum um Ríkisútvarpið var þetta teygjanlegt og loðið og sitt sýndist hverjum í stjórnkerfinu þegar túlka þurfti orðalagið út frá viðfangsefnum, sem fengist var við á ýmsum tímum. Það var höfuðatriði að túlka sjálfstæði Ríkisútvarpsins víðtækt og afdráttarlaust. Ósjaldan mætti ég ákúrum keppinauta í fjölmiðlarekstri, leiðarahöfunda og sérhyggjuhópa í stjórnámálum fyrir þessa afstöðu.

“Útvarpsefni skal miða við fjölbreytni íslensks þjóðlífs. Veita skal alla þá þjónustu sem unnt er með tækni útvarpsins og þjóðinni má að gagni koma.”

Ég hvatti eindregið til þess að innleiða örar tækninýjungar og nýta þær í þágu notenda, m.a. með aukinni móttöku efnis um gervihnetti og stofnun textavarps. Síðar kom að Internetinu,

“Ríkisútvarpið skal senda út til alls landsins

og næstu miða tvær hljóðvarpsdagskrár og minnst eina sjónvarpsdagskrá árið um kring.” Þetta atriði bar oft á góma í umræðum um framtíð Rásar 2, sem margir vildu koma undir græna torfu. Ég vann að eflingu dagskrár hennar og stækkun dreifikerfisins um allt land. Viðunandi móttökuskilyrði útvarps og sjónvarps í öllum byggðum og á miðum úti voru mér mjög ofarlega í huga.

“Ríkisútvarpið skal stefna að því að koma upp aðstöðu til dagskrárgerðar og hljóðvarps í öllum kjördæmum landsins.” Ég áttaði mig fljótt á því að kjördæmismörk voru ekki viðmið fyrir svæðisstöðvar heldur þurfti að taka tillit til félagslegra samskipta næstu granna. Alla mína útvarpsstjóratið vann ég að uppbyggingu svæðisútvarpsstöðva um landið. Þrátt fyrir annmarka og möguleika til túlkunar á grundvelli geðþóttans reyndust þetta haldgóð leiðarljós í grundvallarlögum Ríkisútvarpsins. Til hreinna vandræða voru hins vegar nokkur ákvæði sem sköpuðu ágreining og fjaðrafok, mismikið þó eftir því hverjir á héldu á hverjum tíma og beittu áhrifum sínum í gegnum útvarpsráð.

“Starfsmenn Ríkisútvarps, aðrir en framkvæmdastjórar, skulu ráðnir af útvarpsstjóra, þó að fengnum tillögum útvarpsráðs ef um starfsfólk dagskrár er að ræða.” Undir þetta ákvæði féllu ráðningar fréttamanna, og stóð oft styrr um ráðningarmálin milli útvarpsstjórana og ráðsliða. Meðan útvarpslagafrumvarpið var til umfjöllunar í þinginu var oft talað um aukið dagskrálegt sjálfstæði Ríkisútvarpsins. Það fólst í breyttu vinnulagi hjá útvarpsráði. En þegar til kastanna kom gat útvarpsráð svo sem tekið sér ómælt vald undir þessari grein laganna: “Ráðið setur reglur, eins og þurfa þykir, til gæslu þess að fylgt sé ákvæðum 15. gr. Ákvarðanir útvarpsráðs um útvarpsefni eru endanlegar”

Sú skoðun var nokkuð útbreidd á Skúlagötu 4 að ég væri þangað kominn til að skemma Ríkisútvarpið, þannig að það yrði á endanum selt eða lagt niður. Ekkert slíkt vakti fyrir mér,

Halldór Blöndal, þingmaður Sjálfstæðisflokksins og formaður menntamálanefndar Alþingis, átti fullt í fangi með að tryggja nægan stuðning þingmanna Framsóknarflokksins við stjórnarfrumvarp ríkisstjórnar Framsóknar og Sjálfstæðisflokks um útvarpsmálin.

öðru nær. Ég vildi efla það með margvíslegu móti. Á þessum tíma höfðu fréttamenn Ríkisútvarpsins stofnað sitt eigið stéttarfélag og óskuðu sjálfstæðs samningsréttar við ríkið utan vébanda starfsmannafélaga Ríkisútvarpsins. Ég studdi þessar ráðagerðir og var í sambandi við Indriða H. Þorláksson, sem fór með samningamálin á vegum fjármálaráðueytisins, til að vinna að hækkun launa fyrir fréttamenn. Ég vissi að Ríkisútvarpinu yrði nauðsyn að geta boðið betri kjör þegar tæki að reyna á samkeppni við aðra ljósvakamiðla.

Þegar ég var formaður útvarpsráðs hafði ég líka heimsótt Albert Guðmundsson, þáverandi fjármálaráðherra, til að fá stuðning hans. Eins studdi ég óskir tæknimanna um sjálfstæðan samningsrétt af sömu ástæðum. Félagið varð aðili að Rafiðnaðarsambandinu en fljótlega tók þó reyndar að bera á því á þeim bæ, að gott væri að hefja aðgerðir sambandsins í kjaramálum með því að boða verkföll tæknimanna hjá RÚV. Var merkilegt hvað Stöð 2 virtist geta gengið að kröfum sambandsins og afstýrt verkfallsboðunum hjá sér, þrátt fyrir alla fjármálaerfiðleikana.

Inga Jóna Þórðardóttir, fulltrúi Sjálfstæðisflokksins og formaður útvarpsráðs, var mjög áhugasöm um aðgerðir, sem ég hafði á þrjónunum til að styrkja stöðu Ríkisútvarpsins, og studdi þær einarðlega.

Afstaða mín til framtíðar RÚV varð deginum ljósari í fyrstu viðfangsefnum sem tengdust umfjöllun um stöðu Ríkisútvarpsins í bráð og lengd, brýnstu úrlausnarefni og áætlanagerð fram í tímann. Fjárhagsleg staða stofnunarinnar hafði verið afleit um langt árabíl. Í óðaverðbólgu undangenginna ára hafði eðlileg hækkun afnotagjalda í takt við kostnaðarhækkanir verið látin sitja á hakanum hjá ríkisvaldinu sem skammtaði naumt úr hnefa. Einn af tekjustofnunum sem Ríkisútvarpinu var markaður með lögum hafði verið gerður óvirkur. Stofnunin átti að fá innflutningsgjöld af innfluttum viðtækjum sem framkvæmdafé. Við afgreiðslu hinnar árlegu lánsfjáráætlunar á Alþingi var þetta lagaákvæði tekið úr sambandi þannig að peningarnir skiluðu sér ekki. Engar aðrar hækkanir komu í staðinn. Þetta kom sér afar illa nú, þegar nýtt Útvarphús, aðalstöðvar fyrir útvarp og

“Megi útvarpið lyfta hugum manna á efstu leiti,” sagði Vigdís Finnbogadóttir, forseti Íslands, þegar hún vígði Útvarphúsið í Efstaleiti.

Jóhannes Arason, bulur, mælti fyrstur úr þularstofu til þjóðarinnar úr Útvarphúsinu við vígslu þess hinn 19. júní 1987.

Útvarphúsið var í upphafi mikið óskabarn og metnaðarmál starfsmanna Ríkisútvarpsins sem bjuggu við þröngar og gamaldags aðstæður í leiguhúsnæði Útvarpsins á Skúlagötu 4. Starfsmannasamtökin beittu sér af alefli fyrir góðu, eigin framtíðarhúsnæði fyrir starfseminna. Svo undarlegt sem það nú kann að virðast var komin einhver kergja í suma af deildarstjórum Útvarpsins, þegar hilla tók undir lokaáfangann. Þeir sáu alls konar ljón á veginum og brá ég á það ráð að flytja skrifstofu útvarpsstjóra og stjórnunardeildir í Útvarphúsið snemma árs 1987 til að sýna fram á að flutningur af Skúlagötunni væri fyrir alvöru hafinn. Útvarphúsið við Efstaleiti var svo formlega vígt 19. júní 1987, þegar við Vigdís Finnbogadóttir, forseti Íslands, gengum í nýja hljóðstofu Rásar 1 og Vigdís opnaði hljóðrásina á útsendingarborðinu að viðstöddu fjölmenni og hlustendum og sjónvarpsáhorfendum um land allt sem fylgdust með opnunarathöfninni í beinni útsendingu. Enn liðu 13 ár þar til Sjónvarpið flutti.

Mér var mikið kappsmál að styrkja dreifikerfi Ríkisútvarpsins, hjóðvarps og sjónvarps, þannig að allir landsmenn um landið allt sætu við sama borð og gætu notið dagskrár Rásar 1 og Rásar 2 og Sjónvarpsins við mestu gæði. Þá var ofarlega á verkefnaskránni hjá mér að efla svæðisbundnar útsendingar í einstökum landshlutum hluta úr degi, dagskrárgerð úti á landi fyrir aðalrásir Útvarpsins og þáttagerð úti á landi fyrir Sjónvarpið.

Útvarpið hafði verið með aðstöðu á Akureyri í nokkur ár og var Jónas Jónasson, deildarstjóri yfir starfseminni þar. Hann bryddaði upp á ýmsum nýjungum í dagskrárgerð í samvinnu við þáttagerðarfólk sem starfaði í lausamennsku til hliðar við önnur verkefni í lista- og menningarlífinu nyrðra. Var þetta til mikillar fyrirmyndar og til að auka fjölbreytni dagskrár Útvarpsins til muna. Jónas hafði áhuga á svæðissendingum fyrir Norðurland og studdi ég hann eindregið í þeim fyrirætlunum með því að gera svæðisútvarpinu kleift að senda út

Við Vigdís forseti gengum að nýju hljóðborðinu við aðalþularstofu Útvarpshússins. Þar opnaði hún fyrir hljóðnema sem Jóhannes Arason, talaði í og markaði það upphaf dagskrárútsendinga frá Efstaleiti.

frá Akureyri til Norðurlands einvörðungu á dreifikerfi Rásar 2 síðdegis virka daga í rúma klukkustund með fréttum frá Norðurlandi og viðtölum um málefni fjórðungsins.

Einhver núningur var milli Jónasar og forystuliðsins í samtökum sveitarfélaga þar nyrðra. Áskell Einarsson, framkvæmdastjóri þeirra, kom stundum að máli við mig og kvartaði. Jónas var með þéttan hóp í kringum sig, eins konar andlegur og faglegur leiðtogi hans, einfari að eðlisfari og kóngur í sínu ríki, útvarpsstjóri Norðurlands. Áskell var aftur á móti að reyna að seilast til áhrifa um framvindu dagskrárinnar hjá svæðisútvarpinu, sem var ekki á hans verksviði. Jónas trúði mér fyrir því að Áskell hefði eitt sinn haft í frammi við sig ýmsar háðsglósur um svæðisútvarpið þar sem þeir stóðu í mannmergð við kjötbörðið í matvörubúð KEA á laugardagsmorgni.

Ég mætti á ýmsa fundi fyrir norðan til að fjalla um rekstur svæðisútvarpsins og önnur málefni RÚV við sveitarstjórnarmenn og aðra. Á Sauðárkróki var óskað eftir því að stofnað

yrði sérstakt svæðisútvarp þar fyrir Norðurland vestra. Ein af forsendum þeirrar beiðni var sú, að Skagfirðingar kærðu sig ekkert um að hlusta á einhverjar útvarpsendingar frá ónefndum kaupstað við Eyjafjörð (Akureyri). Úr Ólafsfirði bárust gagnrýnisraddir um „eitthvert svæðisnudd“ á Akureyri og var þá átt við starfsemi svæðisútvarpsins. Ég beitti mér fyrir því að búið var vel tæknilega að starfsemi á Akureyri, sem gjarnan var kölluð RÚVAK og varð með tímanum aðstaða fyrir hvoru tveggja, Útvarp og Sjónvarp. Það var stefnumál mitt að fjölga svæðisstöðvunum eins og gert var ráð fyrir í útvarpslögunum.

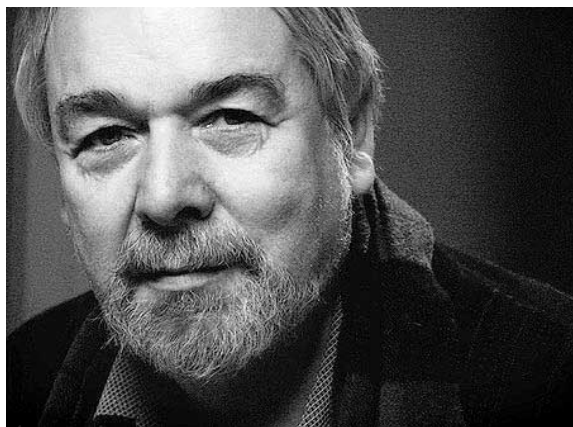
Fljótlega var opnað svæðisútvarp fyrir Austurland með aðsetri á Egilsstöðum og Ísafjörður kom nokkru síðar. Þau Inga Rósa Þórðardóttir og Finnbogi Hermannsson veittu stöðvunum forstöðu og höfðu góða liðsmenn með sér sem fréttamenn og þáttagerðarfólk. Staðarvalið fyrir svæðisútvarp hlaut ekki alltaf eindreginn stuðning sjálfskipaðra fjórðungsgoða en við fórum eftir mikilvægi byggðakjarnanna sem svæðismiðstöðva og

Hjónin Jónas Jónasson og Sigrún Sigurðardóttir höfðu mikinn metnað eins og sjá mátti á blaðaviðtölum.

Inga Rósa Þórðardóttir stýrði svæðisútvarpinu á Egilsstöðum. Hún byggði upp fréttaritarakerfi þar eystra fyrir RÚV og fékk áhugasamt fólk til að vinna að þáttgerð.

A Vestfjörðum hljómaði rödd Finnþórhildur Hermannssonar, um svæðisútvarpið sem hann stjórnaði, og einnig í fréttatímum á landsvísu.

samgönguleiðum, auk þess sem staðbundnar tæknilegar innkomuleiðir í dreifikerfið skiptu máli. Nauðsynleg aðlögun þess fyrir svæðissendingar tók nokkurn tíma.

Ég hélt að fréttum og fréttatengdu efni af höfuðborgarsvæðinu væri hægt að gera betri skil með svæðisútvarpssendingum á sama tíma og hinar svæðisstöðvarnar voru í loftinu. Það var misskilningur og útsendingum fyrir Reykjavík og nágrenni hætt fljótlega vegna lítillar hlustunar. Hinar svæðisstöðvarnar nutu mikils stuðnings íbúanna í viðkomandi landshlutum. Alltaf voru þó einhverjir sem sendu okkur tóninn fyrir að taka af þeim poppdagskrána á Rás 2 að sunnan þennan stutta tíma dagsins þegar svæðisútvarpssendingar stóðu yfir. Samlegðaráhrifin við starfið í aðalstöðvum Ríkisútvarpsins í Reykjavík voru umtalsverð, einkum í fréttum en einnig í dagskrárgerð. Þó hefði mátt gera miklu betur. Smákóngaveldið var ríkjandi innan Ríkisútvarpsins enda áratugagömul hefð fyrir því. Dagskrárstjórar syðra töldu sitt hvað vanta upp á þróaðri og áhugaverðari efnistökin í þáttum frá landsbyggðinni. Þeir væru eitthvað „sveitó“. Þetta var bara fyrirláttur. Þó að tækninýjungar væru að gjörbreyta öllum skilyrðum til virkrar samþættingar í starfi, tókst mér ekki að koma að fullu í framkvæmd þeirri fyrirætlan að líta á starfsemina í Reykjavík og í svæðisstöðvunum heildstætt þannig að fréttamenn úti á landi gætu unnið óstaðbundnar, almennar fréttir fyrir fréttastofurnar, þar með taldar erlendar fréttir ef því væri að skipta og hagkvæmt reyndist í heildarskipulaginu. Með þessari hugsun minni þótti líklega sumum markgreifunum í aðalstöðvunum syðra veldi sínu og mannaforráðum ógnað.

Rás 2 var að miklu leyti óráðin gáta, sem hóf útsendingar í desember 1984. Þorgeir Ástvaldsson, sem annast hafði popptónlistarþætti á Rás 1, var ráðinn forstöðumaður og var duglegur og útsjónarsamur í uppbyggingarstarfinu. Útsendingarnar náðu í byrjun til

Faxaflóasvæðisins og nokkurra þéttbýliskjarna úti á landi. Mikið verk við uppbygginginu dreifikerfis Rásar 2 var framunan til þess að hún næði almennt til hlustenda í landinu. Til þess að svo mætti verða þurfti að setja upp nýja FM-senda fyrir Rás 2 til hliðar við FM-kerfi Rásar 1, sem enn var í þróun. Hvert kerfi FM-senda gat aðeins flutt eina dagskrá og voru um 90 sendar komnir í rekstur fyrir Rás 1 um allt land og þurfti jafnmarga fyrir Rás 2 ef vel átti að vera. Var það mikil fjárfesting. Dagskrárlega séð hafði stefnu Rásar 2 verið lýst í orðum Andrésar Björnssonar, útvarpsstjóra, við opnun hennar, þegar hann sagði að Rás 2 ætti að vera létt undirspil í amstri dagsins. Rásin sendi út frá kl. 10 á morgnana til hádegis og síðan aftur frá 14 til 18. Ýmsir nýir dagskrárgerðarmenn gerðu garðinn frægan og rásin naut strax mikilla vinsælda þannig að sumum á Rás 1 þótti súrt í broti. Stefnumótun fyrir Rás 2 var

undirbúin. Sjónvarpið veitti landsmönnum góða fréttapjónustu og ágætis afþreyingu í erlendu og innlendu efni. Dagskráin hafði lengst smám saman. Enn voru fimmtudagar þó sjónvarpslausir. Svigrúm til innlestrar dagskrárgerðar var mjög takmarkað, fyrst og fremst af fjárhagsástæðum en einnig vegna þröngrar aðstöðu í einu litlu myndveri í sjónvarpshúsinu á Laugavegi 176, þar sem næstum allt innlent efni var framleitt og öll stúdíóvinna miðaðist við að hætta tímanlega áður en fréttirnar og umræðuþættir þurftu að fara í loftið í beinum útsendingum.

Í nýjum útvarpslögum var fjálglega lýst þeirri miklu fjölbreytni, sem vera ætti í innlendu efni Ríkisútvarpsins. Til þess að ná þessum markmiðum var nauðsynlegt að Sjónvarpið eignaðist nýjan upptöku- og útsendingarbíl, sem yrði „myndver á hjólum“ og gæti farið

Upptöku- og útsendingarbíllinn, sem ég beitti mér fyrir að keyptur var nýr til landsins frá Bretlandi á fyrsta ári mínu sem útvarpsstjóri, opnaði algjörlega nýjar aðstæður til dagskrárgerðar fyrir Sjónvarpið um allt land.

RÚV

RÍKISÚTVARPIÐ

Ekki fannst mér verra að Ú-ið í merki RÚV minnti á sögulegan uppruna þjóðarinnar, þegar víkingar sigldu skipum sínum seglum þöndum um úfynn sjá eins og við gerðum gjarnan hjá RÚV.

Jarðstöðin, sem Póst- og símamálastofnun setti upp í nágrenni Úlfarsfells. Sambandið við umheiminn batnaði vissulega en óheyrulega hátt verð fyrir þjónustuna kom í veg fyrir að Sjónvarpið gæti nýtt sér tæknina sem skyldi.

með fullkomin tæki og mannskap um allt land í dagskrárgerð. Út frá lögbundnum kröfum til Ríkisútvarpsins sem öryggistækis var líka kostur að hafa þennan vagn upp á að hlaupa. Var hann smíðaður í Bretlandi á öflugan Mercedes Benz undirvagn og kom til landsins 1986, í tæka fyrir stórviðburði sem urðu á því ári og nýttist síðar í hringferðum um landið þar sem vinsælir skemmtiþættir voru teknir upp með fólki í ýmsum byggðakjörnum, að ekki sé talað um beinar útsendingar frá íþróttakappleikjum.

Það má skjóta því inn í, að sjónvarpsbíllinn var vel merktur Ríkisútvarpinu með skammstöfuninni RÚV. Ég hafði fengið Snorra Svein Friðriksson, teiknara og forstöðumann leikmyndadeildar Sjónvarpsins, til að hanna nýtt merki stofnunarinnar, aðallega til notkunar á bréfsefnum og öðrum prentuðum gögnum. Þá vék ég líka frá gamalli venju þegar um erlend samskipti var að ræða og hætti að nefna stofnunina „State Radio „ eða „State Television“ í hálf-sovéskum austantjaldsanda, en í staðinn kæmi „National Broadcasting Service“, þ.e.a.s. þjóðarútvarp, í líkingu við Þjóðleikhúsið, sem var jafnmikil ef ekki meiri ríkisstofnun en RÚV. Áður hafði skammstöfunin RUV verið notuð fyrir Ríkisútvarpið í samskiptum við EBU, samtök útvarps- og sjónvarpsstöðva í Evrópu, í mörg ár, sbr. BBC, NRK, SVT, RTE, o.s. frv.

Aðstaða Sjónvarpsins til öflunar fréttæfnis erlendis frá hafði batnað mjög árið 1980 með tilkomu jarðstöðvarinnar Skyggnis fyrir móttöku sjónvarpsefnis um gervitungl. Af peningaástæðum var það hins vegar afar takmarkað sem Sjónvarpið notaði sér þessa rándýru þjónustu Pósts- og síma hér á Íslandi. Á þeim bæ var gjaldið reiknað í gullfrönkum eftir margtilvitnaðri alþjóðlegri gjaldskrá sem við vissum þó að símamálayfirvöld í öðrum löndum veittu innlendum sjónvarpsstöðum í viðkomandi löndum ríflegan afslátt frá. En hér ríkti víst það viðhorf að betra væri að veita ekki aðgang að Skyggni fremur en að hleypa þar í gegn sjónvarpefni á viðráðanlegu verði fyrir Sjónvarpið. Einokun símamálastofnana

á þjónustu við fjölmiðlafyrirtækin innan EBU var ógnað um 10 árum síðar þegar einstakar sjónvarpsstöðvar tóku í notkun eigin jarðstöðvar fyrir gervihnetti á húsalóðunum hjá sér. Voru þessi mál til umræðu á ársfundum EBU, sem ég sótti. Yfirmaður tæknideildar EBU, George Waters, fyrrum útvarpsstjóri á Írlandi, var okkur ráðhollur enda áhugasamur um þróun mála hjá okkur á Íslandi, því að hann hafði veitt ráðgjöf ásamt fleirum hjá írsku sjónvarpinu þegar frumdrög voru unnin að hönnun Útvarpshússins í Efstaleiti.

Samskipti Ríkisútvarpsins og Póst- og síma höfðu einkennst af nokkurri forræðishyggju þeirrar síðarnefndu allt frá upphafi útvarps á Íslandi og litaðist svo sem af afstöðu símamálafyrivalda í öðrum löndum sem vildu líta á útvarp sem aukaafurð á sínu verksviði alfarið. Þessa gætti hér á landi og Landsímanum var því falið mikið hlutverk í allri ákvarðanatöku á tæknisviðinu í þágu Útvarpsins. Viðhorfin af hálfu Landsímans hér mótuðust af mikilli forræðishyggju. Ágerðist hún þegar dreifing Sjónvarpsins hófst og uppbygging örbylgjusambands milli landsfjórðunga. Þá voru reist stöðvarhús með varaflsvélum upp um fjöll og firndindi og var Ríkisútvarpið látið borga sinn skerf í stofnkostnaði og talið meðeigandi að nafninu til. Síminn sá einnig um uppsetningu á FM- sendum Útvarpsins og það var dæmigert að tilkynningar til fjölmiðla um nýja senda, sem teknir voru í notkun, voru birtar í nafni Símans en ekki Ríkisútvarpsins, sem borgaði brúsann að fullu og vel það eins og margir vildu meina. Var þá gjarnan nefnt að peningar Ríkisútvarpsins hefðu verið notaðir til að koma nýja sjálfvirka símanum út um landið.

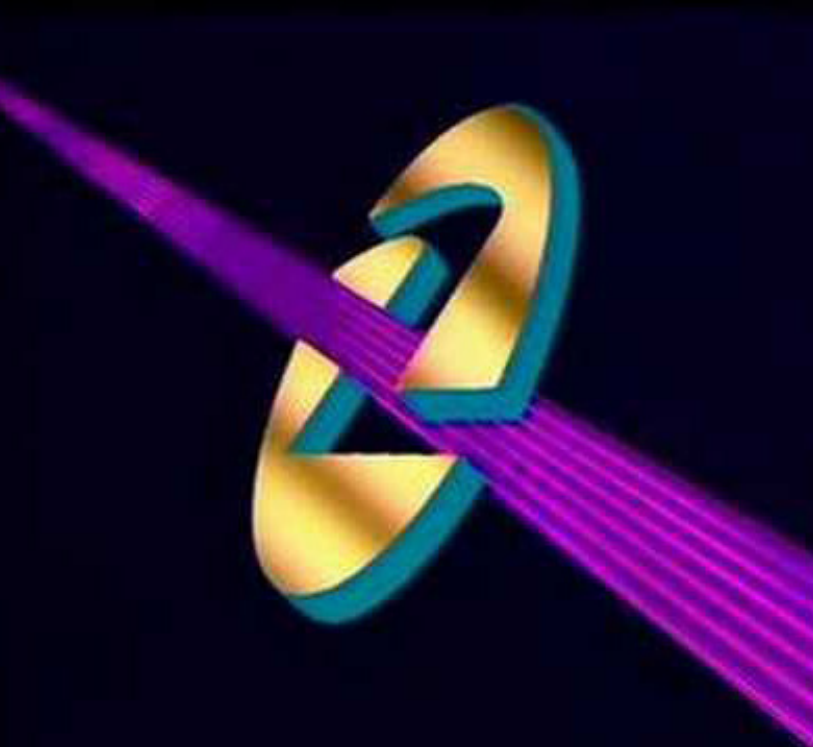
Þegar ég nefndi þetta atriði við ráðherra, var eins og þeir létu sér þau tíðindi vel líka. Ríkisútvarpinu mátti blæða! Þetta samkrull var orðið ógegnsætt og gera varð kröfu um að allt samráð um áætlanagerð og endurskoðun á viðskiptareikningum yrði eft. Fékk ég Eyjólf Valdimarsson, verkfræðing Sjónvarpsins, til að taka það verkefni að sér og efla

sameiginlegt tæknisvið hjá Ríkisútvarpinu, sem forstöðumaður þess. Hann var fyrrverandi starfsmaður Símans. Kom það vel á vandan.

Þeir Jón Skúlason, póst- og símamálastjóri og Gústaf Arnar, yfirverkfræðingur, voru menn gamla tímans og fastir fyrir í vörnum fyrir sína einokunarstofnun. Gústaf sýndi mikla staðfestu og var kallaður “Dr. No”. Tekið skal fram að þetta voru hinir mætustu embættismenn og átti ég oft ágæt samskipti við þá persónulega. Mér fannst hins vegar kveða nokkuð við annan tón þegar Ólafur Tómasson, varð póst- og símamálastjóri. Hann var miklu frjálslýndari en fyrirrennararnir og gerði sér vel grein fyrir hverjar breytingar væru í vændum á fjölmiðlasviðinu í átt til aukins frjálsræðis og samkeppni Ekki síður gat hann sagt sér að póst- og símamálastofnanir eins og hans myndu sjá veldi sínu ógnað og sitthvað af verkefnum þeirra færast yfir til einkafyrirtækja. En Ólafur varð að taka tillit til viðvarandi íhaldssemi margra yfirmanna í sinni stofnun og gat ekki farið of hratt í breytingarnar.

Á þetta sameignarsamkrull Símans og Ríkisútvarpsins reyndi þegar nýjar útvarps- og sjónvarpsstöðvar fóru að biðja um þjónustu Símans við dreifingu dagskrárefnis. Til að veita þeim þjónustu þurfti Síminn að nota hús fyrir senda og aðrar fjárfestingar sem Ríkisútvarpið átti með Símanum og hafði verið rukkað fyrir. Þess vegna var að formi til haft samráð við okkur, þegar Síminn tók að sér nýja kúnna.

Að mínu mati kom það aldrei til greina að Ríkisútvarpið legði stein í götu nýrra fyrirtækja með klækjum og neitunarvaldi um afnot þeirra af aðstöðu til útsendinga. Þvert á móti benti ég oft það, að hinir nýju miðlar hefðu nýtt sér aðstöðu sem Ríkisútvarpið hefði byggt upp og sparaði þeim veruleg útlát til fjárfestinga. Nefndi ég þetta stundum í opinberri umræðu þegar eigendur og stjórnendur Stöðvar 2 og skyndimiðla, sem fljótlega dóu drottni sínum, vældu sem hæst á almannafæri undan svokölluðu ofríki RÚV.

Margir hugðu sér gott til glóðarinnar og vildu setja upp sjónvarpsstöðvar þegar lög leyfðu. Draumurinn varð að veruleika hjá stofnendum Stöðvar 2 sem höfðu ótrúlegt úthald og meiri bjartsýni en flestum var gefin.

Indriði G. Þorsteinsson hafði hátimbruð áform um sjónvarpsrekstur. Hann hafði gert dagblaðið Tímann að öflugum fréttablaði með líflegri blaðamennsku. Reykjavíkurborg og nokkur öflugustu fyrirtæki landsins stóðu að Ísfilm, sem stofnað var í þeim tilgangi að reka sjónvarpsstöð með Indriða. En allt kom fyrir ekki.

Í lögum var heimild fyrir Ríkisútvarpið til að leigja öðrum útvarps- og sjónvarpsrekendum afnot af dreifikerfi sínu eða hlutum þess. Nokkrir aðilar spurðust fyrir um þessa möguleika úti á landi. Í Finnlandi hafði um árabíl verið einkarekið sjónvarpsfyrirtæki fyrir auglýsingafé, Mainos TV, sem sendi út dagskrá vissa tíma dagsins um dreifikerfi ríkissjónvarpsins YLE. Það gerði hlé á dagskrá sinni til að hleypa Mainos að með þætti á tveimur sjónvarpsrásum sínum. Maður gat látið sér detta í hug að einhverjir myndu hafa augastað á slíkri skipan. Þeir Jón Ragnarsson, sem rak kvikmyndahúsið Regnbogann við Hverfisgötu, og Rolf Johansen, stórkaupmaður, ræddu við mig og sýndu því áhuga að sýna kvikmyndir og auglýsingar á kerfi RÚV á fimmtudagskvöldum, áður en hin gamla hefð um sjónvarpslausa fimmtudaga var fyrir borð borin. Þeir fylgdu málinu ekki eftir og innan tíðar var RÚV með ráðagerðir um „fullt hús“ dagskrár, þ.e. útsendingar alla daga vikunnar.

Svo komu tveir ungir og orkumiklir áhugamenn til viðtals við mig á Skúlagötunni, þeir Jón Óttar Ragnarsson og Hans Kristján Árnason. Þeir voru að leita eftir husanlegu samstarfi við Ríkisútvarpið um sjónvarpsrekstur samkvæmt lítt mótuðum hugmyndum. Höfðu þeir verið í sambandi við SKY-fréttastöðina, og var helst á þeim að skilja að þeir ætluðu sér að endurvarpa sjónvapsútsendingum hennar í nafni nýs fyrirtækis á sínum vegum. Ekki var frekar rætt um þetta samstarf en þeir félagar áttu eftir að koma rækilega við sögu nokkru síðar.

Það sem trúverðugast var af nýjum sjónvarpsáformum á teikniborðinu var fjömiðlunarfyrirtækið Ísfilm, sem stofnað hafði verið 1984 með aðild mjög völdugra aðila, þ.e. Reykjavíkurborgar, Sambandsins, Árvakurs, útgáfufélags Morgunblaðsins, Almenna bókafélagsins og Frjálsrar fjölmiðlunar, útgáfufélags DV, auk hlutafélags í eigu Indriða, G. Þorsteinssonar, rithöfundar, sem var potturinn og pannan í að koma á samstarfi

Þessara risafyrirtækja á íslenskum markaði.

Árið 1985 var Indriði stjórnarformaður og Hjörleifur Kvaran, framvæmdastjóri. Þegar ég hitti Indriða á förnum vegi sagði hann í stuttu máli frá undirbúningi nýrrar sjónvarpsstöðvar og mætti RÚV nú fara að vara sig. En þegar fram liðu stundir bólaði ekkert á sjónvarpsstöð Indriða og risanna sem voru bakhjarlar hans. Ísfilm stóð að gerð nokkurra kvikmynda í tíð Indriða þar. Nokkrum árum síðar var Morgunblaðið aftur orðað við útvíkkun á fjölmiðlarekstri sínum. Viðræður fóru fram um að Árvakur/Morgunblaðið, ásamt Eimskip, tækju yfir rekstur Stöðvar 2 árið 1989, þegar það fyrirtæki var komið að fótum fram. Þau áform gengu ekki eftir. Oft hef ég íhugað hvers vegna Morgunblaðið missti svo illa af strætisvagninum þrátt fyrir vilja til að stökkva upp í hann.

*Sverrir Hermannsson
þjargvættur RÚV á
elleftu stundu.*

Árin 1985-1987 sat ég marga fundi með Sveirri Hermannssyni á skrifstofu hans í menntamálaráðuneytinu við Hverfisgötu. Persónulega hafði hann góðan skilning á málefnum Ríkisútvarpsins og þörfum þess. Ég lagði hart að honum að gera samning við Ríkisútvarpið þar sem ákvörðuð væri þróun afnotagjalda og rekstrarumsvif stofnunarinnar og markmið til nokkurra ára.

Sverrir sagðist ekki geta komist með málið í gegnum ríkisstjórnina. Samningar við verkalýðshreyfinguna í desember hefðu m.a. byggst á því að þjónustugjöld hins opinbera yrðu ekki hækkuð. Alltaf endurtók hann, að áður en hann færi af ráðherrastóli sem menntamálaráðherra myndi hann samt koma málum Ríkisútvarpsins í lag. Skömmu fyrir kosningar 1987 hittumst við enn á ný rétt áður en Sverrir lét af embætti. Sagðist hann þá ætla að heimila umtalsverða hækkun

á afnotagjöldum og ekki ætla að biðja ríkisstjórnina um leyfi til þess. Óskaði hann eftir því að ég skrifaði sér bréf með beiðni um hækkun og léti fylgja greinargerð mína um þær áherslur í starfseminni, sem réttlættu hana.

Samkvæmt upplýsingum í Hagtíðindum hækkaði afnotagjald RÚV aðeins um 15% milli 1985 og 1986 á sama tíma og almennt verðlag í landinu hækkaði um 25% og launavísitala um rúmlega 28% en laun voru stór hluti rekstrarkostnaðar RÚV. Dagblaðsáskrift hækkaði í takt við annað verðlag um 25% og aðgöngumiði að Þjóðleikhúsinu um tæp 43%. Í apríl 1987 ákvað ríkisstjórnin að synja okkur um 13% hækkun á afnotagjöldum á öðrum ársfjórðungi. Afnotagjaldið fyrir Sjónvarpið, Rás 1 og Rás 2 í Útvarpinu hefði þá orðið 21 kr. á daga. Eitt dagblað kostaði þá 55 kr. í lausasölu Hinn 8. maí 1987 heimilaði Sverrir 68% hækkun

Linnulaus blaðaskrifum hagsmuni RÚV

afnotagjalda Ríkisútvarpsins á árinu, Frá og með 1. júlí yrði það 2352 krónur ársfjórðungslega fyrir sjónvarp og tvær útvarpsrásir, sem var 40% hækkun frá þáverandi afnotagjaldi. Hinn 1. október hækkaði afnotagjaldið um 20% til viðbótar og varð 2822 krónur. Þegar á árinu á undan hafði gjalddögum verið fjölgað úr tveimur í fjóra á ári til að létta notendum gjaldbyrðina og bæta innheimtuárangur.

Þessi hækkunin var meðal annars rökstudd með því að útsendingar Sjónvarpsins á fimmtudögum hæfust frá og með 1. október 1987 og voru þá úr sögunni sjónvarpslausir fimmtudagar eins og verið hafði frá stofnun Sjónvarpsins 1966. Sitthvað annað var fram sett í þessum rökstuðningi, sem ég hafði tekið saman fyrir ráðherrann, m.a. herra hlutfall innlends efnis í dagskránni, aukið barnaefni og talsetning þess á íslensku.

Samkeppnin við Stöð 2 var skæðari en búist var við. Hún sendi t.d. út alla daga vikunnar, langt fram eftir kvöldum. Fráleitt var að Sjónvarpið yrði með langlífari fimmtudagslokun. Það fyrirkomulag hafði alla tíð mælst illa fyrir t.d. hjá okkur sem aldir voru upp í fréttamennskunni, að heill dagur skyldi falla út í flutningi fréttu. Eins og ekkert gerðist frétt næmt þann sólarhringinn. Þetta gæti engan veginn talist fullburða fréttabjónusta, þó ekki væri annað. Hins vegar voru margir sem fögnuðu sjónvarpslausu kvöldi, sérstaklega forráðamenn félags- og íþróttastarfs, sem skipulögðu verkefni sín inn á fimmtudagskvöldin. Fundir og aðrar samkomur voru gjarnan haldnar á fimmtudögum. En nú var það liðin tíð.

Dagskrárframboð Stöðvar 2 var fjölbreytt. Starfsemi fréttastofu hennar var öflug enda gengu ýmsir af fréttamönnum Sjónvarpsins til liðs við hana og fengu yfirboð um laun og önnur kjör. Mikil eftirsjá var að afburða fréttamönnum eins og Eddu Andrésdóttur

og Páli Magnússyni sem urðu andlit Stöðvar 2 og Edda í því hlutverki enn þann dag í dag með miklum ágætum, rúmum þrjátíu árum seinna.

Það jók auðvitað á vandann hjá RÚV að Stöð 2 yfirbauð RÚV líka í innkaupum á erlendu efni og sýndi af sér ýmsan annan oflátungshátt. Ekki var hægt að kalla það annað miðað við hvert stefndi síðar í rekstri hennar. Gengu erlendir framleiðendur og sölumenn mjög á lagið í viðleitni sinni til að mjólka íslenska markaðinn, þannig að miðað við mannfjölda var okkur ætlað að borga miklu hærra verð fyrir sýningarréttinn en eðlilegt var. Ekki batnaði ástandið þegar Stöðvar 2 - menn fóru að sópa upp efni með yfirboðum á mörkuðum erlendis.

Þegar einkarekstur sjónvarps var upphaflega til umræðu var ekki annað í spilunum en að eigendurnir yrðu að treysta á auglýsingar og kostun dagskrárefnis sem einu tekjulindirnar. Síðan komu kapalkerfi til sögunnar sem gerðu kleift að innheimta áskriftargjöld. Þau spruttu upp víða á takmörkuðum svæðum erlendis, þar sem tekið var á móti efni frá gervihnöttum gegn gjaldi og því dreift um kapal til íbúa í stökum fjölbýlishúsum, borgarhverfum eða á öðrum afmörkuðum svæðum. Stofnkostnaður við þau var ærinn og slík kerfi voru óvída hér á landi, tengdu kannski saman nokkrar íbúðablokkir eins og *Vídeósón* í Efra-Breiðholti.

Um leið og undirbúningur að Stöð 2 var hafinn kom fram myndlykill fyrir dulkóðaðar útsendingar sjónvarpsefnis. Þetta var tækni sem Canal Plus í Frakklandi hafði þróað ásamt öðrum og færði Stöð 2 sér hana í not fyrir áskriftarsjónvarp sitt. Þeir Jón Óttar og Hans Kristján voru mjög snjallir sölumenn og unnu stórvirki við að koma fyrirtæki sínu af stað. Væntanlegir notendur keyptu sér myndlykil hjá Heimilistækjum til að ná útsendingunum, sem voru fyrst í stað takmarkaðar við Faxaflóasvæðið. Fréttir á Stöð 2 voru frá byrjun sendar út í opinni dagskrá, Allir gátu fylgst með og harðnaði samkeppnin fyrir sjónvarpsfréttir RÚV stöðugt.

Skoðanaskipti keppinauta!

24 MORGUNBLAÐIÐ, FIMMTUDAGUR 17. MAÍ

Steinaldarmaður á Stöð 2?

eftir Markús Örn Antonsson

um fjárhagsstjóra fyrirtækisins. Það var full ástæða til að upplýsa þetta vegna margvíslegrar yfirþingna forráðamanna Stöðvar 2 sem ekki voru samleiknæm samþykkingu á stöðunni.

færandi vandlaustingar eins og fram kom hér á síðum blaðsins hin 6. maí.

Þar lét Jón Óttar þess geta að nýverið hefði hann sótt ráðgjafa til að hjálpa RÚV í þessum erfiðum

Markús Örn Antonsson á hálum ís!

eftir Hans Kristján Árnason

I eðlisfræði grein um sjónvarpsmál í Morgunblaðið sunnudaginn 17. september s. sem hefur yfirskriftina „Gjafvæðing“ er fjölmiðlafréttin „Gjafvæðing“ af Markús Örn Antonsson sjónvarpsstjóra Stöðvar 2. Þar sem stöðin er til staðar

grein. Hann var nefnilega rétt áttuð um að vera á stöðinni Stöðvar 2 með nafni „Gjafvæðing“ til að valda tilvísunarmarkaði um viki Stöð 2 leyni til stöðingna um land allt. Markús Örn stíðir á þessum hátt að Stöð 2 fengi aðstoð leyni til að senda út á almennu sviði. Þar er tiltekið einnig til stöðingna um borgarvæðing. Það að Stöð 2 fengi aðstoð leyni til stöðingna, og þetta hláttun leyni til stöðingna, er nokkuð sem ástæða er til að leyni.

Hans Kristján Árnason

„Ég er ekki einn af þeim sem vilja leggja RÚV niður. Þvert á“

MORGUNBLAÐIÐ, FIMMTUDAGUR 2. JÚNÍ

Útvarpsstjóri umpólast

eftir Skúla G. Jóhannesson

„Fáa hefur líklega óráð fyrir því, að Markús Örn Antonsson myndi ganga harðast fram af öllum í baráttunni við einkaframtakni í útvarpsrekstri.“

Éfnið að hafa lesið grein Markús Örn Antonsson útvarpsstjóra RÚV, í Morgunblaði 27. júlí s., sé ég, að hann hefur glíðandi marga og líka mig. Sú var tón, að Markús Örn ferðast milli lands í því skyni að kynna sér rekstur fjölmiðla útvarps- og sjónvarpsstöva. Sú var rekstur, sennur, nú harðast fram í

MORGUNBLAÐIÐ, LAUGADAGUR 4. SEPTEMBER 1988

Skemmdarverk ríkisútvarpsins á fjölmiðlakönnun Háskólans

eftir Ólaf Hauksson

Ríkisútvarp hefur stígað

skemmdarverk, og hefur það verið sýnt á fjölmiðlakönnun Háskólans. Þetta er sýnt á myndinni hér til vinstri.

Þetta er sýnt á myndinni hér til vinstri.

MORGUNBLAÐIÐ, FÖSTUDAGUR 27. JÚNÍ

Skotið yfir markið í aðförinni að RÚV

eftir Markús Örn Antonsson

um, enda þótt fjármálaráðgjafi hefði réttlæga lýst því að afskipti Ríkisútvarpsins væri smátt.

Og hvert er tilfellið? Hugum að því, Jón Óttar, hvernig er þessi fjölmiðlakönnun. Stöð 2 er sennur sennur á viki.

“Knútur. Þetta leiksvið er bara eins og heill hreppur heima á Íslandi,” sagði Sverrir Hermannsson, menntamálaráðherra, hátt og snjallt og fullur undrunar þannig að heyrðist yfir í næstu stúkur. Við vorum þrír saman í Vínaróperunni í boði Evrópuráðsins, viðstaddir sýningu á *Raunum hins unga Werthers*, óperu Massenet við texta Göthes. Það var stærðin á leiksviðinu sem hreif Sverri mest.

Fjölmíðlamál í g

Í fjölþjóðlegu samstarfi hafa Norðurlöndin sýnt styrk sinn og náð árangri með náinni samvinnu. Það á við um Evrópusamstarf eins og önnur alþjóðamál.

Erindi ráðherrans og okkar Knúts Hallssonar, ráðuneytisstjóra í menntamálaráðuneytinu, til Vínar var að sitja ráðstefnu Evrópuráðsins um fjölmíðlamál, stöðu þeirra og framtíð með hliðsjón af nýrri tækni til útsendinga um gervitungl yfir landamæri ríkja og dreifingu beint eða um kapalkerfi til almennings í öðrum löndum álfunnar. Þessi byltingarkennda, nýja staða gjörbreytti aðstöðu hinna hefðbundnu ríkisfjölmíðla.

Stofnun nýrra á fjölmíðla í einkaeign var hvarvetna til umræðu og menn stóðu allt í einu frammi fyrir þeirri skýrtnu framtíðarsýn að nýjar gervihnattastöðvar, sem háðar yrðu ólíkum reglum um auglýsingar og kostun sjónvarpsefnis eftir upprunalöndum, myndu dæla út efni í stríðum straumum á sama augabragði yfir almúgann í allri Evrópu. Hvar og hvernig mátti t.d. auglýsa áfengi og tóbak? Hvernig yrði farið með málefni rétthafa að sjónvarpsefni og viðeigandi þjófavarnir til að koma í veg fyrir efnisstuld? Hvað um textun eða talsetningu á efni milli tungumála eða leiðir til að vernda börn og unglunga fyrir klámi? Og hvað um dagskrárefnið til að fylla dagskrána. Allt amerískar sápur?

Þessi, og ótal atriði önnur, voru til umræðu á ráðstefnu sem haldin var í veglegum húsakynnum hins fræga Spanischer Reitschule

Í Vín í desember 1986. Meginuppistaðan í framlögðum gögnum á fundum var skýrsla sem unnin hafði verið í einni af nefndum Evrópuráðsins, CDMM, Steering Committee on the Mass Media. Við Knútur Hallsson sóttum fundi hennar til skiptis eftir að ég varð útvarpsstjóri. Þar gekk ég í gegnum góðan skóla um evrópska samvinnu og verklag við að bræða saman ólík viðhorf og ná sameiginlegri

niðurstöðu. Þá voru Evrópuráðsríkin 23 en með útvíkkun þess til austurs og fjölgun aðildarlanda upp í 47 hefur þetta orðið enn flóknara. Nógu strembið var það áður.

Meiningarmunur var um mörg atriði í skýrslu CDMM sem undirbjó drögin að yfirlýsingu ráðstefnunnar. Á nefndarfundum reyndi oft á lagni og diplómátíska hæfileika nefndarmanna til að ná samkomulagi, oft byggðu á málamiðlunum. Gjarnan spurðu menn hver annan: “Can you live with that?” áður en niðurstaðan var fengin. Afstöðumunur gat verið mikill milli landa. Hann var oft greinilegur milli landanna í norðri og hinna sunnar í álfunni. Ráðstefnustjórar í Vín voru valdir með

erjun

Aðalstöðvar Evrópuráðsins í Strasbourg. Þar taka Íslendingar þátt í Evrópusamvinnu á breiðum grundvelli. Íslensk stjórnvöld hafa oft sinnt þessari mikilvægu miðstöð fyrir samstarf Evrópulanda, innan og utan ESB og ESE, illa á liðnum árum.

Góð og meðfærileg stuttbylgjutæki fengust í Fríhöfninni á KEF.

Knútur Hallsson, alvörugefinn ráðuneytisstjóri með húmorinn í lagi þegar það átti við. Hæglátur og manna ólíklegastur til að standa fyrir ótímabæru eldflaugaskoti út í geiminn.

tilliti til þessarar skiptingar, annars vegar Bent Göransson, þáverandi menntamálaráðherra Svía og hins vegar franskur ráðuneytisstjóri.

Sá franskur varði drjúgum tíma í hvert skipti, sem hann átti að kynna næsta lið á dagskránni, í að virða eigin hugmyndir um efnisatriðin sem átti að ræða og gerði það með miklum tilþrifum, viðáttumiklum handasveiflum og tilfinningahita. Gátu þessar rokur staðið allengi og voru þær hlutverki fundarstjóra lítt viðkomandi eins og viðstöddum varð æ betur ljóst eftir því sem ráðstefnan fór gjörsamlega úr böndunum varðandi tímamörk. Á hinn bóginn hélt gamli leiðsögumaðurinn frá Svíþjóð sig við tímatöfluna. Bent Göransson tjáði sig skýrt og skorinort

þegar hann nefndi bara næsta atriði fundarins og heiti frummælanda. Punktum og basta. Þessi maður talaði greinilega ekki af sér. Fundarstjórn án málalenginga.

Niðurstöður af þessari Vínarráðstefnu voru marktækar. Í þeim voru ríkisstjórnir aðildarríkja Evrópuráðsins hvattar til að standa vörð um ákveðin grundarvallaratriði í sambandi við yfirstandandi þróun fjölmiðlunar. Áhersla var lögð á traust rekstrarskilyrði fyrir hina opinberu almannamiðla en jafnframt undirstrikað að nýir miðlar með annað rekstarform þyrftu að geta þróast við eðlileg skilyrði. Þá var og ályktað um nauðsyn þess að setja á stofn sameiginlegan kvikmyndasjóð til styrktar kvikmyndaframleiðslu í Evrópu, bæði fyrir kvikmyndahús sem og sjónvarp.

Í fjölmiðlanefnd Evrópuráðsins gátu orðið sérstæðar upptækingar. Formennska í nefndinni fór á milli landanna eftir röð og nú var komið Ítalíu. Fyrir ítölsku fulltrúunum var einstaklingur sem flestir töldu að myndi hreint ekki ráða við formenskuna. Nú voru góð ráð dýr og mál komin á mjög viðkvæmt stig, þegar sænskur innanbúðarmaður í evrópsku

Eurosat-gervihnettirnir gjörbreyttu aðstæðum til dreifingar sjónvarps um Evrópu á 9. áratug síðustu aldar. Sjónvarpssendingar til notenda voru ekki lengur háðar landamærum ríkja. Fréttaveitum óx fiskur um hrygg.

samstarfi kom með tillögu sem leyst gat þennan Gordionshnút. Ítalski fulltrúinn var kjörinn til formennsku í lok síðasta fundardags. Í upphafi næsta fundar, sem haldinn var að nokkrum mánuðum liðnum, kvaddi hann sér hljóðs og sagðist tilneyddur að segja af sér “af persónulegum ástæðum.” Ítalía hafði haldið reisu sinni og allir voru mjög kátir með niðurstöðuna og kusu nýjan formann sem þeir treystu til lengri setu á formannsstóli.

Í samstarfinu í CDMM var náin samvinna Norðurlandafulltrúa. Sá hópur frá velferðarríkjunum í norðri naut greinilega nokkus álit. Til að undirstrika gengi hans og virðingu á þessum slóðum var hann af samnefndarfólkinu gjarnan kallaður “the Nordic Mafia”. En það voru margar maffiur í gangi þegar menn þurftu að leita stuðnings við sjónarmið sín í höfuðstöðvum ráðsins, Palais de l’Europe í Strasbourg.

Ríkisstjórnir Norðurlandanna höfðu lengi haft útsendingar á dagskrám norrænu sjónvarpsstöðvanna um gervihnött til umræðu. Þær ráðagerðir um Nordsat voru oft til umræðu á fundum okkar norrænu útvarpsstjórnanna. Ekki virtist næg sannfæring fyrir hendi um aðdráttarafl slíkra útsendinga á norræna áhorfendur miðað við allan tilkostnaðinn. Mál drógust á langinn. Nordsat var pakkað saman. Næst kom tillaga um Tele-X hnöttinn sem átti m.a. að flytja dagskrá með efnisframlagi

frá öllum stöðvunum beint. Málið var komið í góðan gang og farið að gera ráð fyrir uppskoti gervihnattarins. Þá kom babb í bátinn og sendinefnd frá hinum Norðurlöndunum kom í flýti til Íslands til viðræðna. Sverrir Hermannsson hafði nefnilega lýst andstöðu við áformin. Sænski formaðurinn í undirbúningsnefnd Tele-X lýsti fyrir mér í trúnaði hvernig þessi breytta afstaða Íslands hefði komið yfir sig sem algjört reiðarslag. Á fundi nefndarinnar á Arlanda-flugvelli nokkru áður hefði Knútur Hallsson nefnilega verið mættur fyrir Íslands hönd og nikkað til samþykkis þegar rætt var um að panta uppskot Arienne-eldflaugar með gervihnöttinn þá á næstu misserum. Dagskrádrög norrænu stöðvanna í Tele-X komu til endurskoðunar en þóttu ekki aðlaðandi áform. Ný tækni í dreifingu sjónvarps átti líka eftir að úrelða það fljótlega. Tele-X var reyndar sendur á loft 1989 og þjónaði nokkrum fjölmiðlafyrirtækjum skamma hríð, m.a. fyrir útvarp.

Mér fannst mikilvægt að Ríkisútvarpið gæti flutt fréttir Útvarpsins í hádegi og á kvöldin frá Íslandi á stuttbylgju. Kosningaútvarp var einnig á stuttbylgju. Ekkert var Internetið og enginn farsíminn. Stefán Arndal, stöðvarstjóri hjá Pósti og síma í Gufunesi, var áhugasamur um verkefnið og sá um úrbætur á tíðnisviðum og sendibúnaði. Ég keypti mér gott stuttbylgjutæki í Fríhöfninni til að hafa með á ferðalögum og gera tilraunir. Það gerði ég m.a. í Strasbourg

Ríkisstjórnir Norðurlandanna höfðu lengi stefnt að því að skjóta upp sameiginlegum gervihnetti til að koma sjónvarpsefni norrænu ríkisstöðvanna til áhorfenda í öllum löndunum fimm. Aðgerðir drógust á langinn og runnu svo út í sandinn. Málin leystust með enn nýrri tækni.

í hádegishléi frá fundum. Móttökuskilyrði voru stundum allgóð en oftast afleit vegna truflana. Íslendingar erlendis reyndu allt hvað þeir gátu til að ná þessum sendingum og fá fréttir “að heiman.” Ólafur Egilsson, þá sendiherra í London, hafði meðal annars strengt loftnetsvíra á vegglista allan hringinn í kringum skrifstofuloftið hjá sér og gaf það nokkuð góða raun.

Vegna starfa manna í fjölmiðlanefnd Evrópuráðsins var mér boðið að taka sæti til nokkurra ára í ráðgjafanefnd fjölmiðlastofnunar við University of Manchester. Hún heitir European Institute for the Media og fjallar um allar hliðar á þróun fjölmiðla og aðstöðu þeirra í Evrópu. Stofnunin var á þessum tíma rekin fyrir styrk frá Evrópska menningarmálasjóðnum, European Cultural Foundation, í Amsterdam. Yfir starfseminni í Manchester var George Wedell, prófessor, sem kom til Bretlands sem flóttamaður ásamt fjölskyldu sinni, skömmu fyrir síðari heimsstyrjöldina. Fjölskyldan var af gyðingaættum og hafði búið í Düsseldorf. Efling fjölmiðla og sjálfstæði þeirra gagnvart ríkisvaldi og viðnám gegn ásókn andstæðra afla var öllum mikið hjartans mál, sem sóttu fundi okkar í Manchester. Þarna voru flestir mun eldri en ég og var það upplýsandi að heyra fólk segja frá reynslu sinni fyrir og eftir stríð í umræðum á fundum og þó einkanlega í samtölum utan funda.

Meðal þeirra sem ég kynntist var Sir Frank Roberts, fyrrverandi sendiherra í bresku utanríkisþjónustunni. Hann hafði snemma á ferli sínum verið í sendiráðum Breta í Berlín, Moskvu og Lissabon, þegar Hitler, Stalín og Salasar voru við völd. Við vorum einmitt staddir í Lissabon og sátum eftir fund yfir kaffibolla úti á veitingapalli við Hotel Tivoli. Sem vonlegt var hlustaði maður af athygli, þegar Sir Frank lét dæluna ganga og endurlifði þessa liðnu tíma í frásögn sinni. Hann hafði búið í Argentínu með fjölskyldu sinni og gat bætt við ýmsum köflum um langar siglingar milli Southampton og Buenos Aires á glæsilegum farþegaskipum,

með viðkomu í Lissabon. Þar var líflegt um borð því að meðal farþega voru iðulega leikarar og söngvarar að fara í sýningarferðir til Argentínu eins og þá voru víst tíðar. Sögumaður hló og skemmti sér en á hann runnu tvær grímur þegar hann komst nær okkur í tímanum og fór að fjalla um landhelgisdeilur Íslands og Bretlands. Þá var Sir Frank sendiherra Breta hjá NATO og var ekki skemmt þegar hann heimsótti sendiherra Íslands, sem gaf ekkert eftir á fundum þar sem þessi tvö grónu bandalagsríki reyndu að finna lausn á erfiðu deilumáli.

Annar ágætur kunningi minn í hópnum var Michael Cullis, fyrrverandi sendifulltrúi Breta, sem starfaði í breska sendiráðinu í Reykjavík upp úr 1950. Það var honum vitaskuld sérstakt ánægjuefni að koma aftur til Íslands þegar ráðgjafanefndin varð við áskorun minni um að halda einn af fundum sínum í Reykjavík. Nær mér í aldri var svo Helen Wallace, prófessor, sem mér fannst gaman að hitta, sérstaklega þegar hún rifjaði upp kynni sín af Ólafi Ragnar Grímssyni þegar hann var við nám í Manchester. Og heimurinn virtist enn minni þegar í ljós kom að William Wallace, eiginmaður Helen, kenndi Sigrúnu Ásu dóttur minni undir masterspróf í alþjóðasamskiptum frá London School of Economics. Fólkið í þessum hópi bjó yfir mikilli þekkingu á Evrópumálum og þurfti ekki neinnar frekari sannfæringar við um nauðsyn þess að tryggja nána samvinnu og bræðralag Evrópulanda til að koma í veg fyrir hörmungar eins og þær sem margir þeirra fóru persónulega í gegnum á stríðsárunum. Andi Evrópusamstarfs sveif hér yfir vötnum.

Mönnum var tíðrætt um breytingar í stjórnámálum í austurhluta Evrópu eftir að Michael Gorbachev varð leiðtogi Sovétríkjanna. “Perestroika og glasnost” voru baráttumál hans, þ.e. slökun á stjórnartaumunum hjá hinum allsráðandi kommúnistaflokki og opnari umræða í samfélaginu. Meðal annars varð stefna Gorbachevs til þess að yfirmenn sovéskra ríkisfjölmíðla vildu leita til norrænu ríkisfjölmíðlanna og læra af þeim. Finnar

sem næstu nágrannar höfðu sérstakan áhuga á því sem var að gerast í Sovétríkjunum og opnuðu nýjar höfuðstöðvar fyrir útvarps- og sjónvarpsstarfsemi YLE í Moskvu í janúar 1989. Það var ákveðið að eftir reglubundinn samráðsfund okkar norrænu útvarpsstjóranna yrði efnt til fundar með Rússum í Moskvu og litið líka inn á opnunarátt hjá YLE.

Samtölin á fundum með Rússunum voru afar upplýsandi og vitaskuld gert ráð fyrir framhaldi á fundi í Osló síðar meir. Ég sat eftir fundi og kvöldmat og fylgdist með rússneskri sjónvarpsdagská sem ég skildi auðvitað ekkert í nema stöku orði sem hljómaði alþjóðlega. En það mátti af öllu ráða að þetta væri umræðuþáttur um umhverfismál, sem brunnu heit á sovésku samfélagi.

Uppsetning þáttarins var sérstæð. Gömlum, gráðhærðum og lúnum forráðamönnum í Sovét var stillt upp eins og við Nürnberg-réttarhöld og þeir spurðir spjörunum úr. Orðhvasst þáttastjórnandi baunaði föstum skotum en karlana setti hljóða og var fátt um svör. Þá tók við hópur ungmenna í sjónvarpssal og var enn harðari í horn að taka með spurningum og athugasemdum til hinna gömlu foringja. Unga fólkið var með gasgrímur fyrir andlitinu sem gerði að stemmninguna enn magnaðri. Ég reyndi að ímynda mér hvernig útvarpsráðið á Íslandi hefði brugðist við svona uppákomu og varð spyrjandi um það hvort Rússar ættu nokkuð ólært af okkur.

Nú var greinilega annað andrúmsloft ríkjandi en þegar við úr borgarstjórn Reykjavíkur heimsóttum Moskvu 1984. Á þessu fína hóteli við Gorky Park voru nýjustu hreinlætistæki frá Grohe en ekkert útvarpstæki með stuttbylgju til að hlusta á erlendar útvarpsfréttir. Að því leyti var stutt í gamla sovétstandið. Þegar ég spurði í gestamóttökunni um fréttablöð frá Vesturlöndum var mér bent að þau lægju frammi á borði þar skammt undan. Þar voru þá kommúnistablöð frá V-Evrópu, eins og Land og Folk frá Danmörku og Red Star í Bretlandi.

Sakari Kiuru hafði lengi verið framkvæmdastjóri YLE-sjónvarpsins í Finnlandi, þegar hann varð forstjóri YLE. Hann bauð okkur til Moskvu í nýja fréttamiðtöð YLE þar árið 1989. Sakari átti margvísleg samskipti við hinn volduga granna í austri og það var fróðlegt að heyra frásagnir hans. Hann beitti sér fyrir fundum okkar með yfirmönnum í Gostelradio, sovéska ríkisútvarpinu, sem óskuðu eftir samstarfi við Norðurlönd.

Frá Tallinn í Eistlandi. Um langt árabíl á sovétímanum gátu íbúarnir í norðurhluta Eistlands, sem var hluti af Sovérikjunum, náð sjónvarpssendingum YLE frá Helsinki. Tungumálin eru skyld þannig að Eistar gátu fylgst með fréttum YLE og amerískum sápuóperum, að ógleymdri Söngvakeppni Evrópu, sem sovéskum yfirvöldum var mjög í nöp við. Sagt var að leyndleg Eurovision-partí í Tallinn hefðu verið eins konar andófsstarfsemi síns tíma.

Dagarnir tveir í Moskvu liðu fljótt. Við félagar af Norðurlöndunum fórum ásamt gestgjöfum okkar saman út á flugvöll. Vélin til Helsinki fór á undan minni. Það var seinkun hjá British Airways til London. Nú fóru upprifjanir úr njósnasögum Le Carré að verða áleitnar. Einn sat ég eftir með rússneskum sjónvarpsmanni en sem betur fer var hann hinn ræðnasti og “opinn” í frásögnum í samræmi við tíðarandann. Hann hafði fyrr á ferlinum verið aðstoðarmaður Ekaterínu Furtsevu, menntamálaráðherra, sem var í stjórn Krúsjeffs og náinn bandamaður hans. Hún féll líka í ónád með honum. Ég las töluvert um hana vegna ráðherraheimsóknar hennar til Íslands 1961 og var áhugasamur um að heyra meira. Þá fékk ég að að vita til viðbótar að hún hefði verið í nánun vinfengi við sumar af fallegustu ballerínunum við Bolshoi. Þetta tjáði mér ekki ómerkari heimild en aðstoðarmaðurinn fyrrverandi.

Ég var farinn að ókyrrast vegna frekari seinkunar á flugi til London, og rýndi út í hálfmyrkrið í betri stofunni. Þarna var aðeins að sjá þriðja manninn allfjarri. Var þetta þá ekki Anatoly Karpov, fyrrverandi heimsmeistari í skák, þegar ég gáði betur að. Þá rifjaðst upp fyrir mér að hann átti næstu daga að tefla við Jóhann Hjartarson á áskorendamóti í Seattle vegna væntanlegs einvígis við Kasparaov heimsmeistara. Við tókum tal saman og mér til nokkurs léttis snerist það meira um upplifanir á heimshornaflakki en spennandi byrjanir á skákborðinu.

British Airways, flug 017, ók í átt að illa lýstri flugbrautinni á Sheremetyevo-velli. Snjór lá yfir öllu en skammt undan var skuggalegt umhverfi rússneska skógarins sem varðveitti vel sínar leyndu ráðgátur. Daufur bjarmi frá vasaljósi fór reikandi milli trjágreina. Var þetta stefnumót okkar manna við KGB-manninn sem vildi komast vestur yfir? Gat þetta ekki verið byrjun á Le Carré? Ég var vakinn upp frá þessum hugleiðingum þegar Bretarnir um borð fóru að klappa um leið og flugvélin beygði til Vestursins.

Ostankino-sjóvarpsturninn í Moskvu. Hæsta mannvirki í Evrópu í meira en 50 ár.

Fundur Gorbachevs sovétleiðtoga og Reagans Bandaríkjaforseta í Reykjavík í október 1986. Í heimsókn minni til Moskvu þökkuðu fulltúar Gostelradio okkur hjá RÚV einu sinni enn fyrir aðstoðina vegna myndöflunar frá fundinum. Mikil atburðarás var hafin, sem varð tilefni stórfretta utan úr heimi á næstu árum. RÚV gerði þeim góð skil með bættri aðstöðu til móttöku sjónvarpsfretta um gervihnetti. Hinn 9. nóvember 1989 féll Berlínarmúrinn. Á jóladag 1991 liðu Sovétríkin undir lok.

Öflug og fagmannleg samkeppni RÚV og Stöðvar 2 í fréttáflutningi var að mínum dómi til að undirstrika kosti þess að ein ríkisstöð hefði ekki lengur einkarétt til að flytja landsmönnum fréttir um ljósvakann.

Áskriftin hjá Stöð 2 kostaði 950 kr. á mánuði í apríl 1987 á höfuðborgarsvæðinu en 1040 úti á landi meðan afnotagjaldið til Ríkisútvarpsins fyrir allt landið var alls 560 kr. á mánuði fyrir sjónvarp og tvær útvarpsrásir. Af þeirri upphæð runnu 420 kr. til Sjónvarpsins. Samkeppnin jók rekstrarútgjöld hjá RÚV. Rekstur Stöðvar 2 var heldur enginn dans á rósum þegar fram í sótti og var þörf á hertum aðhaldsaðgerðum 1990 þegar Þorvarður Eliasson, fyrrv. skólastjóri Verzlunarskólans, varð sjónvarpsstjóri Stöðvar 2 um skeið. Slæmar fréttir um fjármál Stöðvar 2 láku út.

Ingvi Hrafn hafði í samráði við mig skipulagt ferð til útlanda í upphafi fréttastjóraferils síns. Tilgangurinn var að kynna því nýjasta í fréttáöflun og uppbyggingu fréttatíma hjá erlendum stöðvum. Bandaríkin urðu fyrst fyrir valinu enda ágæt þekking á því sem var að gerast í Evrópu vegna góðra samskipta við Evrópustöðvar í gegnum samstarfið í Eurovision og í Nordvision, sambandi norrænu stöðvanna. Mikil gerjun var í gangi vegna aukinnar 24-tíma fréttáþjónustu um gervitungl og kapalferfi, CNN og Sky News. Sú seinni náðist hér á landi með góðum móttökuþúnaði fyrir gervitungl. Hafði þetta í för með sér nýjar áskoranir fyrir hinar hefðbundnu sjónvarpsstöðvar og rótgróna fréttatíma þeirra sem voru oftast einn eða tveir á kvöldi.

Í Bandaríkjunum hitti Ingvi yfirmenn fréttadeilda hjá ABC, CBS og NBC. Hann ræddi við aðalþulina Peter Jennings, Dan Rather og Tom Brokaw, þjóðþekktu menn í Bandaríkjunum, svokallaða „akkerismenn“ sinna stöðva. Þegar heim var komið mátti heyra á Ingva að hann ætlaði sér slíkt hlutverk í fréttatímum Sjónvarpsins. Hann fékk mjög frjálssar hendur við að endurskipuleggja

Ingvi Hrafn og Edda Andrésdóttir voru röggsum í fréttáflutningi og sómdu sér vel í nýja "fréttasettinu" frammi fyrir alþjóð.

fréttastofuna og fréttatímanna sem slíka, sem fljótlega urðu tveir, aðalfréttatími kl. 20.00 og seinni fréttir kl. 22.00.

Ég veitti Ingva umboð til að hafa samband við hugsanlega nýja starfskrafta í stað fréttamanna sem fluttu sig um set á þessu tímabili til Stöðvar 2, í utanríkisþjónustuna eða annað. Ingva var mjög í mun að fá Helga H. Jónsson sem varafréttastjóra. Helgi hafði áður verið fréttamaður hjá Útvarpinu en síðar veitt forstöðu fyrirtækjum í almannatengslum. Kynni mín af Helga sem fréttamanni Útvarps voru á þann veg að ég taldi erfitt að treysta honum; útilokað að sjá hvar maður hefði hann, þennan gamla kunningja minn og bekkjarbróður allar götur frá því í barnaskóla. Þetta sagði ég Ingva umbúðalaust en hann kaus að gera Helga staðgengil sinn. Ingvi lét hana mjög nútímalega umgjörð um fréttatímanna; sviðsbúnaður var allur smekklegur sem og upphafsmyndir með frísklegu fréttastefi. Allt fór þetta vel af stað og Ingvi fékk hrós fyrir framgöngu sína sem fréttastjóri. Sérstaklega er minnisstæð frammistaða hans við beinar útsendingar frá leiðtogafundi þeirra

Gorbachevs og Reagans í Höfða í október 1986. Þá var hinn nýi útsendingarbill Sjónvarpsins fyrir beinar útsendingar kominn í notkun. Ingvi sat við hljóðnema og lýsti því sem fram fór á skjánum. Það var nákvæmlega ekkert mestan part, því að myndatökur voru ekki leyfðar innanhúss. Þess í stað var myndavélinni stöðugt beint að húninum á útihurðinni á Höfða meðan Ingvi sagði nýjustu fréttir sem hann hafði þefað uppi eða fengið úr erlendum fjölmiðlum.

Undirbúningur að Höfðafundinum hjá Ríkisútvarpinu var allumfangsmikill. Fyrst er að minnast þessar þegar Ingvi hringdi til mín skömmu eftir hádegi snemma í október og vildi trúá mér fyrir því að hann hefði fengið "tipp" um að síðar um daginn myndi Magnús Torfi Ólafsson, blaðafulltrúi ríkisstjórnarinnar, tilkynna um leiðtogafundinn. Ég hafði samband við fréttastofu Útvarpsins og gerði ráð fyrir að þessari frétt yrði skotið inn á milli dagskrárliða. Það gerðist ekki og var mér gefin sú skýring eftir á, að ekki hefði hefði verið hægt að fara að hljóðnemanum því að dagskrárþulurinn hefði verið á klósettinu og enginn annar en hann mætti opna fyrir hljóðnemann. Þessi vinnuregla

Margt gat spaugilegt gerst. Stöð 2 auglýsti áhorfaskannanir á sjónvarp, þar sem einvörðungu áskrifendur með myndlykil að Stöð 2 voru með í úrtakinu.

Mjög mikil aukning varð í framleiðslu á innlendu dagskrárefni hjá Sjónvarpinu og fjöldi nýrra íslenskra þátta rataði á skjáinn. Glæsileg jóladagskrá auglýst á Þorláksmessu 1988.

þarfnaðist greinilega endurskoðunar enda varð fréttastofa Bylgjunnar fyrst til að flytja þessa merku frétt.

Ríkisútvarpið þurfti að búa sig undir leiðtogafundinn með ýmsum hætti. Steingrímur Hermannsson, forsætisráðherra, boðaði mig til fundar við sig þar sem hann óskaði eftir alls kyns fyrirgreiðslu við erlendar stöðvar sem yrðu hér með mannskap vegna fundarins. Ég nefndi takmarkaða getu RÚV til slíkrar þjónustu af vel kunnnum fjárhagsástæðum. Sagðist þá Steingrímur ætla að snúa sér til Stöðvar 2, sem enn hafði ekki byrjað útsendingar og hafði vitaskuld engan tæknibúnað til að veita þjónustuna. Ýmsir stjórnámálemenn beittu sér í þágu Stöðvar 2 eins og við mátti búast. Athafnamenn töldu álitlegt að fá ítök í ljósvakamiðli og seldu hlutabréf sín síðar með góðum hagnaði þrátt fyrir taprekstur.

Frá því að fyrsta tilkynning um leiðtogafund Reagans og Gorbachevs í Höfða var birt og þar til leiðtogarnir komu til landsins, liðu aðeins 9 dagar. Það þurfti því að láta hendur standa fram úr ermum og fengu íslensk stjórnvöld og aðrir skipuleggjendur mikið lof fyrir árangursríkan undirbúning á skömmum tíma. Allir tóku höndum saman um að láta dæmið ganga upp enda orðstír Íslands í húfi að dómi margra, og veruleg auglýsing fyrir Ísland út um alla heimsbyggðina ef rétt yrði að málum staðið.

Bandarísku sjónvarpsstöðvarnar tóku sig saman um að koma upp sameiginlegri sjónvarpsaðstöðu í flugskýli á Reykjavíkflugvelli. Þær þurftu ekki á þjónustu RÚV að halda. Hins vegar voru Rússarnir í vandræðum og leituðu til RÚV. Henrikas Juskevicius, aðstoðarforstjóri Gostelradio, sovésku útvarpsstofnunarinnar, var hingað kominn til að stýra undirbúningi. Hann hafði unnið fyrir Intervision, bandalag sjónvarpsstöðva í A-Evrópu og staðið í samskiptum við EBU, sem RÚV var aðili að. Niðurstaða af samtölum okkar Eyjólfss Valdimarssonar, forstöðumanns tæknisviðs

RÚV, við Juskevicius varð sú, að sovéska sjónvarpið fékk aðstöðu í ónotuðu rými á jarðhæð sjónvarpshússins við Laugaveg. Þegar frá þessu var gengið sagðist ég vona, að Gorbachev myndi veita fréttamanni RÚV viðtal við komuna til Íslands nokkrum dögum seinna! Við komu sovétleiðtogans til landsins tók Ögmundur Jónasson, fréttamaður Sjónvarpsins, hann tali við þotuna og bauð hann velkominn á rússnesku. Það var eins gott því að ekkert af fyrirfólki þjóðarinnar gat komið að taka á móti á þessum tíma. Allir voru uppteknir við setningu Alþingis. Þetta hefði sovéski sendiherrann átt að vita þegar verið var að ákveða komutíma Gorba til Íslands. Sendiherrann missti starfið fyrir yfirsjónina..

Að leiðtogafundinum loknum veitti RÚV aðstoð vegna útsendingar frá blaðamannafundi Gorbachevs í Háskólabíói til Sovétríkjanna og alþjóðlegra fréttaveitna. Á þeim fundi stóð leiðtoginn sig býsna vel í tilfinningaríkri og langri ræðu en svaraði auk þess fyrirspurnum fréttamanna úr sal. Sama kvöld hafði Ronald Reagan Bandaríkjaforseti ávarpað bandaríska hermenn á Keflavíkurflugvelli áður en hann hélt heim á leið.

Eurovision News – EBU, sem RÚV var þátttakandi í, vildi tryggja að evrópskum féttastofum yrði veitt örugg þjónusta. George Waters, forstöðumaður tæknideildar EBU, hafði samband við mig fyrir fundinn og taldi ljóst að Póstur og sími myndi alls ekki geta annað allri þörf fyrir gervihnattasendingar með búnaði sínum á Skyggni. EBU þyrfti því að koma með jarðstöð til Íslands til uppsendingar fréttæfnis í gervitungl. Herkúles-flutningavél frá norska flughernum hafði verið fengin til að fljúga með jarðstöðina til Íslands. Bað George mig að fá tilskilin leyfi frá íslenskum yfirvöldum. Var formleg beiðni lögð fyrir Póst og síma og samgönguráðuneytið. Afgreiðsla málsins dróst á langinn þrátt fyrir ítrekanir. Lét ég mér detta í hug að það þætti of stór biti að kyngja fyrir Póst og síma að horfast í augu við nýjan veruleika í fjarskiptatækninni.

Litlar færarlegar jarðstöðvar gátu veitt sömu þjónustu og hinn völdugi Skyggnir við Úlfarsfell gerði í skjóli einokunar Pósts og síma. Eftir allnokkrar símhringingar án árangurs vildi svo til að ég hitti Ólaf Tómasson, póst- og símamálastjóra, þar sem við vorum staddir vegna lokaundirbúnings í þjónustumiðstöð fyrir fjömiðla sem opnuð var í Melaskólanum. Þar tjáði ég Ólafi að EBU biði eftir svari og að það yrði að koma strax. Flugvélin stæði nefnilega tilbúin til brottferðar með jarðstöðina innanborðs og að það yrði reginhneyksli ef henni yrði vísað til baka með tækin. Eftir nokkur skoðanaskipti við Ólaf lagði hann blessun sína yfir að láta á þetta reyna.

Jarðstöðin kom tímanlega til landsins. EBU var að vinna að opnun slíkra stöðva hjá öðrum aðilum samtakanna. Þeir þurftu þá ekki lengur að fara í gegnum miðlæggar stöðvar símamálastofnana og greiða oft há leigugjöld fyrir flutningslínur á löngum leiðum frá móttökustað. Þetta var gert til að bæta virkni og aðgengi í Eurovision-fréttaskiptunum milli aðildarstöðvanna, sem efldu fréttaflytning utan úr heimi og samkeppnisstöðuna gagnvart nýjum, einkareknum fjölmiðlum. EBU, í samvinnu við RÚV setti upp varanlega móttökustöð fyrir Eurovision News með stóru loftneti á lóð Útvarpshússins í Efstaleiti árið 1987. Var hún rekin í nafni Pósts og síma en varð eign RÚV nokkru síðar.

Á ársfundum EBU gafst mér tækifæri til að fylgjast vel með þróuninni í fjölmiðlamálum Evrópu. Fundirnir voru haldnir til skiptis í aðildarlöndunum og kynntist maður þá ólíkum, staðbundnum aðstæðum, sem var mjög gagnlegt. Það var líka vel tekið á móti og boðið til kvöldverða í Versölum í París og aðskiljanlegum öðrum höllum og kastalabyggingum víða um Evrópu.

Radio Vaticana stóð fyrir ársfundi EBU 1991 í Róm og var þá gengið á fund Jóhannesar Páls páfa. Honum flutti ég kveðjur frá vinum hans á Íslandi en páfi hafði verið hér á landi tveim

SEOUL 1988

EBU hefur gegnt lykilhlutverki við að afla útvarps- og sjónvarpsstöðvum réttinda til að flytja efni frá heimsviðburðum á sviði íþróttanna. EBU beitir sér líka fyrir samstarfi um skipti á almennu fréttæfni milli stöðva og dagskrárgerð á ýmsum sviðum, einkanlega tónlistar.

EBU, samband evrópskra útvarps- og sjónvarpsstöðva í almannajónustu, var stofnað 1950. Ríkisútvarpið varð snemma þátttakandi. Nú eiga 115 stöðvar í 56 löndum aðild að samtökunum, sem beita sér fyrir fjöldanum öllum af sameiginlegum verkefnum.

árum áður. Farið var í sumarhöll páfans í Castel Gandolfo. Er mér minnisstætt að fulltrúar Júgóslavíu stóðu upp frá matnum í miðjum klíðum með farsímana í hönd og tilkynntu okkur að þeir þyrftu að yfirgefa samkvæmið: „Það er byrjað stríð heima,“ sögðu þeir og var mjög brugðið sem vonlegt var.

Fréttaskiptin milli EBU-stöðvanna voru ærið umræðuefni á fundum okkar. Nýjar aðstæður vegna samkeppni við einkarekna fjölmiðla, sem ruddu sér óðfluga til rúms, voru mörgum áhyggjuefni. Sumir töluðu eins og þetta mætti ekki gerast. Ég var reyndar ekki í þeim hópi. Eitt helsta viðfangsefni EBU fyrir hönd aðildarstöðvanna var að standa í ístaðinu um kaup á réttindum til að sýna vinsælustu íþróttaviðburði heimsins í sjónvarpi. Þetta átti fyrst og fremst við um Ólympíuleika, og heimsmeistarakeppnina og Evrópukeppni í knattspyrnu. Nýjar stöðvar kepptust við að komast yfir þetta vinsæla dagskrárefni og það var snúið að standa í samningaviðræðum við söluþyrntækin. Þar held ég að EBU hafi tekist vel til. Einn RÚV-verji kom þar við sögu. Ingólfur Hannesson, sem stjórnaði íþróttadeild RÚV af miklum eldmóði og ódrepani áhuga, sótti út í heim og starfaði í mörg ár hjá EBU í Genf, en gerðist síðar ráðgjafi annarra fyrirtækja sem sýsla með sjónvarpsréttindi á sviði íþróttanna. Landslagið var gjörbreytt frá þeim tíma er EBU-stöðvar voru einar um hituna og áttu sem slíkar þátt í að byggja upp vinsældir íþróttanna með sjónvarpsútsendingum. Fyrir RÚV var það líka nokkuð nýtt að þurfa að keppa við Stöð 2 um ensku knattspyrnuna eða handboltann og semja á nýjum forsendum við sérsamböndin íslensku. Þar tíðkuðust hin stóru yfirboð keppninautanna og var það ekki til að bæta afkomu RÚV, sem þurfti sem almannamiðill að leggja áherslu á útsendingar frá merkustu íþróttaviðburðum.

Mín beið nú það aðkallandi stórverkefni

að reka endahnútinn á aðildarumsókn RÚV að Evrópusöngvakeppninni, Eurovision Song Contest. Gerði ég það í viðræðum við forstöðumenn EBU í Genf og með talsverðum undirbúningi í samráði við útvarpsstjóra hinna Norðurlandastöðvanna. Sannfæra þurfti alla hlutaðeigandi um að Ísland ætti erindi í keppnina, sem var alls ekki auðsótt mál.

Hinn 24. júní 1984 hafði Morgunblaðið birt frétt og viðtal við mig sem þáverandi formann útvarpsráðs, þar sem ég sagði að þátttaka íslenskra tónlistarmanna í Eurovision væri í undirbúningi og yrði góð landkynning. Ég greindi frá því að unnið væri að úttekt á kostnaði við þátttöku Íslands í keppninni.

„Nú er unnið að ítarlegri úttekt á hugsanlegri þátttöku okkar, bæði hvað varðar kostnað við að senda fulltrúa Íslands utan og við hugsanlegt keppnishald hér á landi. Úttektin er gerð í framhaldi af viðræðum, sem við Hinrik

Bjarnason, yfirmaður lista- og skemmtildeildar Sjónvarpsins, áttum í vetur við nokkra áhugasama tónlistarmenn,“ sagði ég í þessu samtali við blaðamann Morgunblaðsins.

Í úttektinni var byggt á upplýsingum EBU og þeirra stöðva sem höfðu haldið keppnina næstu árin á undan. Hinrik ásamt Pálma Gunnarssyni, söngvara, fylgdist með keppninni í maí 1985 í Gautaborg, þar sem Bobby Socks frá Noregi urðu sigurvegarar. Fyrsta sigurlag Noregs í keppninni. Þá var ég orðinn útvarpsstjóri og vann sem slíkur að frekari undirbúningi. Reglurnar um aðferðir við val á lagi til að senda í keppnina voru nokkuð rúmar en ég sá fyrir mér að haldin yrði undankeppni hér á landi og gat ímyndað mér að hin nýja útvarpsrás RÚV, Rás 2, gæti komið þar duglega við sögu í kynningu á lögnum. Keppnin yrði hvati til nýsköpunar í íslenskri dægurtónlist og textagerð til mótvægis við hið yfirgnæfandi framboð af slíku efni frá útlöndum, á erlendum

Eurovision-merkið sem birtist á undan beinum útsendingum EBU um alla Evrópu. Með því er flutt stef úr forleik tónverksins "Te Deum" eftir franska tónskáldið Marc-Antoine Charpentier, sem var uppi á 17. öld.

Hinar norsku "Bobby Socks" höfðu sigrað í Eurovision-keppninni í Gautaborg 1985. Þær komu til Íslands í mars 1986 til að hita upp fyrir söngvakeppnina hér þegar "Gleðibankinn" var valinn til þátttöku í úrslitunum í Björgvin í maí.

EBU efndi einnig til Evróvisjónkeppni ungra dansara og tónlistarmanna.

tungumálum, að langmestu leyti þó á ensku. Undirbúningi var haldið áfram og strengir stilltir saman innan RÚV þannig að stefnt var að því að senda inn tilkynningu um þátttöku Íslands í keppninni 1986. Áður en hún yrði afgreidd þurfti að sannfæra EBU um að við gætum uppfyllt þær kröfur sem gerðar voru. Strangt tiltekið gátum við það ekki. Engin leið var til að halda jafnumfangsmikla keppni á Íslandi og tíðkast hafði árin áður. Það var ekkert húsrými nógu stórt. Ég benti reyndar á að EBU-stöðvar væru misstórar og ríkar. Samtökin yrðu að taka tillit til þessa þegar kröfur væru gerðar til ytri umgjarðar og þrjáls við Eurovisionkeppnina. Sá boðskapur fékk litlar undirtektir, vægt til orða tekið. Á fundum okkar útvarpsstjóra Norðurlandanna kynnti ég málavexti og óskaði stuðnings, ekki síst þeirra sem áttu sæti í framkvæmdaráði EBU. Pétur Guðfinnsson, framkvæmdastjóri Sjórnvarpsins, hafði um áratugaskeið sótt fundi í sjónvarpsnefnd EBU og þekkti þar vel til. Hann var ötull baráttumaður fyrir því að umsókn okkar yrði samþykkt og talaði fyrir því á þeim vettvangi.

Þetta atriði með möguleika eða ómöguleika fyrir RÚV að halda keppnina ef við sigruðum varð svo sem aldrei útrætt. Kollegar mínir á Norðurlöndunum voru reiðubúnir að tryggja okkur útsendingarþíla og aðra aðstoð ef til kæmi. Að endingu lá fyrir skilningur á þeirri ósk minni að norrænu útvarpstjórnarnir myndu tryggja að einhver Norðurlandastöðin tæki Eurovisionkeppnina í fóstur, ef Ísland ynni og réði ekki við verkefnið. Á það hefur ekki reynt enn en aðstæður orðnar allt aðrar nú en var fyrir 35 árum.

Mikið tilstand fylgdi fyrstu þátttöku okkar í Eurovision söngvakeppninni. Auglýst var eftir nýjum lögum til þátttöku og bærust nærri 300. Af þeim voru tíu lög valin til úrslita í undankeppni og þar *Gleðibankinn*, lag Magnúsar Eiríkssonar, sigur úr bítum. Flytjendur voru Pálmi Gunnarsson, Eiríkur Hauksson og Helga Möller. Lokakeppnin

Það ríkti nokkurs konar þjóðhátíðarstemning á Íslandi, þegar þau Pálmi Gunnarsson, Eiríkur Hauksson og Helga Möller komu fram á Eurovision-sviðinu í Bergen 1986, fyrst Íslendinga til að taka þátt í úrslitakeppninni.

var haldin 15. mars í beinni útsendingu og með stuttri móttöku sem ég bauð til á eftir. Reyndar var ótryggt fram á síðasta dag, hvort af útsendingu Sjónvarpsins gæti orðið vegna verkfallsaðgerða tæknimanna.

Þær stöllur í “Bobby Socks”, sem sigrað höfðu árið áður tóku þátt í partíinu með okkur og komu fram í dagskrá. Lögin sem þátt tóku í keppninni hljómuðu í útvarpi, einkallega á Rás 2, í vikunum næstu á eftir og athygli daglaða og vikublaða beindist að undirbúningi okkar fyrir aðalkeppnina í Björgvin. Þetta umfangsmikla verkefni vakti athygli alþjóðar á RÚV. Fyrirtækið var umvafið sviðsljósum, sem sýndu það í takt við tímann og aflaði því vinsælda. Framlag okkar til keppinnar var kynnt fyrirfram í öllum aðildarstöðvum EBU með tilheyrandi landkynningu og umfjöllun erlendra dagblaða, m.a. með fréttáflutningi af gengi *Gleiðibankans* í erlendum veðbönkum og í skoðanakönnunum. Að kvöldi 3. maí var úrslitastundin runnin upp og voru Íslendingar í

miklum keppnishug í fyrsta ærlega Eurovision-partíinu sem efnt var til, og sannfærðir um yfirgnæfandi líkur á að okkar lag kæmi út sem sigurvegari. Enn heyrðust þó nokkrar úrtöluraddir, sem töldu það fyrir neðan virðingu hinnar merku menningarstofnunar Ríkisútvarpsins að taka þátt í þessari voðalegu léttúð. Ég vildi taka af allan vafa um að yfirstjórn stofnunarinnar stæði heilshugar að baki þessum “ósóma” og skráði mig því formann íslensku dómnefndarinnar sem tók þátt í stigagjöfinni fyrir Íslands hönd.

Gleiðibankinn lenti í 16. sæti og ég þurfti aldrei að hafa áhyggjur af Eurovisionkeppni hér á landi, nema reyndar einu sinni allöngu seinna. Nú hófst hins vegar mikil umræða um orsakir þessa hruns *Gleiðibankans* og sýndist sitt hverjum. Ég man eftir því að einn í dómnefndinni, athafnamaðurinn Davíð Sch. Thorsteinsson, talaði tæpitungulaust og sagði það hafa skemmt fyrir íslenska atriðinu að búningar söngfólksins hefðu verið svo „púkó“.

Bjarni Felixsson við hljóðnemann. Gagnkvæm fyrirgreiðsla EBU-stöðva nýttist íþróttafréttamönnum RÚV sérlega vel þegar þeir fóru til að lýsa þátttöku íslenskra íþróttamanna í keppni á erlendri grund. RÚV veitti erlendum fréttamönnum sams konar fyrirgreiðslu hér.

Davíð Oddsson, þáverandi borgarstjóri, býr sig undir að flytja ávarp við opnun útvarpsstöðvarinnar Bylgjunnar í fyrstu útsendingu hennar 28. ágúst 1986. Að baki honum stendur Einar Sigurðsson, útvarpsstóri stöðvarinnar.

Þátttaka RÚV í samstarfinu innan EBU hafði staðið um langt árabil áður en Sjónvarpið tók til starfa. Ríkisútvarpið naut góðs af gagnkvæmri aðstoð útvarpsstöðvanna í Evrópu, sem meðal annars kom fram í því að í íþróttafréttamenn gátu fengið aðstöðu á vegum þeirra þegar lýsa þurfti íþróttaleikjum sem íslensk keppnislið tóku þátt í erlendis. Íþróttafréttamenn Útvarpsins gátu þá gengið beint að allri nauðsynlegri tæknaaðstöðu fyrir lýsingar og viðtöl sem send voru til Íslands um símalínur, svokallað „fjögurra víra“ samband sem veitti meiri gæði en venjulegar símalínur. Minna var um utanlandsferðir fréttamanna en ef þeir voru í fréttáöflunarferðum fengu þeir aðstöðu hjá EBU-stöðvum til að útbúa og senda efni heim, t.d. í opinberum heimsóknum forseta Íslands. Dóra Ingvadóttir, ritari útvarpsstjóra, sá um samstarfið um erlend samskipti við EBU-stöðvarnar og bókaði fyrir þær aðstöðu hjá Útvarpinu þegar evrópskir útvarpsmenn komu hingað til lands. Það fóru líka fram skipti á dagskrárefni, fyrst og fremst tónlistardagskrám sem sendar voru á segulbandi landa á milli. Með þessu móti og aðild Útvarpsins að evrópskum tónskáldamótum var íslensku efni komið á framfæri til flutnings í dagskrám erlendra útvarpsstöðva.

Vilhjálmur Þ. Gíslason hafði í útvarpsstjóratíð sinni rækt sambandið við EBU af alúð og setið marga ráðstefnuna á þess vegum. Eitt sinn var löng ráðstefna haldin í Istanbul þar sem til umræðu voru flókin tæknileg atriði um ný tíðnisvið fyrir útvarp. Þegar heim var komið er sagt að Vilhjálmur hafi snúið sér til tæknimanna í trúnaði og spurt: „Hvað er þetta FM, piltar?“ Vilhjálmur myndaði góð tengsl við starfsbræður sína í Evrópu og bauð hingað til fundar nefnd EBU um framtíðarsýn, sem starfaði undir forystu Hugh Greene, forstjóra BBC, (bróður Grahams). Átti ég þá viðtal við hann á ganginum á Skúlagötunni sem fréttamaður Sjónvarpsins.

Starfsmannamálin hjá Ríkisútvarpinu, eða „mannauðsmál“ eins og það er kallað nú á fínna

máli, stóðu illa þegar ég kom til starfa sem útvarpsstjóri. Langvarandi fjárskortur hafði dregið þróttinn úr dagskrárgerð, sérstaklega í Sjónvarpinu. Í aðgerðaleyfinu grasseraði ónægjan út í allt og alla. Andrúmsloftið í kjölfar niðurfellinga útsendinga haustið 1984 var mengað. Ég vildi að starfsmenn allir gætu haft greiðan aðgang að útvarpsstjóranum til að koma málum á framfæri.

Í þessu skyni hafði ég reglulega viðtalstíma á Skúlagötunni og í sjónvarpshúsinu á Laugavegi 176. Til að koma upplýsingum á framfæri við alla var hafin útgáfa á fréttablaði. Þegar stærri mál voru á döfinni eins og rekstraráætlanir ársins boðaði ég til almennra starfsmannafunda og fór einnig í heimsóknir á einstakar deildir og ræddi þá sérmál þeirra. Fáir nýttu sér viðtalstímana þegar fram í sótti. Almennar umræður á fjöldafundunum ollu mér vonbrigðum fyrir það hve fáir tóku til máls og hve handahófskenndar þær urðu.

Þegar Stöð 2 hafði starfað um nokkurt skeið, fór menn þar á bæ á klæja í lófana vegna hugsanlegrar þátttöku í EBU. Hin góða aðstaða og forskot sem Sjónvarpið naut vegna þátttöku sinnar í fréttaskiptum Eurovision og dagskrárefnis á vegum EBU, m.a. fjölbreytilegs íþróttæfnis, var öfundarefni þeirra. Stöð 2 sótti því í hveli um aðild án þess að uppfylla þær grundvallarköfur, sem gerðar voru. Þá vó þyngst aðgengi alls almennings, þjóðarheildarinnar, að opinni sjónvarpsdagskrá viðkomandi stöðvar, og hlufall innlends efnis í dagskránni. EBU-stöðvar byggðu á sterkum grunni almannaþjónustu og voru yfirleitt með sem næst 100% dreifingu innan heimalanda sinna.

Það skorti mikið á að Stöð 2, sem enn var að byggja upp myndlyklakerfi sitt, uppfyllti skilyrðin um dreifingu til alþjóðar. Og fyrir utan fréttirnar var innlend dagskrá afar fyrirferðarlítill í sjónvarpsstöðinni á Lynghálsum. Engu að síður skrifaði aðstoðarmaður menntamálaráðherra upp á tölulegar upplýsingar sem fegruðu myndina

fyrir Stöð 2 en stóðust ekki skoðun. Þetta olli því að EBU ákvað að senda sérstaka rannsóknarnefnd til að kynna sér aðstæður og komast að hinu sanna í málinu. Aðilar, m.a. fulltrúar Stöðvar 2 og RÚV, komu fyrir nefndina og voru spurðir spjörunum úr. Í stuttu máli varð niðurstaða EBU sú að synja Stöð 2 um aðild. Veit ég ekki hvort umsóknin hefur verið endurnýjuð.

Þegar samkeppni tók að gæta við fréttir Stöðvar 2 voru gerðar margvíslegar breytingar á rekstri fréttastofu Sjónvarpsins til að takast á við breyttar aðstæður. Auk Eddu Andrésdóttur og Páls Magnússonar stukku fleiri reyndir fréttamenn yfir lækinn til liðs við Stöð 2 á næstu árum eins og Ómar Ragnarsson, Logi Bergmann og Arnar Björnsson, sem urðu lykilmenn þar. Fleiri komu við sögu og úr Útvarpinu var talsvert streymi af reyndu þáttagerðarfólki yfir á nýju útvarpsstöðvarnar. Það var lenska margra þeirra að senda Ríkisútvarpinu og yfirstjórn þess kaldar kveðjur á skilnaðarstund í viðtölum við dagblöð og tímarit, sem varð enn hallærislegra þegar viðkomandi undu ekki nýju vistinni og drógust aftur föðurtúna til.

Í Útvarpinu áttu margir um sárt að binda. Í fyrsta lagi var það innanbúðarsamkeppni milli Rásar 1 og Rásar 2 eftir að hún hóf útsendingar. Rás 2 var mjög vinsæl. Gamlir þulir og góðkunningar alþjóðar í eina útvarpi landsins voru ekki einir um hituna lengur og vinsældauppsláttinn. Sagt var að þáttagerðarmenn á Rás 2 í Efstaleitinu fengju ókeypissviðurgjörning á öldurhúsum borgarinnar, bara fyrir að sýna sig þar. Þeim var svo hampað með myndaseríum í glanstímaritum en fólkið á Rás 1 féll í skuggann.

Svo kom næsta sjokkið þegar Bylgjan fór í loftið 28. ágúst 1986. Starfsmenn Rásar 2 voru með böggum hildar vegna hlustendakönnunar sem birtist skömmu eftir að Bylgjan hóf útsendingar á Reykjavíkursvæðinu. Hún fékk mun meiri hlustun en Rás 2. Bíðum við. Hvað

Kolbrún Halldórsdóttir, síðar umhverfisráðherra Vinstri grænna, var kröfuhörð við okkur í yfirstjórninni, þegar hún fékk létt taugaáfall við fyrstu mælingar á hlutstun á Bylgjunum 1986. Hún var þá dagskrárgerðarmaður á Rás 2. Yfirstjórnin átti að kippa hlutunum á þætti hennar í lag!

Ungur tæknimaður varð prins og síðar kóngur í sínu "Rokklandi" og er þar enn við völd. Óli Palli við hljóðnemann, Ólafur Páll Gunnarsson.

var í sjálfu sér eðlilegra? Nýrri útvarpsstöð, þeirri fyrstu í einkaeigu, var hleypt af stokkunum. Fólk forvitið og fór auðvitað að hlusta. En það urðu margir til að spá endalokum Ríkisútvarpsins. Sum dagblöðin fóru mikinn í umfjöllun um þessi ósköp. Einn ágætur auglýsingastjóri sagði að eftirleiðis myndu útvarpsmessurnar verða helsta skrautfjöldur Ríkisútvarpsins eftir stórsigur Bylgjunnar. Viðbrögð dagskrárfólks á Rás 2 voru líka athyglisverð. Á fundi sem ég sótti með niðurbrotnu fólki höfðu Kolbrún Halldórsdóttir og Sigurður Salvarsson orð fyrir hópnum og spurðu með þjósti: "Hvað ætlar svo yfirstjórnin að gera?" Ég kastaði boltanum til þeirra og spurði á móti: "Hvað ætlið þið að gera til að tryggja að Rás 2 verði vinsælli en Bylgjan í framtíðinni, sjálft fólkið við hljóðnemann?" Ekki óeðlileg spurning, því að dagskrárgerðarfólk á Rás 2 hafði fullkomlega frjálsar hendur um mótun sinnar þátta. Við upphaf samkeppninnar frá nýjum útvarpsstöðvum, var ördugt að geta sér til um hvers eðlis hún yrði og hvernig réttast væri að mæta henni. Stórtækar áætlanir um viðbrögð fyrirfram höfðu ekki verið gerðar. Fjárhagsramminn leyfði það ekki. Þegar nokkur reynsla var fengin og betur merkjanlegt hvert stefndi með fjármálin, var hafin stefnumótandi vinna um dagskrána til lengri framtíðar. Byrjað var á Rás 2 og breytingum á henni.

Í vinnuhópi um Rás 2 sem settur var á laggirnar störfuðu þeir Jón Örn Marinósson, tónlistarstjóri, Friðrik Páll Jónsson, varafréttastóri, Ingólfur Hannesson, íþrótafréttamaður og Ólafur Þórðarson, tónlistarfulltrúi. Bogi Ágústsson, þá fulltrúi framkvæmdastjóra Útvarpsins, vann einnig að skipulagsbreytingunum. Tillögur hópsins gengu út á flutning létrar tónlistar í fjölbreyttu úrvali, fréttir og fréttatengda þætti, dægurmálaumræðu og íþróttir. Þá kom enn fremur fram, að með hagræðingu í rekstri yrði unnt að lengja dagskrána verulega, eða í sólarhringsútsendingu, án mikils aukakostnaðar. Rás 2 var því í loftinu

allan sólarhringinn og voru Rás 1 og Rás 2 samtengdar yfir nóttina.

Jafnframt var sólarhringsvakt í Útvarpshúsinu, starfsmaður ráðinn til að annast útsendingu og flytja stuttar fréttir og áriðandi tilkynningar. Tillögurnar grundvöllust m.a. á því að dagskrárgerð á Rás 2 yrði að jafnaði einföld og tiltölulega ódýr; efnið nær allt í beinni útsendingu og aðallega í höndum dagskrárgerðarmanna sem yrðu einir við útsendingarborð. Þetta síðasta lagði ég mikla áherslu á en fram að því hafði tæknimaður setið við útsendingarborð í hljóðstofu Rásar 2 og dagskrárgerðarmaður við annað þularborð. Ég beitti mér líka fyrir því að múrar milli fagmannahópa yrðu brotnir niður. Áhugasamir tæknimenn gætu tekið að sér verkefni dagskrárgerðarmanna og fréttamenn unnið verk, sem tæknimönnum einum höfðu áður verið falin. Þannig varð Ólafur Páll Gunnarsson, tæknimaður, kóngur í sínu

Rokklandi á Rás 2 og framtíðarleiðtogi í dagskrá hennar allt til þessa dags. Rás 2 var popprás allra landsmanna og ekki síst þeirra, sem bjuggu á landsbyggðinni og náðu ekki útsendingum hinna nýju stöðva sem aðeins sendu út á Faxaflóasvæðinu. Þegar fram í sótti var Rás 2 mikilvæg lyftistöng fyrir íslenska dægurtónlist og viðspyrna gegn óendanlegu flæði af útlendu poppi. Dægurmálaútvarpið síðdegis á Rás 2 og *Þjóðarsálin* voru hryggjarstykki í dagskránni. Það var gríðarlega mikilvægt að vel tækist til með valið á fyrirliðanum. Mér fannst Stefán Jón Hafstein kjörinn til þess verkefnis enda þótt ég hefði fyrr á árunum gert athugasemdir við sum verk hans á fréttastofu Útvarpsins. Stefán kom til starfa og með honum unnu upphaflega við dægurmálaútvarpið þau Ævar Kjartansson, Sigríður Einarsdóttir og Guðrún Gunnarsdóttir. Seinna bættist Sigurður G. Tómasson í hópinn en hann hafði verið einn af fyrstu dagskrármönnum Bylgjunnar. Leifur Hauksson varð líka afbragðsliðsmaður á Rás 2.

Miklar breytingar voru gerðar á formi Rásar 2 og dagskrárgerð hennar í upphafi samkeppni við aðrar stöðvar. Til viðbótar léttari tónlist útvarpaði stöðin nú dægurmálaþáttum með breiðri skírskotun til hlustenda í landinu. Þegar fá þurfti leiðandi dagskrárgerðarmann til að stýra endurmótun Rásar 2 þótti sjálfsagt að ráða Stefán J. Hafstein til þess.

Elfa-Björk Gunnarsdóttir var ráðin framkvæmdastjóri Útvarpsins. Hún hafði stundað háskólanám í Stokkhólmi og verið forstöðumaður Borgarbókasafnsins.

Það var mikil snerpa í dægurmálaumfjöllun hjá hinu öfluga starfsfólki Rásar 2. Þátturinn *Þjóðarsálin* var „þjóðfundur í beinni útsendingu“ þar sem fólk gat talað í símann að heiman frá sér í útvarp tæpitungulaust um stjórnsmál og önnur hugðarefni sín. Þátturinn vakti mikla athygli enda hafði almenningur hér á landi ekki átt slíku að venjast. Það þurfti að hafa hemil á mörgum viðmælendum, sem hringdi inn sí og æ. Beitt var seinkunartækni í útsendingunni til að hægt væri að grípa

Um fólk og fjölbrey

tímanlega inn í ef viðmælendur létu óðslega. Sumir voru vel í glasi. Allmargar kvartanir fékk ég frá fólki sem var öskureitt yfir að hafa verið sett á „200 manna bannlistann“ hjá umsjónarfólki *Þjóðarsálarinnar*. Slíkur listi var ekki til. Nokkrir einstaklingar voru kunnir að því að hringja inn í þáttinn í tíma og ótíma til að brúka munn. Var í lagi að hvíla þá stöku sinnum til að geta hleypt öðrum að.

Fjölmíðlafólk virtist mér vera álíka paranojd og stjórnsmálsmenn, ef ekki heltekið af vænisýkinni, þau sem verst voru leikin. Kannski vegna þess að það óttaðist að einhverjir stælu frá því góðum hugmyndum eða legðu stein í götu þess; vildu tefja framrás þess á framabrautinni inn í skærustu geisla frægðarljómans. Ein birtingarmynd þessa var sú, að sumir „gamlir útvarpsmenn“ vændu mig fyrirfram um að vilja veg Rásar 2 sem mestan á kostnað Rásar 1, sjálfrar kjölfestunnar hjá Ríkisútvarpinu með stóra menningarhlutverkið. Fyrir þessu var ekki flugufótur. Eftir að Elfa-Björk Gunnarsdóttir kom til starfa sem framkvæmdastjóri Útvarps, var duglega hrist upp í allri dagskráráferð Rásar 1 og hún gerð nútímalegri. Margrét Oddsdóttir var mjög metnaðarfull í stöðu dagskrárstjóra og Guðmundur Emilsson, hljómsveitarstjóri, kom

Jónas Jónasson prófaði margt á lífsleiðinni. Í júlí 1959 var hann fyrirseta í heilsíðuauðglýsingum dagblaða og kynnti peysuskyrtuna „Smart Keston“.

með ferska strauma inn í nýja tónlistaráferð. Jón Viðar Jónsson og María Kristjánsdóttir stjórnðu Útvarpsleikhúsinu, mikið hæfileikafólk á sínu sviði. Leiklistarstúdíóð í nýja Útvarpshúsinu olli gjörbyltingu tæknilega í leikritaupptökum. Jafnframt jukust kröfurnar um skipulögð vinnubrögð og góða nýtingu á þessari dýru aðstöðu. Það virtist vefjast fyrir sumum leikstjórunum og öðrum sem komu að skipulagningu vinnunnar og varð að grípa til aðgerða. Frá fyrri tíð á Skúlagötunni höfðu leikarar komið síðdegis til samlesturs og

ytni

upptöku á leikritum. Stúdíóvinnan var ákveðin með þarfir leikaranna í huga; að þeir gætu sótt æfingar í leikhúsinu að morgni, komið eftir hádegi í útvarpsleikritin og losnað í tæka tíð

fyrir sýningar í leikhúsunum að kvöldi. Þetta féll ekki alls kostar að nýtingarkröfum í Efstaleiti. Áður hafði dagskrá Útvarpsins að verulegu leyti byggst á tilboðum fólks úti í bæ um þætti. Nú var ráðið sérmenntað og þjálfað dagskrárgerðarfólk í föst störf. Margar af eldri röddum Útvarpsins voru að kveðja en aðrar nýjar komu í staðinn, m.a. Jón Karl Helgason, Jón Hallur Stefánsson, Hanna G. Sigurðardóttir og Bergljót Baldursdóttir, Berþóra Jónsdóttir, Bergljót Haraldsdóttir og Sigríður Stephensen. Nokkrar hinna eldri heyrðust þó sem betur fer áfram til margra ára. Ævar Kjartansson var þar fremstur í flokki. Mér er líka ofarlega í huga Gunnar Stefánsson. Hann byrjaði ungur sem afleysingapulur með námi en varð kjölfesta í dagskrárgerð með þjóðlegu efni og afburðalesari sagna og ljóða á Rás 1. Arthúr Björgvin Bollason sendi inn dagskrárefni frá Þýskalandi en tók einnig saman afbragðsgóða bókmenntaþætti og heimilidarefni þegar hann var á Íslandi.

Einn sem gleymist ekki er Jónas Jónasson.

Jónas Jónasson hafði sérstakt lag á að fá viðmælendur til að "opna sig" og segja hug sinn allan í útvarpssamtölum. Sjálfur gaf hann ungum dagskrárgerðarmönnum líka færi á að rekja úr sér garnirnar í Sjóntvarpinu.

Gestur Einar Jónasson vann að þáttagerð og í svæðisútvarpinu hjá RÚVAK á Akureyri. Hann varð frægur um allt land fyrir hina vinsælu þætti sína "Með grátt í vöngum" á Rás 2.

Hann hafði marga fjöruna sopið í volki útvarpsmennskunnar um áratuga skeið. En Jónas var brílljant listamaður, sannkallaður fjöllistamaður í útvarpi. Hann gat allt. Samið leikrit og stjórnað þeim, flutt útvarpsefnið á blæbrigðríkan hátt með með sinni þjálu þularrödd sem var eins og hljóðfæri í meðförum hans. Hann hafði útlitið með sér og jók meira að segja á frægð sína á fyrri árum með því að koma fram sem módel í blaðaauglýsingum fyrir Rolf Johansen, stórkaupmann, á „ítölsku peysuskyrtunni“ *Smart Keston*. Jónas samdi einnig geysivinsæl dægurlög eins og *Hagavagninn* og *Vor í Vaglaskógi* og náði svo að hjartarótum viðmælenda, þegar hann bauð til langra viðtala um lífshlaup þeirra í þáttunum *Kvöldgestir* á síðkvöldum á Rás 1.

Léttuveit Ríkisútvarpsins var skemmtileg tilraun. Hún stóð hins vegar stutt vegna þess að ekki var svigrúm til að taka alla hljóðfæraleikarana á föst laun.

Við Jónas Jónasson ræddum oft saman. Hann bankaði upp á og gekk í bæinn á útvarpsstjórnaskrifstofunni. Hann sagði að fljótlega myndi ég bregðast við heimsóknnum sínum á svipaðan hátt og Andrés Björnsson hefði gert. Viðkvæðið hjá honum hefði gjarnan verið „Æi, Jónas minn. Ertu nú kominn með hugmynd?“

Mér fannst yfirleitt gaman að ræða hugmyndir Jónasar og margt annað sem honum lá á hjarta, hafsjór af fróðleik um Útvarpið og fagmaður fram í fingurgóma. Jónas sem var sonur Jónasar Þorbergssonar, fyrsta útvarpsstjórans; sagði að það hefði ekki alltaf verið til blessunar á sínum yngri árum að eiga þennan umtalaða föður og umdeildan í mikilvægu embætti. Jónas Þorbergsson var ákafur Framsóknarmaður, fyrrverandi ritstjóri Tímans sem skrifaði skít um pólitíska andstæðinga sína og gegndi m.a. þingmennsku fyrir flokkinn um skeið eftir að hann var skipaður útvarpsstjóri; var þingmaður Dalamanna 1931-1933. Jónas eldri skrifaði endurminningar sínar, bókina *Til sonar míns*. Undir lok embættisferils Jónasar ríkti hatursástand milli hans og Helga Hjörvars, skrifstofustjóra útvarpsráðs og þingfréttamanns, sem vændi útvarpsstjórnann

um embættisafglöp og saknæmt athæfi í smáritinu „Hverjir mega ekki stela?“ sem selt var í bókabúðum. Var Jónas borinn þungum sökum í umfjöllun blaða, m.a. vegna stofnunar strengjakvartetts Útvarpsins undir stjórn Björns Ólafssonar, fiðluleikara, sem var tengdasonur hans. Nokkur ákæruatriðin enduðu á æðra dómsstigi. Hlaut Jónas sektardóm í Hæstarétti vegna meðferðar á fjármunum framkvæmdasjóðs Ríkisútvarpsins.

Það var sérstakur fjölskyldubragur yfir Útvarpinu í árdaga. Frændhyglin áberandi. Í blöðum var fjallað um Sigurlaugu, eiginkonu útvarpsstjórans, sem „húsfreyjuna í Útvarpinu“. Jónas yngri ólst upp inni á þessari stofnun. Útvarpið var æskuheimili hans í faðmi fjölskyldunnar. Hann byrjaði mjög ungur að vinna á fréttastofunni, varð þulur og síðar dagskrárgerðarmaður í marga áratugi. Jónas kom stundum fram á fundum hjá klúbbum og félögum og baðaði sig í frægðarljóma sem fylgdi starfinu. Þá var hann m.a. spurður hve margir störfuðu hjá Útvarpinu. „Helmingurinn“, svaraði Jónas og varð þetta fleygt svar sem barst um bæinn.

Jónas fékk m.a. tækifæri til að fara í námsferð á vegum Útvarpsins til BBC til að kynna sér sjónvarpsrekstur. Honum kom verulega á óvart að verða ekki fyrir valinu þegar störf við Sjónvarpið voru auglýst 1964 og 1965. Allöngu seinna var Jónas í hópi fyrstu Íslendinganna sem fóru í áfengismeðferð á Freeport og talaði opinberlega um erfitt ástand hjá sér þegar neyslan hefði staðið sem hæst. Þær aðstæður ollu því að hann var ekki ráðinn til Sjónvarpsins á því tímabili. Ekki pólitík eins og hann gaf stundum í skyn.

Jónas vann vakinn og sofinn að eflingu dagskrárgerðar á Akureyri og varð síðar forstöðumaður svæðisútvarps fyrir Norðurland. Eiginkona hans Sigrún Sigurðardóttir starfaði með honum sem skrifstofustjóri og staðgengill en Sigurlaug dóttir þeirra hóf snemma störf við dagskrárgerð í Reykjavík, m.a. í Barnaútvarpinu,

varð seinna sjónvarpsþula og hefur nú verið við hljóðnemann í áratugi. Ég hafði einu sinni orð á því við Jónas, hvað mér fyndist Sigurlaug, eða Silla dóttir þeirra hjóna, standa sig afburðavel sem sjónvarpsþula. Stoltur faðir hafði á augabragði skýringu á góðum hæfileikum hennar á skjánum og kom sjálfum sér að í leiðinni: „Ég kenndi henni að brosa með augunum,“ sagði Jónas hinn hátíðlegasti.

Vel á minnst. *Barnaútvarpið* á Rás 1 átti velgengni að fagna þegar við unnum að endurmótun Rásar 1. Gunnvör Braga Sigurðardóttir átti heiðurinn af þróun þess og fékk mikla og verðskuldaða viðurkenningu fyrir störf sín. Hún var sjálf „útvarpsbarn“, dóttir sr. Sigurðar Einarssonar, sem var fréttamaður á Útvarpinu á fyrstu árum þess. Þau Gunnvör og Jónas Jónasson voru því æskuvinir. Hún hafði m.a. verið leikstjóri hjá Leikfélagi Kópavogs sem setti oft upp vinsælar sýningar í Kópavogsbíói um 1960 er fengu mikla aðsókn af höfuðborgarsvæðinu. *Barnaútvarpið* var fjölbreytt morgunútvarp og þegar það var sent út voru útvarpstæki á leikskólum og í bekkjardeilum yngri krakka stillt á Rás 1, ekki síst úti á landsbyggðinni.

Einn af þáttagerðarmönnum í *Barnaútvarpinu* var Vernharður Linnet, kennari að mennt, sem hafði haslað sér völl sem fjöhlæfur útvarpsmaður. Þótti mér gott að kynnast honum. Venni var drepfyndinn og er það vafalaust enn. Sérstaklega fannst mér skemmtilegar lýsingar hans frá því tímabili þegar hann var byltingarmaður sem eyddi tímanum ýmist á sellufundum í herbúðum sósíalista í Tjarnargötu 20 eða á barnum á loftinu hjá Símoni á Naustinu. Þá var mér hugsað til þess að þar hafi varla verið þverfótað fyrir ungum blaðamönnum Morgunblaðsins, svo að sósíalistinn Venni hefur verið í góðum félagsskap.

Af verkefnum sem ég átti hlut að með Vernharði var aðild Ríkisútvarpsins að

Royal Festival Hall í London. Jón Múli kynnti sínfóníútónleika þaðan um gervihnött til Íslands. Tónleikarnir voru til styrktar tónlistarhúsi í Reykjavík.

jazzhátíð í Reykjavík. Hún var mikil lyftistöng fyrir tónlistar- og skemmtanalíf á hinum ýmsu samkomustöðum í borginni. Vernharður var jazzunnandi og hafði afburðaþekkingu á því sviði, þannig að hann var líka kjörinn til að taka að sér jazzþættina þegar Jón Múli dró sig í hlé sem umsjónarmaður þeirra. Ólafur Þórðarson, einn af liðsmönnum Ríó-tríósins, starfaði einnig að tónlistarmálum Útvarpsins. Ég veitti honum fulltingi við stofnun stórsveitar Ríkisútvarpsins í samvinnu við FÍH, félag ísl. hljómlistarmanna. Mjög gott framtak. Sveitin kom fram í dagskrám og lék á inn á plötur. Hljómlistarflutningur hennar var fjölbreyttur og með afbrigðum góður. Það var hins vegar ekki grundvöllur til að festa starf hennar í sessi.

Hin friðelskandi alþýða í Sovét rétti Jóni Múla og öðrum Sovétvinium í MIR á Íslandi vináttuhönd.

Upp komu kröfur um að sveitin færi á föst laun hjá Ríkisútvarpinu sem ekki var hægt að verða við. Önnur atvinnuhljómsveit var ekki á dagskrá. Ríkisútvarpið hafði nóg með að leggja fram verulega fjármuni á hverju ári beint í rekstur Sínfóníuhljómsveitar Íslands. Svo hafði verið síðan hún var stofnuð 1950 og var alfarið á framfæri Ríkisútvarpsins til 1960. Fyrir sinn snúð fékk Ríkisútvarpið aðgang að sveitinni í beinum útendingum frá tónleikum og við sérstakar upptökur á tónverkum, einkum verkum íslenskra tónskálda eða verkefna íslenskra einleikara og söngvara.

Til að sinna þessum viðfangsefnum hafði Útvarpið látið gera fullkomna tæknaðstöðu fyrir upptökur og útsendingar í Háskólabíói. Þaðan voru beinar útsendingar frá tónleikum sveitarinnar fastur liður á Rás 1 á fimmtudagskvöldum yfir vetrarmánuðina og var Jón Múli Árnason yfirleitt útvarpskynnir á þeim. Nokkru eftir að ég tók við útvarpsstjórnastarfinu var efnt til hátíðartónleika hljómsveitarinnar London Philharmonic Orchestra í Royal Festival Hall í Lundúnum til styrktar byggingu tónlistarhúss á Íslandi. Það var Vladimar Ashkenazy, sem stjórnaði. Efnisskráin var mjög fjölbreytt. Mér fannst vel við eiga að nota nú gervihnattatæknina til að taka í fyrsta sinn á móti beinni útvarpsþendingu frá tónleikum

Trabant frá Austur-Þýskalandi sem Jón Múli mælti sérstaklega með af hugsjónaástæðum.

í útlöndum og senda þá út samtímis á Rás 1 fimmtudagskvöldið 26. febrúar 1985. Og mér fannst liggja í augum uppi að biðja Jón Múla að vera kynnir á tónleikunum í London. Tók hann því fagnandi enda ekki oft sem hann fór til annarra landa á vegum stofnunarinnar. Um líkt leyti samdi hann stutt stef til að skjóta inn til aðgreiningar auglýsingatíma á Rás 1 og sömuleiðis á undan og eftir andláts- og jarðarfarartilkynningum. Vegna þessara verkefna kynntist ég manninum betur en áður.

Jón Múli var ekki allra og ýmsir kvörtuðu undan þurrpumpulegu viðmóti sem læki af honum. Þá var hann uppnefndur Jón Fúli. En Jón Múli var sérstakur maður. Hafði til dæmis eitthvert óskiljanlegt dálæti á kommúnisma í Sovétríkjunum og var framámaður í MÍR, Menningartengslum Íslands og Ráðstjórnaríkjanna. Var honum tamt að tala um „rodina“, móður Rússland, þegar sá var gállinn á honum. Jón kom fram á opinberum fundum vinstri hreyfingarinnar og þegar Keflavíkurgöngur

voru í aðsigi til að andmæla veru bandaríska varnarliðsins. Lögðu ýmsir við eyru og biðu spenntir þegar Jón Múli var í morgunþætti sínum á árum áður að spjalla við hlustendur. „Skyldi Múlinn nú fara að reka áróður fyrir þátttöku í Keflavíkurgöngunni með kommunum?“ spurðu hinir fyrirframhneyksluðu sjálfa sig og aðra. Eitthvert smáræði gerði Jón til að valda ekki vonbrigðum og filósóferaði kannski um gott veður í spánni fyrir helgina, svo að fólk ætti að geta notið útivistar í hollum gönguferðum - stuttum og löngum, jafnvel hóp göngum af margvíslegu tilefni.

Svo gat Jón Múli tekið upp á þeim skringilegheitum af góðum þegnskap við alþýðulýðveldið Austur-Þýskaland að auglýsa kolefnisspúandi Trabant-bíla í flennistörum auglýsingum í blöðunum undir fyrirsögninni „Látið skynsemina ráða.“ Klúbbur Trabant-unnenda hafði verið stofnaður með Jón Múla og Pétur Sigurðsson, forstjóra Landhelgisgæslunnar

Skálað við starfslok Jóns Múla. Ragnheiður Ásta að baki honum. Við þökkunum Jóni fyrir ómetanlegt starf fyrir Ríkisúvarpið í marga áratugi. Hann var kær heimilissvinur hjá þjóðinni.

Margrét Oddsdóttir, dagskrárstjóri Rásar 1. Undir hennar verkstjórn náði Rás 1 hæstum hæðum í vönduðu útvarpsefni.

Gerður Guðmundsdóttir Bjarklind byrjaði á auglýsingadeildinni en varð síðan þáttastjórnandi og þulur. Einstakur starfsfélagi. Hún var elskuð um allt land, ekki síst fyrir þættina "Óskastundin", sem hún sá um á seinni hluta starfsferils síns.

Sigvaldi Júlíusson að störfum á þularvakt á Rás 1. Gjörbreyting varð á aðstöðu þula með tölvuvæðingu í þularstofunni. Allar dagskrárupplýsingar, auglýsingar og tónlist var nú aðgengilegt í tölvum.

sem aðalforsprakka. Aldrei skildi ég hvað Pétur sjóliðsforingi vildi þarna upp á dekk og meinti yfirleitt með því að snobba svona niður á við, ríkisforstjórinn sem ók hversdags á flottum Rover-fólksbíl frá Bretlandi.

Tvær dætur Jóns Múla af fyrra hjónabandi, þær Ragnheiður Gyða og Oddný Vala, störfuðu hjá Útvarpinu við dagskrárgerð og á fréttastofunni, báðar prýðisgóðir starfskraftar. Eftir að Jón Múli lét af þularstörfum var hann ráðgjafi okkar í yfirstjórninni þegar nýir þulir voru ráðnir til starfa. Þar naut ég líka umsagnar Ragnheiðar Ástu Pétursdóttur, þular, og eiginkonu hans sem hafði á hendi verkstjórn útvarpssþulanna. Þeir sem sóttu um störf þula og fréttamanna urðu að gangast undir ströng hæfnispróf. Og nú var lögð áhersla á jafnan hlut milli kven- og karlþula. Árni Böðvarsson, íslenskufræðingur, fyrsti málfarsráðunautur Ríkisútvarpsins var afburðaleiðbeinandi, kröfuharður um meðferð íslensks máls, málfræði og framburð. Aðrir sömdu próf með ýmis konar dagskrárkynningum. Þulartextar með tónlistarkynningum voru oft hlaðnir strembnum nöfnun tónverka og höfunda á ýmsum tungumálum.

Margir álitilegir þulir komu til starfa, ungar konur og karlar. Flest ætluðu sér ekki að gera þetta að aðalstarfi. Undantekning var þó Sigvaldi Júlíusson sem hefur sómt sér vel og orðið landskunn rödd við hljóðnemann í rúm 30 ár. Þær Gerður G. Bjarklind og Ragnheiður Ásta voru þar fyrir og um tíma Sigríður Guðmundsdóttir og Stefanía Valgeirsdóttir. Gerður haslaði sér völl í dagskrárgerð með þættinum "Óskastundinni" og hlaut fádæma vinsældir fyrir með sínu ljúfa viðmóti. Hún tók á móti kveðjum frá fólki um allt land í símatímum og flutti þær síðan með óskalögum í útsendingu. Fyrir jólin var hátíðarstund í Útvarpshúsinu þegar þulir voru komnir í sparifötin sín, dökk jakkaföt eða síða kjóla, áður en gengið var inn í hátíðarljóma kertaljósa í þularstofu. Lestur jólakveðja var hafinn. Þá voru sterk persónuleg tengsl mynduð

milli Útvarpsins og hlustenda. Pularstarfið var erilsamt, krafðist vandvirkni, stundvísi og agaðrar raddbeitingar. Einnig hluttekningar sem kom fram við flutning andláts- og útfarartilkyninga.

Þegar mesta nýjabrumið var farið af nýjum miðlunum og fyrsta forvitnisstímabilið afstaðið hjá hlustendum og áhorfendum gerði Félagsvísindastofnun Háskólans hlustenda- og áhorfaskönnun í mars 1988. Þá mældist hlustun og áhorf á landinu öllu þannig að Rás 1 var með 43% hlustun, Rás 2 með 28%, Bylgjan 20% og ný stöð, Stjarnan, með 24%. Bylgjan og Stjarnan stóðu nokkru betur en Rás 2 á höfuðborgarsvæðinu. Áhorf mældist 71% á Sjónvarp RÚV en 44% á Stöð 2.

Við lögðum áherslu á að RÚV væri útvarp og sjónvarp allra landsmanna. Uppbygging dreifikerfis og samsetning dagskrár tók mið af þessu og nutum við mikils stuðnings á landsbyggðinni. Nú þurftum við að taka tillit til markaðslögmála í stað þess að áður voru ákvarðanir um auglýsingaverð ákvarðaðar innanhúss og beðið um ráðherrastimpil á gjaldskrár. Samkeppnin var engin og viðskiptamenn urðu að kyngja því sem fyrir þá var borið. Auglýsingadeildir Útvarps og Sjónvarps voru sameinaðar í Efstaleitinu, á nýju markaðssviði, sem var tölvuvætt og fékk öfluga sviðsstjóra, fyrst Helga S. Helgason, síðan Halldór V. Kristjánsson og Þorstein Þorsteinsson. Þar var innheimta afnotagjaldanna einnig til húsa. Verðskrár auglýsinga voru endurskoðaðar reglulega. Starfsfólk auglýsingadeildanna, sem áður hafði unnið í gamla kerfinu upplifði nýjan veruleika í sölumennsku og stóð sig með ágætum.

Samkeppnin kom fram með ýmsu öðru móti, ekki síst í innkaupum á erlendu sjónvarpsefni RÚV hafði í skjóli einokunar getað sett upp ákveðið hámarksinnkaupaverð í viðskiptum við erlenda framleiðendur. Hörður Vilhjálmsson, fjármálastjóri, gerði tillögu um verð fyrir hverja mínútu, sem erlendu sölufyrirtækin þurftu að

ganga að. Þetta var “kaupandamarkaður”. Nú yfirbauð Stöð 2 gífurlega og verðið á erlenda efninu hækkaði til muna. Erlendir sölumenn gengu á lagið. Þrátt fyrir erfiða aðstöðu í fyrstu tókst Hinrik Bjarnasyni, forstöðumanni innkaupa- og markaðsdeildar Sjónvarpsins og samstarfsfólki hans Elínborgu Stefánsdóttur, Laufeyju Guðjónsdóttir og Guðmundi Inga Kristjánssyni að tryggja RÚV áfram þrýðisgott efni frá helstu framleiðendum, eins og BBC og ITV í Bretlandi, þýzkum, ítölskum og frönskum stöðvum, Disney og öðrum amerískum kvikmyndafyrirtækjum, svo dæmi séu nefnd. Norrænt efni kom í dagskrárskiptum milli almennastöðvanna í Nordvision sem einnig höfðu samvinnu um framleiðslu á sjónvarpsþáttum. RÚV naut viðskiptavildar vegna nákvæmni í allri meðferð efnis sem sent var á filmum og myndböndum landa á milli, og seljendur gátu treyst því að greiðslurnar væru inntar af hendi skilvíslega.

Samkeppnin milli RÚV og nýrra stöðva stóð þó ekki síst um mannauðinn, svonefnda. Atvinnutilboðin og yfirboðin heilluðu margan ríkisstarfsmanninn. Ófáir tóku áköf andköf yfir þessum býsnum en yfirleitt tókst vel til með endurnýjun og fengum við hjá RÚV nýtt og frambærilegt fólk sem stóð sig vel. Nýliðar hjá Sjónvarpinu urðu fljótt ásýnd þess, og ferskar raddir bættust í dagskrá Útvarpsins.á skömmum tíma.

Á fréttastofu Sjónvarps nefni ég sem dæmi Guðna Bragason og Bjarna Vestmann, sem seinna fóru til starfa í utanríkisráðuneytinu, Gunnar Kvaran, síðar kynningarfulltrúa Skeljungs og Ólínu Þorvarðardóttur sem átti eftir að hasla sér völl á nýjum vettvangi stjórnmálanna, að mínu mati einn besti fréttapúllur sem starfað hefur í Sjónvarpinu. Ingvi Hrafn lagði mikla áherslu á að fá Hall Hallsson, blaðamann af Morgunblaðinu í vinnu til sín. Hallur hafði sérhæft sig í lögreglufréttum og urðu frægar leikrænar útskýringar hans á afbrotamálum sem alla jafna stóðu ekki undir magnþrunginni umfjöllun hans.

Ingvi Hrafn sótti fram til árársar á samstarfsmenn sína í "drottningarviðtali" í Nýju lífi.

Ingvi Hrafn flutti sjálfur fréttirnar í aðalfréttatíma Sjónvarpsins. Gerði hann það með ágætum og af öryggi... eða með „stæl“ eins og hann hefði vafalaust lýst því sjálfur. Ég gerði hins vegar athugasemd um þá miklu bindingu á lokamínútum fyrir útsendingu fréttanna sem fólst í því fyrir Ingva að sitja inni í hægindastól og láta sminkuna púðra sig til að líta vel út á skjánum. Fréttastjórinn ætti að vera að ritstýra fréttum, lesa þær yfir fram á síðustu stund, líta á myndefni í klippiborði og gæta þess að allt væri í lagi um borð í skútunni. En eins og áður sagði var hann upptekinn í förðunarherberginu meðan lokaundirbúningurinn stóð yfir. Upp komu mál vegna umdeilds frétt aflutnings Sjónvarpsins, sem Ingvi firrti sig allri ábyrgð á og kom henni yfir á aðra.

Þannig var um mjög umdeildan frétt aflutning, svonefnt Svefneyjamál, sem Arnþrúður Karlsdóttir, þá fréttakona Sjónvarpsins, hafði unnið að og sagðist hafa gert í fullu samráði við fréttastjórann en Ingvi vildi ekkert kannast við. Frá öndverðu höfðu fréttir Sjónvarpsins verið á dagskrá kl. 20. Þegar Stöð 2 tilkynnti að hún myndi senda út fréttir kl. 19.30 vildi Ingvi verða á undan og flytja fréttir Sjónvarpsins yfir á þann tíma. Þarna var um að ræða veigamikla ákvörðun um dagskrá og í verkahring útvarpsráðs lögum samkvæmt að fjalla um málið. Stóð mikil umræða um það og gerð var viðhorfskönnun meðal notenda. Flestir vildu óbreyttan tíma.

Þegar málið var á lokastigi í útvarpsráði kom Helgi H. Jónsson, varafréttastjóri, á fundinn sem staðgengill Ingva. Helgi sagði miklar efasemdir á fréttastofunni um þennan flutning fréttatímans og varð það til þess að Ingvi lagði fæð á Helga. Óskaði hann eftir því að ég ræki Helga og bar við miður sæmilegri framkomu hans í einhverju heimapartíi sjónvarpsfólks. Ég varð ekki við beiðninni enda greinilega ekki tilefni til uppsagnar opinbers starfsmanns. Mér fannst afleitt hvernig þessi mál þróuðust. Sífellt jókst togstreitan milli Ingva og útvarpsráðs. Það var greinilegt að Ingvi taldi

Í kjölfar brotthvarfsins frá Sjónvarpinu fylgdi síðan heil, skrudda af svigurmælum í minn garð og annarra hjá RÚV.

Björk Guðmundsdóttir kom ung að árum fram í þáttum Sjónvarpsins og var það mikilsverð kynning sem hún hlaut í upphafi listamannsferils síns.

sig ekki þurfa að taka tillit til samþykktaráðsins. Hann tók stundum þannig til orða að „hann myndi ekki láta þá beygja sig enda gamall sjóhundur“ og vísaði þá til starfs síns sem togarasjómanns á skólaárunum. Þá taldi hann að sumir útvarpsráðsmenn væru að leggja sig í einelti og færi Eiður Guðnason þar fremstur í flokki. „Eiður hefur alltaf öfundað mig vegna velgengni minnar,“ sagði Ingvi. Vissi ég ekki hvort Ingvi átti þá við milljónina, sem hann hafði unnið í Hæddrætti Háskólans eða eitthvað annað og meira. Laxveiðar í Langá fönguðu hann og dvaldist hann tíðum í sumarhúsi tengdaföður síns og sinnti erlendum laxveiðimönnum, sem þeir áttu viðskipti við. Ef Ingvi þurfti að hvílast í nokkra daga vegna vinnuálags á fréttastofunni var oftast hægt að ná til hans í síma við Langá.

Það seig æ meir á ógæfuhliðina í samskiptum Ingva við útvarpsráð, sem endaði með því að ráðið lýsti vantrausti á hann með þverpólitískum meirihluta atkvæða. Á fundi 8. apríl 1988 samþykkti ráðið svohljóðandi tillögu um vantraust á fréttastjóra Sjónvarpsins: „Útvarpsráð lýsir undrun sinni og vanþóknun á ýmsum ummælum um Ríkisútvarpið og einstaka starfsmenn þess, sem Ingvi Hrafn Jónsson, fréttastjóri sjónvarps, lét nýlega

falla í tímaritsviðtali. Getur það vart talist við hæfi, að yfirmaður sem hann, rógberi stofnun sína og rýri þar með álit hennar og virðingu meðal almennings. Vegna þeirrar afstöðu til Ríkisútvarpsins, sem lesa má úr orðum fréttastjórans í viðtalinu, svo og einstakra atvika í starfi er mat hans hefur verið í andstöðu við almennar siðareglur fréttamanna, vill Útvarpsráð taka fram, að Ingvi Hrafn Jónsson, eins og málum er komið í dag, nýtur ekki trausts ráðsins.”

Samtöl mín við Pétur Guðfinnsson, framkvæmdastjóra Sjónvarpsins, og starfsmenn á fréttastofunni og framkvæmdastjórn Ríkisútvarpsins leiddu í ljós, að trúnaðartraust til Ingva sem yfirmanns og samstarfsmanns var nánast ekkert orðið og alls konar hlutir tíndir til sem ég ætla ekki að fjölyrða um. Í samtölum mínum við Ingva gætti engrar viðleitni af hans hálfu til að lýsa vilja sínum til að koma hlutunum í viðunandi horf. Hann ætlaði greinilega að fara sínu fram og hafa skjól af útvarpsstjóranum. Summa summarum var sú, að þetta gengi ekki lengur og kallaði ég hann á minn fund 19. apríl 1988 til að gefa honum tækifæri til að segja upp eða veita viðtöku uppsagnarbréfi, sem ég hafði tilbúið á borðinu. Hann valdi síðari kostinn. Daginn eftir var birt

Skemmtipættir Hermanns Gunnarssonar komu á dagskrá Sjónvarpsins árið 1987 og voru þar til margra ára við eindæma miklar vinsældir áhorfenda. Í þættinum ræddi Hermann á líflegan hátt við fólk sem var í sviðsljósi þjóðmálanna og á hvers manns vörum þá stundina.

Þarna var mættur hjá Hemma hinn kunnri skemmtikraftur Eiríkur Fjalur, öðru nafni Laddi eða Þórhallur Sigurðsson.

“Á líðandi stund” voru dægurmála- og skemmtipættir í beinum útsendingum 1986. Umsjónarmennirnir Agnes Bragadóttir, Sigmundur Ernir Rúnarsson og Ómar Ragnarsson öfluðu fanga víða um land.

frétt um málið í Morgunblaðinu þar sem sagði m.a:

„Að vandlega athuguðu máli taldi ég óhjákvæmilegt að Ingvi Hrafn Jónsson léti af störfum sem fréttastjóri Sjónvarpsins, með tilliti til hagsmuna Ríkisútvarpsins í heild og einkanlega fréttastofu Sjónvarps,” sagði Markús Örn Antonsson, útvarpsstjóri í samtali við Morgunblaðið í gær, eftir að hann hafði sent fréttastjóra Sjónvarps uppsagnarbréf. Markús Örn sagði að ástæðan fyrir uppsögninni væri röð atvika, sem gerst hefðu á því tímabili, sem Ingvi Hrafn gegndi störfum fréttastjóra. Útvarpsstjóri sagði ennfremur að hann hefði gengið frá skipun þriggja manna nefndar til að gera úttekt á stjórn og rekstri fréttastofunnar, meðal annars með tilliti til siðareglna og breytinga á starfsháttum. Ingvi Hrafn Jónsson sagði í samtali við Morgunblaðið í gær að á þessum tímamótum liti hann hiklaust með stolti yfir farinn veg og gleddist yfir því traustii sem fréttastofa Sjónvarpsins nyti, þótt stundum hafí gefið á bátinn. Hann kvaðst myndu snúa sér af krafti að nýjum verkefnum, en vildi ekki á þessu stigi greina nánar frá hver þau eru. Morgunblaðinu er kunnugt um að útvarpsstjóri gaf Ingva Hrafn kost á að segja upp eða ella verða sagt upp og valdi Ingvi Hrafn síðari kostinn.”

Viðskilnaður Ingva gekk yfir „með stæl“ eins og búast mátti við. Ekki minna en bók á jólamarkaði sem hann nefndi „Og þá flaug Hrafninn.“ Er það samantekt af sóknarræðum hans vegna brottvikningarinnar frá Sjónvarpni. Mér er helgaður drjúgur partur af textanum og þar tíundað hversu gjörsamlega óhæfur ég væri til að gegna embætti útvarpsstjóra. Það er líka fyrirferðarmikill kafli í bókinni þar sem Ingvi lýsir á mjög myndrænan hátt alvarlegum veikindum sínum vegna ristiluppskurðar og og sýkingar sem fram kom í kjölfar hans. Var hann nær dauða en lífi eins og hann sagði sjálfur frá. Ég heimsótti hann á Landspítalann og þar hafði hann einkaherbergi sem var búið að útbúa eins og tækniherbergi í sjónvarpsstöð með afspilunargræjum fyrir

myndbönd sem hann skoðaði á sjúkrabeðinum. Við sem þekktum Ingva og störfuðum með honum sáum mikla breytingu verða hjá honum í kjölfar þessara alvarlegu veikinda. „Nýir vendir sópa best“ sagði hann í viðtölum þegar hann varð fréttastjóri. Í höndum Ingva urðu þeir gjarnan flengingarvendir sem hann beitti opinberlega á útvarpsráð og okkur samstarfsmenn í stofnuninni. Honum, sjálfum Ingva Hrafni, voru ekki að skapi lög og reglugerðir um Ríkisútvarpið, sem okkur bar að starfa eftir. Þrátt fyrir digurbarkalegar yfirlýsingar sem maður þurfti að sæta, verður ekki af honum skafið að í upphafi starfs síns gjörbreytti hann starfsemi fréttastofunnar með miklum glæsibrag.

Ingvi átti framhaldslíf í fjölmiðlum eins og margir aðrir. Hann var fréttastjóri á Stöð 2 en stansaði stutt og hvarf þaðan eftir tvö ár. Síðar setti hann upp eigin sjónvarpsstöð, þar sem hann gat stundað einræður um menn og málefni, sagt mönnum til syndanna, hakkað einstaklinga í stjórnmalalífínu í sig „í beinni“ frá aðsetri sínu í Flórída eða á heimavettvangi án þess að þeir hefðu nokkurt tækifæri til að bera hönd fyrir höfuð sér. Þetta var amerískt format sem hentaði Ingva ágætlega.

Það var sem fleinn væri rekinn í hjartastað fréttamanna ef fundið var að frétttaflutningi þeirra, að ekki sé talað um ef aðilar sem töldu á sig hallað báðu um leiðréttingu við ranghermi í fréttum. Samkvæmt útvarpslögum gaf útvarpsstjóri út fréttareglur og átti að fylgjast með því að þær væru haldnar. Almennigur gat skotið kvörtunum til útvarpsráðs, sem gerðist örsjaldan. Það var í algjörum undantekningartilfellum að ég sem útvarpsstjóri eða ráðið beindi því til fréttastofanna að birta athugasemdir eða leiðréttingar vegna umkvartana. En ef slíkt gerðist ætlaði allt um koll að keyra. Venjan var að birta hið sígilda svar: „Fréttastofan stendur við fréttina.“

Þarna kom fram verulegur skortur á sjálfsrýni,

því að innanhúss vissi starfsfólkið alltaf betur. Í ýmsum tilvikum höfðu fréttamenn skrifað “tóma tjöru” eða unnið verkefni „með rassgatinu og tánun“ eins og það var orðað á Mogganum þegar blaðamenn voru teknir í gegn á mínum sokkabandsárum. Niðurstöður útvarpsráðs sem áfrýja átti til samkvæmt útvarpslögum voru hafðar að engu og málin komust í pattstöðu milli ráðsins, fréttastofanna og útvarpsstjóra. Úr vöndu var að ráða. Í fáeinum tilvikum fór ég krókaleið til að nálgast niðurstöðu og leitaði því til siðanefndar Blaðamannafélags Íslands til að fá umsögn hennar um mál.

Siðanefndin naut álits undir formennsku Þorsteins Gylfasonar, prófessors, og var viðkomandi fjölmiðlum sem rannsókn sættu gert að birta niðurstöður hennar. Hjá Ríkisútvarpinu voru viðbrögðin þau að siðanefndin hefði ekkert um fréttir þess að segja, því að fréttamenn væru ríkisstarfsmenn en ekki í Blaðamannafélaginu! Urðu afskipti mín til þess að fréttamenn gengu á fund menntamálaráðherra til þess að fá hann til að reka mig úr starfi. Þegar siðanefndin komst að niðurstöðu um að fréttamönnum hefði orðið á í messunni, voru viðbrögðin á þá leið að úrskurðurinn væri illa rökstuddur og stæði fréttastofan við fréttina!

Árið 1987 setti ég nýjar fréttareglur fyrir fréttastofurnar í stað þeirra, sem Andrés Björnsson forveri minn hafði gefið út. Ég fékk mér til aðstoðar lögfræðingana Margréti Heinreksdóttur og Baldur Guðlaugsson og Ólaf Þ. Harðarson, háskólakennara. Baldur og Margrét höfðu starfað á fréttastofunum og þekktu þar til verka. Margt í reglunum átti að tryggja markvissari og bætt vinnubrögð. Fyrir mér vakti líka að fréttastofurnar, sem þurft höfðu til þessa að gefa upp heimildarmenn sína að fréttum, byggju við sömu skilyrði í frétttaöflun og aðrir fjölmiðlar. Í nýju fréttareglunum sem ég gaf út var ákvæði um trúnað fréttamanna við heimildarmenn sína. Gátu fréttastofurnar þar með fjallað um mun fleiri mál og án þess

“Gettu betur” hóf göngu sína í Sjónvarpinu 1987.

Dagskrárgerð Sjónvarpsins úti á landsbyggðinni var aukin til muna. Viðtöl við fólk víða um land og lýsingar á staðháttum nutu vinsælda hjá áhorfendum.

“Manstu gamla daga?” var þáttaröð um sögu íslenskrar dægurtónlistar. Einn þátturinn var helgaður “djassgeggjurum”. Þá komu fram Björn R. Einarsson á básúnu og bróðir hans Guðmundur R. Einarsson á trommur.

að heimildarmenn og “uppljóstrarar” ættu yfir höfði sér að nöfn þeirra yrðu birt opinberlega. Þetta varð til að efla frétttaflutninginn og ryðja hindrunum úr vegi, þar sem ákvæðið um að gefa upp nöfn heimildarmanna hafði orðið til þess að fréttamenn láku stundum fréttum til dagblaða í því skyni að geta síðan vitnað í þau eftir að fréttirnar voru birtar í þeim.

Annað atriði í fréttarreglunum sem ég lagði áherslu á var réttur til andsvars og að ólík sjónarmið í álitamálum kæmu fram með fyrstu birtingu fréttar eða eins fljótt og mögulegt væri. Mér varð oft tíðrætt um eftirlitskerfi í öðrum vestrænum löndum, þar sem óháðar eftirlitsnefndir eru starfandi. Í Bretlandi kalla þeir það fjölmiðlavarðhundinn, “the media watchdog” sem á finnska máli heitir Ofcom. Svipaðar fjölmiðlanefndir starfa á Norðurlöndunum. Allir fjölmiðlar falla þar undir og geta átt yfir höfði sér óhagstæða úrskurði. Þurfa þeir eftir atvikum að birta afsökunarbeiðnir og leiðréttingar í allöngu máli ef svo ber undir. Hér á landi var almennilegt aðhald með fjölmiðlum ekki til þá og skortir enn.

Hrafn Gunnlaugsson þekkti ég ekki neitt að ráði þegar hann kom til starfa sem dagskrárstjóri innlends dagskrárefnis. Jón Þórarinnsson, tónskáld, fyrrverandi dagskrárstjóri lista- og skemmtideildar Sjónvarpsins, mælti eindregið með honum í starfið við mig og gerði það vafalaust í samtölum við samstarfsmenn sína í útvarpsráði, þar sem hann átti sæti 1987. Jón hafði verið yfirmaður Tage Ammendrupps, dagskrárgerðarmanns, sem einnig sótti um stöðuna. Hrafn var umdeildur kvikmyndagerðarmaður sem hafði m.a. gert misvinsælar sjónvarpsmyndir en naut aukins álits fyrir kvikmyndir sínar „Óðal feðranna“ og „Hrafninn flýgur“. „Í skugga hrafnsins“ var framhaldsmynd, frumsýnd eftir að Hrafn tók til starfa. Hugur hans var allur við kvikmyndagerð. Hann var í góðum tengslum við sænska sjónvarpið, sem RÚV naut að vissu

leyti góðs af, en fjarvistir vegna verkefna á erlendri grund urðu tíðar. Eins og vænta mátti var ferskleiki yfir stjórnunarstíl Hrafn. Hann var drífandi, tók djarfar ákvarðanir og stokkaði upp í dagskránni og gerði hana fjölbreyttari og hressilegri. Vegur innlendrar dagskrár jókst til muna og eftirminnilegir eru geysivinsælir þættir eins og *Á tali með Hemma Gunn* sem slógu í gegn frá 1987-1995 og *87 afstöðinni*, öðru nafni *Spaugstofan*, sem átti sér langa framtíð.

Enda þótt útvarpsstjóri væri ábyrgur fyrir allri dagskrá Ríkisútvarpsins var því misjafnlega tekið að hann kæmi með hugmyndir um dagskrárgerð. Stundum var það taktík hjá mér að hvísla uppástungum í eyru dagskrármanna og láta þá eigna sér þær. Ég lét það þó ekki aftra mér frá því að finna góðum, nýjum verkefnum farveg og fylgja þeim eftir á eigin forsendum.

Þannig var til dæmis um spurningakeppni framhaldsskólanna, *Gettu betur*. Halldór Friðrik Þorsteinsson, menntaskólanemi, kom á minn fund og óskaði eftir aðild Ríkisútvarpsins að

keppninni. Tók ég erindi hans vel. Á vefsvæðinu *Hugi.is*, um skólamál, er yfirlit yfir sögu þessa vinsæla þáttar sem enn lifir. Þar segir: “Það er eiginlega Markúsi Erni að þakka að Gettu betur varð að föstum lið í íslensku sjónvarpi, því honum leist svo vel á hugmyndina að hann setti strax í gang hóp til að vinna að því að skipuleggja fyrstu keppnina.” Hún var auglýst og gátu skólar tilkynnt þátttöku fyrir 17. desember 1986. Fyrri hluti var á Rás 2, hinna seinni í Sjónvarpinu. markmiðið væri að færi fram í ársbyrjun 1986.”

Mér hlotnaðist sá heiður að afhenda verðlaunin við góðar undirtektir á úrslitakvöldunum.

Mikil stemmning ríkti við verðlaunaafhendingu í “Gettu betur”, sérstaklega þegar Verslunarskólinn sigraði Menntaskólann í Reykjavík. Útvarpið átti nokkra hljóðnema af þessari RCA gerð og fannst mé upplagt að nota einn þeirra sem verðlaunagrip í keppninni.

Breskir þættir féllu í kramið

Við hjónin vorum kynnt fyrir Elísabetu Bretadrottningu í móttöku í Höfða þegar hún og Filippus prins voru í opinberri heimsókn 1990. Drottningin brást við af áhuga þegar hún heyrði að ég væri útvarpsstjóri Ríkisútvarpsins. Hún spurði hvort mikið væri horft á efni frá BBC hér á landi. Ég sagði henni að frá upphafi Sjónvarpsins 1965 hefði breskt efni verið mjög áberandi og vinsælt í dagskránni. BBC World Service í útvarpi væri líka ein helsta fréttameimild margra Íslendinga. Hennar hátígn spurði, hvort við sýndum þætti David Attenboroughs og ég gat fullvissað hana um að svo væri. Við slepptum hins vegar að minnast á Benny Hill og kátu stelpurnar hans. Þetta samtal rifjaði upp hvað breskt sjónvarpsefni nauð mikillar hylli. Breskur húmor hittir í mark.

Benny Hill

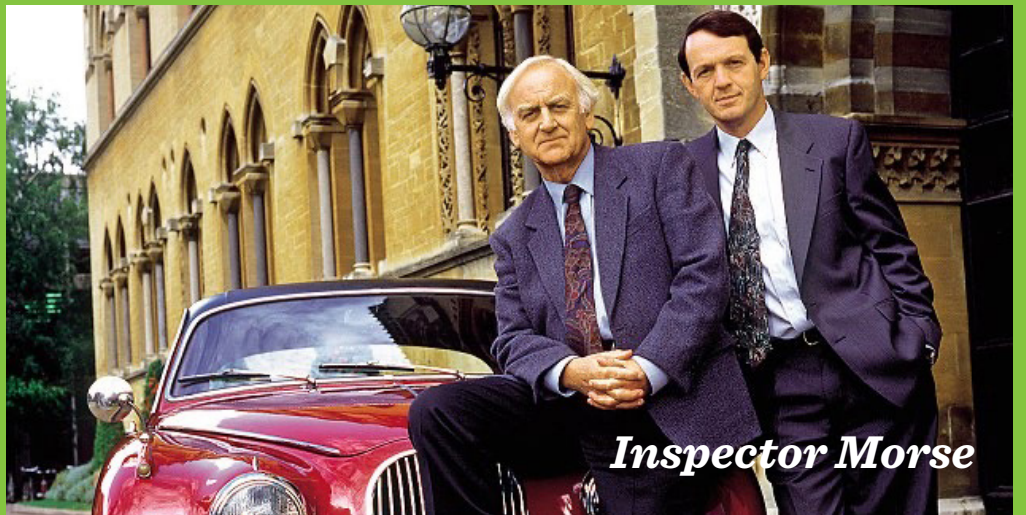

Hótel Tindastóll

Já, ráðherra

Inspector Morse

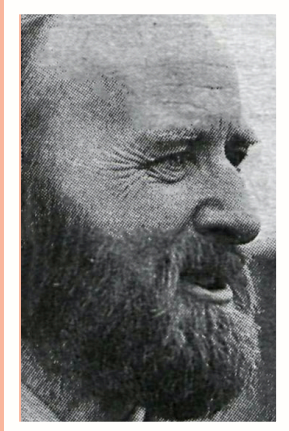

"Allo, Allo!"

Taggart

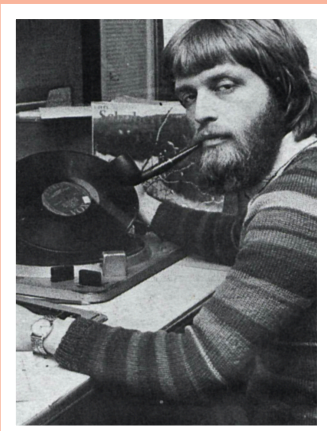
Kunnir og ötulir útvarpsmenn á umbrotatímum

Knútur R. Magnússon.

Gunnvör Braga Sigurðardóttir.

Ævar Kjartansson.

Ávarp útvarpsstjóra hafði verið fastur, tuttugu mínútna dagskárliður við áramót í marga áratugi. Frá stofnun Sjónvarpsins var það sent út í báðum miðlum en tekið upp í sjónvarpssal. Vilhjálmur Þ. Gislason hafði flutt *Annál ársins*, m.a. með upptalningu á hagtölum, sem hann taldi máli skipta fyrir vegferð þjóðarinnar, s.s. eins og fjölda skipa, sem siglt höfðu á liðna árinu um hafnarmynnið í Reykjavík. Andrés Björnsson, var með heimspekilegar hugvekjur sem tóku öðru fram í orðræðu þess tíma og voru síðar gefnar út á bók. Það var eins og starfsmenn Ríkisútvarpsins biðu spenntir eftir því hvernig ég ætlaði að bregðast við, hvort ég legði yfirleitt í þetta. Um var ræða töluverða áskorun sem ég ætlaði að taka. Næst lá því fyrir að greina efnistöð og víkja mildilega frá ströngustu hefð, sem ríkt hafði. Ég valdi mér viðeigandi þema fyrir ávarpið hverju sinni. Það mæltist vel fyrir að ég lét flytja tónlist um miðbik þáttarins, með íslenskum verkum eða íslenskum listamönnum, oft ungu fólki.

Eftirleiðis hét þessi þáttur *Áramótakveðja Ríkisúvarpsins* og vann Andrés Indriðason að gerð hans með mér. Viðbrögðin sýndu, að því fór víðs fjærri að allir væru skjóta upp rakettum þegar kveðjan var flutt eins og úrtöllumenn í Sjónvarpinu héldu fram. Fólk sat heima við í bæjum og sveitum, sumir einir og yfirgefnir fyrir framan sjónvarpsskjáinn, þegar nýja árið gekk í garð. Ýmsir hringdu til mín á nýársnótt til að þakka fyrir.

Ein af nýjungunum sem Hrafn Gunnlaugsson beitti sér fyrir en stóð þó ekki lengi, var áramótadansleikur í beinni á nýársnótt, fyrst í sjónvarpsstúdíóinu á Laugaveginum. Þangað var boðið gestum sem mættu skömmu eftir miðnætti og gátu áhorfendur séð mektarmenn þjóðfélagsins eins og Steingrím Hermannsson, forsætisráðherra, taka sveiflu á dansgólfinu og fylgjast grannt með því hvort hann stigi á tærnar á Eddu konu sinni. Eða við hverja hann tjúttaði næst. Kannski Bryndísi Schram? Flest annað hafði alþýða fólks séð til Steingríms en ekki þetta fyrr en nú. Síðar varð úr þessu enn meiri

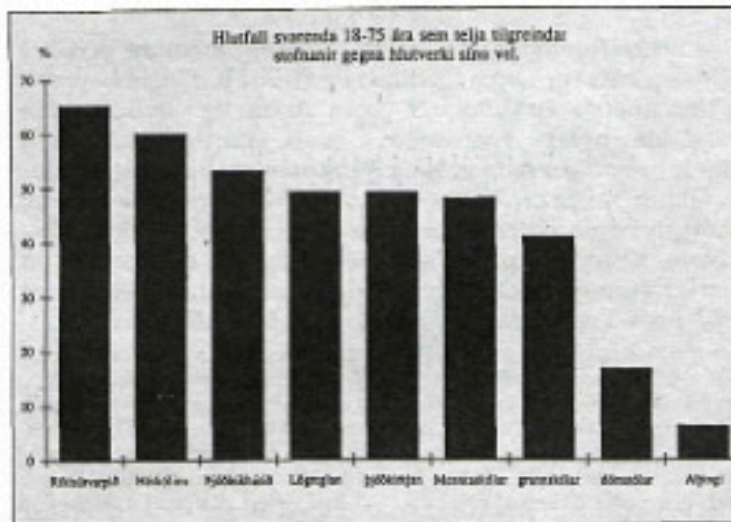
Ríkisútvarpið langefst á vinsældalistanum:

Um 65% Íslendinga ánægðir með RUV

„Vel“ var svarið hjá tveim af hverjum þrem af þeim 1.050 landsmönnum sem Félagsvísindastofnun spurði: Telur þú að Ríkisútvarpið gegni hlutverki sínu vel, samleiga eða illa? Aðeins um 7% svöruðu „illa“. Ríkisútvarpið fékk lang besta einkunn af öllum þeim opinberu stofnunum sem álit landsmanna var leitað á, þrátt fyrir að könnunin var gerð um svipað leyti og afnotagjöld Ríkisútvarpsins voru hækkuð umtalsvert.

Hjá þriðjungi bænda og sjómanna var Ríkisútvarpið m.a.s. efst á blaði þegar spurt var um hverja af nokkrum stofnunum sólk vildi helst eða með opinberu skattfé, og það sama var uppi á teningnum hjá fjórðungi þeirra sem náð hafa sextugsaldri.

Yngsta hólkáð (18-24 ára) skot sig nokkuð úr. Af þeim töldu 45% RUV gegna hlutverki sínu „vel“ en 14% „illa“. Meðal sókta á aldrinum

þeirra við stjórnmálaflokk. Yfir 80% alþýðubandalagsmanna telja Ríkisútvarpið gegna sínu hlutverki vel og ekki einn einasti svaraði „illa“. Meðal sjálfstæðismanna voru hlutföllin 61% og 12% en þar var

varpið. Afar fjar voru reiðubúnað að láta skattpeninga sína til styrktar Listasafnins, eða minna en 1%.

Vilji til opinberra fjárfestinga til Ríkisútvarpsins óx með hækkuðum skattum. Þetta er þetta fyrsta á lands-

Dómur fólksins í landinu í könnun Félagsvísindastofnunar Háskólans í júní 1989. Spurt var um mat á þjónustu opinberra stofnana, hvort þær stæðu sig vel eða illa. Útkoman var best fyrir Ríkisútvarpið. Um 65% aðspurðra sögðu það standa sig vel. Háskólinn, Þjóðleikhúsið og lögreglan komu næst í röðinni. Síðan þjóðkirkjan, menntaskólar, grunnskólar og dómstólar. Alþingi rak lestina. Ahorfs- og hlustendakannanir voru Ríkisútvarpinu einnig mjög hagstæðar.

veisla sem fór fram inni á Broadway í Breiðholti og boðsgestirnir urðu talsvert fleiri. Þá var þetta orðið samgönguvandamál á nýársnótt þegar leigubíla skorti, og talsvert dró úr mætingu þó að góð skemmtiatriði væru á sviðinu milli þess sem gestirnir fengu sér í glas og kysstust og óskuðu hver öðrum gleðilegs árs. Óbreyttum statistum í veislunni á skjánum, sem Krummi bauð til, tók að leiðast og kusu þeir heldur að verja fyrstu nótt ársins með skyldfólki og vinum fremur en að bíða eftir leigubílum.

Um áramótadansinn gilti það sama í kynningum Hrafns út á við og þegar hann sagði frá öðrum stærri sjónvarpsviðburðum framundan. Það var HANN sem bauð þjóðinni til veislunnar, ekki Sjónvarpið. Senn kom að því að Hrafn fékk mikið verkefni með tilstyrk norrænu sjónvarpsstöðvanna, ekki síst fyrir milligöngu vinar síns Sam Nilsson, sjónvarpsstjóra SVT í Svíþjóð. Hrafn gerði handrit að og stýrði tökum á myndinni *Hvítu víkingurinn*, sem unnin var hér á landi og í Noregi, frumsýnd 1991. Til

Öflugir nýliðar við hljóðnemann á Rás 1

Ragnheiður Gyða Jónsdóttir

Jón Karl Helgason.

Sigurlaug Margrét Jónasdóttir.

að sinna því verkefni þurfti Hrafn að fá leyfi frá störfum hjá Sjónumvarpinu, sem honum var veitt. Við Pétur Guðfinnsson ræddum afleysinguna rækilega og allmörg nöfn bar á góma. Okkur tókst að fá Svein Einarsson, fyrrum þjóðleikhússtjóra, til að gegna starfinu og var hann ráðinn til fjögurra ára, 1989-1993. Samstarfið við Svein var með miklum ágætum og fengur að því að fá hann að Sjónumvarpinu eins og mál stóðu við þessar sérstöku aðstæður.

Það var erfiðara úrlausnarefni að finna mann í stað Ingva Hrafns, þegar hann var floginn, enda stefnt að langtímaráðningu. Mér var vandi á höndum og eftir góða umhugsun komst ég að þeirri niðurstöðu að nýjan fréttastjóra myndi ég ráða að höfðu nánú samráði við útvarpsráð. Ég hafði þó mínar meiningar um hvaða fólk með reynslu af fjölmiðlum gæti komið til greina og ég sæi fyrir mér í sæti fréttastjóra Sjónumvarpsins. Reynsla mín af ráðningarferlinu þegar Ingvi Hrafn var ráðinn gaf tilefni til að fara aðrar leiðir nú. Vandræðin sem sköpuðust í tíð Ingva voru ekki síst vegna þess að vissir útvarpsráðsmenn gleymdu því ekki að ég hafði ráðið hann í blóra við meirihluta ráðsins. Það var eins og þeir legðu sig fram um að elta Ingva uppi í hverjum málinu af öðru, þangað til meirihluti ráðsins samþykkti á hann vantraustið. Slíku vildi ég síst bjóða heim aftur og ákvað að fara sáttaleið enda óumdeilt að útvarpsráð hafði það hlutverk lögum samkvæmt að mæla með umsækjanda í starfið. Og ekki bara si sona til málamynda.

Preifarar fóru í gang. Við Pétur Guðfinnsson, framkvæmdastjóri Sjónumvarpsins, áttum mörg samtöl þar sem ýmis nöfn komu til umræðu. Það gerðist einnig í samtölum mínum við Ingu Jónu, formann útvarpsráðs og einstaka ráðsliða, þegar málið tók að gerjast frekar. Eins og vænta mátti komu nokkrir fréttamenn á minn fund og lýstu áhuga sínum. Meðal þeirra var Sigrún Stefánsdóttir, sem hafði lengi starfað hjá RÚV. Hún var búin að ljúka framhaldsnámi á sviði fjölmiðlunar vestur í Bandaríkjunum og hafði ég beitt mér fyrir því að hún fengi endurtekin

námsleyfi hjá RÚV til að klára doktorsritgerð. Ég hafði kynnst Sigrúnu fyrst þegar hún var blaðamaður á Morgunblaðinu og mælti með henni við forystumenn Sjálfstæðisflokksins á Akureyri, þegar þeir voru að leita að ritstjóra fyrir héraðsfréttablaðið *Íslending*. Þá var Sigrún að flytja með eiginmanni sínum norður, þegar hann var að hefja þar nýtt starf. Síðar studdi ég sem þáverandi útvarpsráðsmaður ráðningu hennar á féttastofu Sjónvarpsins og nú taldi ég að Sigrún gæti orðið góður kostur sem væntanlegur fréttastjóri. Ég tjáði henni að ég myndi ræða það með jákvæðri umsögn minni við fulltrúa í útvarpsráði en tók jafnframt skýrt fram að í ljósi fyrri reynslu af ráðningu fréttastjóra myndi ég nú fyrst og fremst leita eftir breiðri samstöðu með útvarpsráði um nýja fréttastjóran. Ég myndi ekki binda mig við neinn einn umsækjanda fyrirfram

á þessu stigi. Sigrún var sprengmenntuð og þaulþjálfaður, landskunnur fréttamaður og dagkrárgerðarmaður í Sjónvarpinu. Í jafnréttisumræðu og kvennabaráttu þessa tíma bjóst ég líka við að þeir þættir myndu einnig virka Sigrúnu til tekna. En það var nú eitthvað annað. Það kom mér gjörsamlega í opna skjöldu, að Sigrún fékk nánast engan stuðning innan úr Sjónvarpinu og sama var uppi á teningnum þegar ég kannaði jarðveginn í samtölum mínum við fulltrúa í útvarpsráði á óformlegum nótum. Inga Jóna Þórðardóttir, formaður ráðsins, var sú eina sem var tilbúin til að veita Sigrúnu stuðning. Ég rakst á vegg með hugmyndina um Sigrúnu sem fréttastjóra og taldi hana ekki eiga nægan stuðning í ráðinu og hún því greinilega ekki manneskjan sem verið væri að leita að í starfið. Fyrir þessa afstöðu mína jós Sigrún yfir mig óbótaskömmum þegar hún tjáði sig í

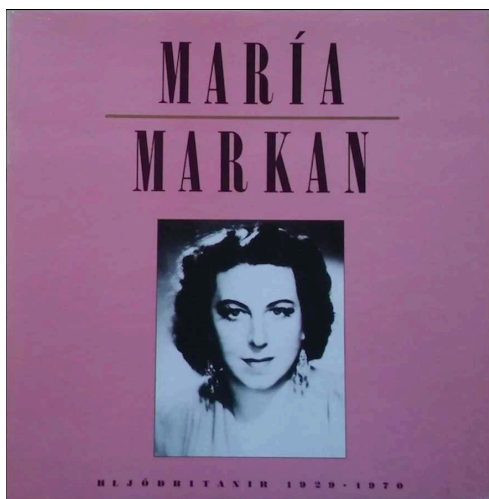
Kári Jónasson, fréttastjóri, sat á borðshorninu þegar stillt var upp til myndatöku af fréttamönnum, tæknimönnum og tölvusérfræðingum, sem sáu um kosningavöku í Utvarpinu

Þorsteinn Hannesson, fyrrverandi tónlistarstjóri Ríkisútvarpsins, við hlustun á gamlar upptökur.

Það var þjóðþrifaverk hjá Þorsteini að auglýsa eftir og safna saman gömlum 78 snúninga plötum með íslenskri tónlist, sem lágu víða á glámbekk með öðru dóti hjá fólki.

Nýjar hljómplötur með eldri upptökum af söng Maríu Markan voru undirbúnar hjá Ríkisútvarpinu og gefnar út.

drottningarviðtali í glanstímariti. Næst varð Sigrún forstöðumaður fræðsluvarps Háskóla Íslands og var efnið sýnt í dagskrá RÚV. Fræðsluvarpið náði 1% áhorfi og var fljótlega lagt niður.

Af öðrum fréttamönnum, þáverandi og fyrrverandi, leist okkur best á Boga Ágústsson. Skömmu áður hafði Bogi reyndar tekið við spennandi og vellaunuðu starfi fréttafulltrúa hjá Flugleiðum. Hann var rétt að ná fótfestu hjá nýju fyrirtæki eftir að hafa kvatt Sjónvarpið sem hann hafði unnið fyrir í rúman áratug. Mér fannst það ekki augljósasti kosturinn að gera ráð fyrir svo skyndilegri endurkomu Boga til Sjónvarpsins. En málið var í hnút og engin lausn í sjónmáli. Að lokum var hugmyndin um Boga bædd við útvarpsráðsmenn og niðurstaðan greinilega sú, að hann hlyti meirihlutastuðning í útvarpsráði ef hann sækta um. Ég þekkti Sigurð Helgason, hinn eldri, forstjóra Flugleiða vel og gat því rætt málið við hann opið og hreinskilningslega um leið og ég fékk hann til að fallast á að Bogi fengi sig lausan og gæti komið sem allra fyrst á fréttastofuna. Moldviðrið vegna starfsloka Ingva Hrafns hjaðnaði skjótt og Bogi tók til óspilltra málanna við stjórn fréttastofunnar og fórst það vel úr hendi.

Ráðning fréttastjóra Útvarpsins í árslok 1986 hafði gengið átakalaust. Þá var Kári Jónasson ráðinn eftir 25 ára farsælan feril í blaða- og fréttamennsku, þar af þrettán ár á fréttastofu Útvarpsins þar sem hann var varafréttastjóri. Hann kom í stað Margrétar Indriðadóttur sem lét af störfum að eigin ósk, komin nærri starfsaldursmörkum opinberra starfsmanna.

Meðal umsækjenda á móti Kára var Friðrik Páll Jónsson, reyndur og traustur fréttamaður eins og hann átti kyn til, sonur Jóns Magnússonar, fyrrverandi fréttastjóra Ríkisútvarpsins. Í útvarpsráði hlaut Kári 5 atkvæði, Friðrik Páll 1 og Stefán Jón Hafstein 1. Friðrik Páll átti ákafa stuðningsmenn í röðum samstarfsfólks á fréttastofunni en ég taldi Kára tvímælalaust hæfastan til starfans. Hann

Gunnar Stefánsson var í lykilhlutverki sem dagskráargerðarmaður á Rás 1, frábær flytjandi og áhugasamur um þjóðlegan fróðleik. Úrvalsefni efni sem eftir hann liggur hefur verið margsinnis til endurflutnings á Rás 1.

hafði góð tengsl út í samfélagið, var lipur í mannlegum samskiptum og hafði beitt sér fyrir breytingum á áferð fréttanna í Útvarpinu og gert hana líflegri og snarpari en áður hafði verið. Það var öllum ljóst sem vildu vita að efling fréttanna í Útvarpinu árin á undan, m.a. til að styrkja þær í samkeppni við sjónvarpsfréttirnar, var fyrst og fremst að þakka Kára Jónassyni og áður Árna Gunnarssyni, sem hafði líka verið nútímalegur og afkastamikill í störfum sínum á fréttastofunni áður en hann haslaði sér völl sem þingmaður Alþýðuflokksins og forseti Alþingis.

Nú tók við markvisst uppbyggingarstarf innan Ríkisútvarpsins, skerping á eðlismun rásanna tveggja í Útvarpi og enn meiri styrking Sjónvarpsins í samkeppni við Stöð 2. Meðal annars þurfti að bæta aðstöðu fréttastofu Útvarpsins til öflunar erlendra fréttanna. Svo einkennilega var málum háttáð

að fréttastofan hafði takmarkaðan aðgang að fréttum um fjarrita frá fréttastofu Reuters á móti Seðlabankanum, sem greiddi hluta áskriftarinnar á móti Útvarpinu. Hluta úr degi var móttaka Reuters uppi í Seðlabanka og engin skeyti bárust til Útvarpsins á meðan. Þessu var breytt og Útvarpinu fékk þetta þýðingarmikla, beina samband við erlenda fréttastofu allan sólarhringinn. Fréttatímunum í útvarpi fjölgaði til muna og voru þeir fluttir í samtengingu Rásar 1 og Rásar 2. Það voru sagðar fréttir aðeins einu sinni á kvöldi á upphafsárum Útvarpsins. Fréttatímarnir voru fimm á dag árið 1955 og 10 árið 1970. Árið 1990 voru fréttir sagðar 19 sinnum á sólarhring frá fréttastofu Útvarpsins. Heimsþróunin var flutt tafarlaust inn fyrir þröskuldinn hjá Íslendingum með tilkomu Ríkisútvarpsins og þar hefur hún verið æ síðan. Margir virtust óttast að tilurð Rásar 2 og samkeppni við léttvægar poppstöðvar myndi

Hér er Magnús að baða lakkplötu í vatni meðan verið er að yfirfæra efni en það mýkir hljóðið.

Starf Magnúsar Hjálmarssonar að endurvinnu á gömlum hljómplötum og öðrum upptökum fékk verðuga umfjöllun í Morgunblaðinu. Þær hljómuðu á ný í Útvarpinu.

soga til sín fjármagn og þar með bitna á gæðum Rásar 1. Það var öðru nær enda lögð rík áhersla á að Rás 1 flytti fjölbreytt menningarefni, talað mál og tónlist eins og úr gnægtahorni. Sú breyting varð á frá fyrri tíð, að sérþjálfað útvarpsfólk annaðist dagskrárgerðina, ekki áhugamenn úti í bæ eins og algengt hafði verið.

Samkvæmt útvarpslögnum átti Ríkisútvarpið að gera efni úr fórum sínum aðgengilegt almenningi. Í samningum við rétthafa, leikara og höfunda, lagði ég áherslu á að fá aukin tækifæri til útgáfu efnis á mynd- eða hljóðritum og til endurflutnings leikrita og annars dagskrárefnis, sem lá óhreyft í “gullkistunni”. Þorsteinn Hannesson, óperusöngvari og fyrrverandi tónlistarstjóri Ríkisútvarpsins, vann stórmerkilegt starf í þágu þess þegar hann auglýsti eftir 78 snúninga plötum í einkaeigu, grammófónplötum, sem lágu óhreifðar uppi á háalofti á heimilum því að fólk átti ekki lengur réttu tækin til að spila þær. Fólk var ósínkt á þessi fornfálegu gögn. Með þessu móti safnaði Þorsteinn yfirgripsmiklu safni íslenskrar tónlistar frá upphafi plötuútgáfu og vann að nákvæmri skráningu þess.

Síðan kom að Magnúsi Hjálmarssyni, fyrrverandi yfirmanni tæknideildarinnar, að endurvinna þetta efni í sérstökum tækjabúnaði sem keyptur var til að hreinsa gömlu upptökurnar og gefa þeim örlítið bjartari óm þegar það var nauðsynlegt. Þetta verk vann Magnús af einstakri alúð. Yfirferðin á gömlu plötunum og yfirfærsla þeirra á í rafrænt form til afspilunar í nýjustu gerð tækja gerði dagskrárfólki kleift að nýta sér það í þáttagerð sinni. Við efndum líka til samstarfs við hljómplötuútgefendurna Steina h.f., Steinar Berg Ísleifsson, og Ólaf Haraldsson í Takti um útgáfu og sölu á safnplötum með efni á 78 snúninga plötunum ásamt seinni tíma upptökum úr safni Útvarpsins með söng Eggerts Stefánssonar, Guðmundar Jónssonar, Maríu Markan, Péturs Jónssonar og Stefáns Íslandi. Tækninýjungar heilluðu mig og ég óskaði þess

P100 100 RUV Mid 29 JAN 2003 13.37:04

DRÖNN	HRINGI-TÓNAR
Almannavarnir gagnryna frumvarp ...	109
Rafskautaverksmi ja í Hvalfir í? .	108
BNA tla a sanna vopnaeign íraka .	126
Israel: Sharon vill jó stjórn	121
Asthildur Helgadó. í róttama ur Rvk	311
Jóhannes Karl og Ei ur Smári skora	314
Fréttir/News..	101
Ve ur.....	160
Dagskrá.....	200
í róttir/bríds	300
Samgöngur....	400
Efnisyfirlit .	555
Fr á vegum ...	470
Ney arnúmer.....	500
Mening	510
Fjármál.....	570
Auglýsingar.....	600
Íslenskir stafir	135

>> Vertu við vinningi >> 281

Þjónusta Textavarpsins var nýtt skref til aukinnar þjónustu við landsmenn, á 25 ára afmæli Sjónvarpsins.

Við Hermann Gunnarsson ræddumst við á léttum nótum í beinni útsendingu í Sjónvarpinu þegar ég kom í þáttinn til hans 1990. Ég sagði frá störfum mínum á upphafsárum Sjónvarpsins og “bernskubrekum” hjá stofnuninni. Við settum líka upp alvarlegri svip og fjölluðum um stöðu Ríkisútvarpsins frá mínum bæjardyrum séð.

að Ríkisútvarpið gæti fylgst með tímanum í þeirri hröðu endurmótun sem sótti að okkur úr öllum áttum. Hin rafræna bylting á öllum sviðum ljósvakamiðlunar lét ekki bíða eftir sér. Okkur bar lögum samkvæmt að bjóða upp á “alla þá þjónustu sem unnt er með tækni útvarpsins”, þ.e. hljóðvarps og sjónvarps. Eitt af þessum undrum var TeleText, sem ruddi sér til rúms hjá sjónvarpsstöðvum erlendis, ritaðar fréttir og alls kyns aðrar upplýsingar, sem birtust á sjónvarps skjánum og hægt var að slá upp og fletta með fjarstýringunni. Þetta kölluðum við *Textavarp* og í blaðagrein vorið 1991 gerði ég grein fyrir áætlun um að hefja tilraunasendingar í Textavarpinu þá um haustið, á 25 ára afmæli Sjónvarpsins. Textavarpíð var mikið notað enda flutti það auk almennra fréttu gagnlegar upplýsingar um veður og færð á vegum. Uppfærðar upplýsingar um flugferðir innanlands og í millilandaflugi voru líka vel þegar af mörgum. Vægi Textavarfsins minnkaði svo með tilkomu annarrar tækni sem Ríkisútvarpið tileinkaði sér frá byrjun, Internetinu.

Þegar Ríkisútvarpið varð 60 ára í desember 1990 hafði ég gert stutta þætti um sögu

stofnunarinnar, sem sýndir voru í Sjónvarpinu. Þá voru liðin tæp 6 ár síðan ég tók við starfi útvarpsstjóra. Tíundaði ég m.a. tölulegar upplýsingar, sem sýndu hver þróuin hafði orðið á ýmsum sviðum hin seinni árin hjá Ríkisvarpinu. Ég gat ekki látið hjá líða að lýsa vonbrigðum mínum með allan seinaganginn í kringum fullnaðarfrágang Útvarpshússins þannig að Sjónvarpið gæti flutt starfsemi sína þangað og við næðum fram ýmissi hagræðingu við þá breytingu. Algjör óvissa ríkti um flutning Sjónvarpsins. Hins vegar hafði verið staðið vel að þéttingu dreifikerfisins um allt land og voru sendistöðvar Útvarps og Sjónvarps orðnar 280. Það var þó mest um vert að Ríkisútvarpinu hafði reitt vel af í samkeppni við nýja fjölmiðla í hlustun og áhorfi, og ekki síður gamalgróna prentmiðla hvað fréttirnar varðaði.

Árið 1985 hafði útvarpslögnum verið breytt. Það þótti úrelt, að einvörðungu ein ríkisstofnun hefði heimild til að reka útvarp og sjónvarp. Nýir fjölmiðlar kepptu af hörku við Ríkisútvarpið. Ekkert benti þó til að þeir gætu komið í stað þess né heldur að til þeirra yrðu gerðar sömu kröfur um fjölbreytni í dagskrá og jafn víðtæka dreifingu. Könnun Gallup í síðustu

“Spaugstofan” var alvinsælasta sjónvarpsefnið sem íslenskir áhorfendur fengu notið um árabíl. Þátturinn hóf göngu sína í Sjónvarpinu í febrúar 1987. Frábærir leikarar tóku á álitamálum líðandi stundar á skoplegan og oft meinfyndinn hátt. Stjórnámálamenn fengu sinn skammt og tóku því misvel. Með þáttunum var farið inn á nýjar brautir og reyndi á frelsi Ríkisútvarpsins til að stunda beinskeytta samfélagsrýni svo að þjóðin gæti skoðað sig í spéspegli. Við fengum að vera í friði með “Spaugstofuna” og hún náði glæsilegum árangri.

viku októbermánaðar 1990 leiddi í ljós, að 85% landsmanna á aldrinum 12-75 ára höfðu horft á Sjónvarp Ríkisútvarpsins, 69% aðspurðra kváðust hafa hlustað á Rás 2 og 58% á Rás 1. Lokaorð mín við þetta tækifæri voru á þessa leið:

“Til að Ríkisútvarpið geti uppfyllt lögboðnar skyldur hafa því verið ætluð afnotagjöld frá öllum notendum í landinu. Rökrétt afleiðing er sú, að einstaklingar, áhugafélög, hagsmunasamtök, fjórðungssambönd, sveitarstjórnir ásamt Alþingi vilja hafa áhrif á uppbyggingu og rekstur þessarar stofnunar. Ríkisútvarpið er undir stöðugu aðhaldi frá öllum þessum aðilum.

Reglulega eru gerðar fundasamþykktir, ályktað í sveitarstjórnnum eða á þingi um útvíkkun dreifikerfis Útvarps og Sjónvarps, svæðisbundna starfsemi úti um land, öryggisþjónustu við sjómenn, áhersluatriði í dagskrám vegna barna og unglunga, þjónustu við fatlaða og þannig mætti lengi telja. Kröfur og óskir eru reyndar miklu meiri en unnt er að verða við samkvæmt þeim tekjum, sem stofnuninni eru ætlaðar. En allt þetta sýnir, að þjóðin lætur sig Ríkisútvarpið miklu varða. Allir hafa á því skoðanir, margir gagnrýna það en fáir eða engir vilja án þess vera. Svo hefur verið í 60 ár og verður áreiðanlega um langa framtíð.”

Sjálfur hafði ég ekki fyrirfram gert ráð fyrir að vera miklu lengur hluti af þeirri framtíð. Mér var minnisstætt að þegar ég tók við embætti útvarpsstjóra býsnuðust ýmsir yfir því að ég gæti sem opinber embættismaður setið á stólnum næstu 30 árin. Það ætlaði ég mér aldrei. Nú var tími til þess að líta í kringum sig án þess að nokkuð væri fast í hendi. Ég var löngu hættur öllu pólitísku starfi í Sjálfstæðisflokknum. Í nokkur skipti kom ég í móttökuhús borgarinnar á Höfða við hátíðleg tækifæri þegar Davíð Oddsson, borgarstjóri, bauð mér þangað. Meira um það seinna.

AUGLÝSANDI

FIMMTÁN fjölmennustu áhorfendahópar
sjónvarps eru allir á okkar hendi.
Áttu erindi við þá?

MESTA ÁHORF meðaltal

NO:	ÞÁTTUR:	STÖÐ:	ÁHORF:
1	SPAUGSTOFAN	☺ Sjónvarpið	52%
2	LOTTÓ	☺ Sjónvarpið	48,5%
3-4	FYRIRMYNDARFAÐIR	☺ Sjónvarpið	43%
3-4	Á TALI HJÁ HEMMA GUNN	☺ Sjónvarpið	43%
5	FRÉTTIR RÚV	☺ Sjónvarpið	42,5%
6	GETTU BETUR	☺ Sjónvarpið	37%
7-9	KASTIJÓS	☺ Sjónvarpið	35%
7-9	SIMPSON FJÖLSKYLDAN	☺ Sjónvarpið	35%
7-9	Á DAGSKRÁ	☺ Sjónvarpið	35%
10-11	EF DAGUR RÍS	☺ Sjónvarpið	34%
10-11	ÚR HANDRÆÐANUM	☺ Sjónvarpið	34%
12-13	ÓLAFUR JÓHANN	☺ Sjónvarpið	33%
12-13	LANDSLEIKUR ÍSL/LITH	☺ Sjónvarpið	33%
14-15	FÓLKID Í LANDINU	☺ Sjónvarpið	32%
14-15	SSL 25	☺ Sjónvarpið	32%
16-17	ÍÞRÓTTASYRPA	☺ Sjónvarpið	30%
16-17	19:19	<i>Þjálfari</i>	30%
18	ALLT FRAM STREYMI	☺ Sjónvarpið	28%
19-21	NEYTANDINN	☺ Sjónvarpið	27%
19-21	GREAT SMOKEY ROADBLOCK	☺ Sjónvarpið	27%
19-21	HUNTER	<i>Þjálfari</i>	27%

Tilgreint er hæsta melda áhorf hvers þáttar og meðaltal þeirra mælinga, hafi þáttur verið oftast en einu sinni á dagskrá þær tvær vikur sem mælingar stóðu.

Þetta er niðurstaða í nýgerðri fjölmiðlakönnun Gallups, fullkonnustu könnun á notkun ljósvakamiðla sem fram hefur farið á Íslandi.

SJÓNVARPIÐ
í 15 efstu sætunum

Ríkisútvarpið hafði allt frá stofnun þess verið markaðsfyrirtæki, sem sótti verulegan hluta af rekstrarfé sínu út á markaðinn með því að selja auglýsingar til flutnings í samkeppni við dagblöð og tímarit. Með tilkomu nýrra ljósvakamiðla í einkaeign varð baráttan um auglýsingafé harðvítugri. Ríkisútvarpið auglýsti ágæti sinna miðla fyrir auglýsendum eins og gert var á þennan hátt í maí 1991. Nýleg fjölmiðlakönnun leiddi í ljós að Sjónvarpið bar höfuð og herðar yfir keppinautana í áhorfi.

Í næsta hefti:

**Áhættuspor
á þunnum
ís**